

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

ROMA CUMHURİYETİ'NDE ORTAYA ÇIKAN KÖLE İSYANLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

İlhan Eren YILDIRIM

Danışman

Doç. Dr. Celalettin GÜNGÖR

KIRIKKALE – 2019

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

ROMA CUMHURİYETİ'NDE ORTAYA ÇIKAN KÖLE İSYANLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

İlhan Eren YILDIRIM

Danışman

Doç. Dr. Celalettin GÜNGÖR

KIRIKKALE – 2019

KABUL - ONAY

Doç. Dr. Celalettin Güngör danışmanlığında İlhan Eren Yıldırım tarafından hazırlanan “**Roma Cumhuriyeti’nde Ortaya Çıkan Köle İsyamları**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

19/03/2019

BAŞKAN

Prof. Dr. Cemal FEDAYİ

ÜYE (DANIŞMAN)

Doç. Dr. Celalettin GÜNGÖR

ÜYE

Doç. Dr. İsmail AKBAL

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

19/03/2019

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL SAYFASI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Roma Cumhuriyeti’nde Ortaya Çıkan Köle İsyamları” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

.../.../2019

İlhan Eren YILDIRIM

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Antik Roma devletinin krallık ve cumhuriyet dönemlerini ele aldım. Yüzyıllar sonucunda kurulan siyasi mekanizmanın yıkılma sürecinde köle hareketlerinin ne denli etkili olduğunu saptamaya çalıştım.

Tez çalışmamın planlanmasında, araştırılmasında ve oluşumunda desteklerini esirgemeyen, bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, Sayın Hocam Doç. Dr. Celalettin Güngör'e ve değerli arkadaşım Emre Sezer Cantürk'e teşekkürlerimi sunarım.

İlhan Eren YILDIRIM

ÖZET

Yıldırım, İlhan Eren, “Roma Cumhuriyeti’nde Ortaya Çıkan Köle İsyanları”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2019.

Roma’nın, İtalya’da küçük bir şehir devletiyken, Akdeniz çevresinde büyük bir imparatorluğa dönüşme süreci, çeşitli bilim dallarında çalışmalar yapan araştırmacılar için ilgi çekiciliğini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Batı uygarlığının oluşumunda en çok Yunan ve Roma kültürleri etkili olmuştur. Roma kültürü sömürgecilik anlayışıyla gelişmiştir. Acımasız sömürü ve yağma, en çok köleler üzerinde uygulanmıştır. Bu sisteme boyun eğmeyen Eunus, Kleon, Salvius, Athenion, Crixus Oenomaus ve Spartacus gibi köle liderler vardı. Köle isyanlarını başlatan bu liderler, Roma’nın cumhuriyetçi geleneklerini derinden sarsmıştır. Aralarında en etkilisi ve en çok ilgi çeken Spartacus’tür. Tarihi değiştiren gladyatör olarak anılır. Bu çalışmada Roma’daki cumhuriyet gelenekleri ve köle hareketleri araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Roma Cumhuriyeti, Roma’da kölelik, Antik Roma’da köle isyanları.

ABSTRACT

Yıldırım, İlhan Eren, “Slave Revoultis That Occurred in the Roman Republic”, Master’s Thesis, Kırıkkale, 2019.

While Rome was a small city-state of Italy, the process of the transformation of the Mediterranean Basin into a great empire had never lost its appeal for research in various disciplines. Greek and Roman cultures were most influential in the formation of Western Civilization. Roman culture was developed with colonialism. Ruthless exploitation and looting was mostly practiced upon slaves. There were slave leaders such as Eunus, Kleon, Salvius, Athenion, Crixus, Oenomaus and Spartacus who did not submit to this system. These leaders, who started slave revolts deeply shook republican traditions of Rome. Spartacus, the most influential among them and attracts the most attention. Is referred to as the gladiator who changed change the course of history. In this research, the Roman Republicanism/Republican Rome and the slave movements were studied.

Keywords: Roman Republic, slavery in Rome, slave revolts in Ancient Rome.

KISALTMALAR

M.Ö. = Milattan Önce

M.S. = Milattan Sonra

km = kilometre

km² = kilometre kare

kg = kilogram

vb. = ve benzeri

“ ROMA CUMHURİYETİ'NDE ORTAYA ÇIKAN KÖLE İSYANLARI ”

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
TÜRKÇE ÖZET SAYFASI	II
İNGİLİZCE ÖZET SAYFASI.....	III
KISALTMALAR.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ROMA CUMHURİYETİ'NİN TEMEL YAPITAŞLARI

I. Coğrafi Özellikler.....	5
II. Roma Halkını Oluşturan Etnik Unsurlar.....	8
A. Sabinler.....	8
B. Umbriler.....	8
C. Magna Graecialılar.....	9
D. Etrüskler.....	10
E. Latinler.....	13
III. Romalıların Karakteristik Özellikleri.....	14
IV. Roma Siyasal Düşüncesi.....	17
A. Polybios.....	19
B. Marcus Tullius Cicero.....	23
C. Lucius Annaeus Seneca.....	29

V. Roma Şehrinin Kuruluş Efsanesi.....	34
VI. Roma Krallık Dönemi.....	36
A. Krallık Döneminde Devletin Organları.....	36
B. Krallık Döneminin Siyasi Gelişmeleri.....	39

İKİNCİ BÖLÜM

ROMA CUMHURİYETİ'NİN SİYASİ GELİŞİMİ

I. Cumhuriyet Dönemi Devlet Yapısı.....	44
A. Konsül.....	45
B. Diktatör.....	46
C. Decemvirler.....	47
D. Pleb Tribunusları.....	47
E. Halk Meclisleri.....	48
F. Senato.....	49
G. Diğer Memurlar.....	50
II. Cumhuriyetin Gelişimi	
A. İç Gelişmeler: Patrici-Pleb Mücadelesi.....	51
B. Dış Gelişmeler: İtalya'nın Ele Geçirilişi.....	64
III. Cumhuriyetin Genişlemesi	
A. Dış Gelişmeler: Akdeniz Havzasının Ele Geçirilişi.....	69
B. İç Gelişmeler: Yeni Sınıfın Köleler Sayesinde Zenginleşmesi.....	75
VI. Köle İsyanlarının Ortaya Çıkışı.....	83
A. Birinci Köle İsyanı (M.Ö. 136-132).....	84
B. Gracchus Reformları	89
C. İkinci Köle İsyanı (M.Ö. 104-101).....	92

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KÖLECİ CUMHURİYETİN YIKILIŞI

I. İç Savaş	96
II. Sulla Diktatörlüğü	100
III. Spartacus İsyanı (III. Köle İsyanı)	
A. Cumhuriyetin Son Yüzyılında Kölelik ve Gladyatörler.....	105
B. Spartacus ve Amacı.....	107
C. Crassus ve Amacı.....	109
D. Rakip Orduların Özellikleri.....	112
E. Çarpışan Ordular.....	116
F. İsyanın Sonuçları ve Büyük Rekabetin Başlaması.....	121
IV. Cumhuriyetin Sonu.....	125
SONUÇ	140
KAYNAKLAR.....	144

GİRİŞ

Roma devleti tarihsel süreçte üç aşama geçirmiştir; krallık, cumhuriyet ve imparatorluk. Krallık dönemi M.Ö. 753'te başlar ve M.Ö.510'da biter. Ardından başlayan cumhuriyet dönemi M.Ö. 27'ye kadar devam eder. M.Ö. 27'de başlayan imparatorluk dönemi M.S. 293'te Doğu ve Batı olarak iki ayrılır. Batı Roma İmparatorluğu M.S. 476'da Kavimler Göçü etkisiyle yıkılmıştır. Doğu Roma İmparatorluğu ise M.S. 1453'te Osmanlı İmparatorluğu'na tarafından yıkılmıştır. 2206 yıl varlığını sürdüren Roma devleti Avrupa'da en uzun süre ayakta kalmış ülkedir. Günümüz Batı toplumları antik Roma ve Yunan devletlerinin mirasçılardır. Bu sebeple özellikle sosyal bilimler alanında antik Roma ve Yunan'ı ele alan birçok çalışma yapılmıştır.

Roma üzerine çalışmalar yapan araştırmacılar daha çok imparatorluk dönemini ele almışlardır. Bu durumun başlıca nedenleri arasında; imparatorluk dönemiyle ilgili günümüze ulaşan kaynak sayısının fazlalığı, ülkenin doğal sınırlarına ulaşarak o dönemde dünyanın en güçlü devleti konumuna yükselmesi ve Hristiyanlığın doğuşunun bu döneme denk gelmesi gibi durumlar söz konusudur. Cumhuriyet dönemiyle ilgili birincil kaynakların büyük bir kısmı da imparatorluk döneminde kaleme alınmıştır. Yine de Roma cumhuriyet dönemiyle ilgili özellikle Batı literatüründe yeterince kaynak mevcuttur. Roma Cumhuriyet dönemiyle ilgili herhangi bir konuda çalışma yapılabilir. Özellikle Türkçe literatürde cumhuriyet döneminde ortaya çıkan köle hareketleriyle ilgili kapsamlı bir çalışma mevcut değildir. Roma Cumhuriyeti'nde Ortaya Çıkan Köle İsyanları adıyla kaleme alınmış herhangi bir çalışma yoktur.

Amaç:

Roma'da yerel, bölgesel ve ulusal alanda birçok köle isyanı ortaya çıkmıştır. İsyanların hepsi cumhuriyet döneminde patlak vermiştir. Bu yüzden ele alınan Roma Cumhuriyeti'nde Ortaya Çıkan Köle İsyanları adlı çalışmadaki temel amaç; köle isyanlarının, Roma'daki cumhuriyet geleneklerinin yıkılışında oynadığı rolü saptamaktır.

Varsayımlar:

-Roma devletinin gelişmesinde ve zenginleşmesinde etkili olan en önemli etkenlerden biri kölelerin sömürülmesidir.

-Romalı düşünürler hem fikir adamı hem de politikacıdır. Bu sebeple ortaya koydukları fikirlerde yansızlık söz konusu değildir.

-Roma Cumhuriyeti'nin kurumları patrici-pleb sınıfları arasında yaşanan mücadele sırasında şekillenmiştir.

-Cumhuriyetin son yüzyılında ortaya çıkan yeni soylular sınıfı Roma'nın toprak yapısını bozmuş, böylece gelir dağılımındaki adaletsizlik artmıştır.

-Roma Cumhuriyeti'nde, köleler üzerinde artan sömürü ve baskı bir dizi isyan ile sonuçlanmıştır.

-Spartacus'ün başlattığı köle isyanı; Roma'da devletini hem sosyal hem de ekonomik alanda derinden sarsmış ve cumhuriyet geleneklerinin yıkılış sürecinde önemli bir rol oynamıştır.

-Roma'da cumhuriyeti yıkan temel etken; Romalı generallerin kişisel çıkarları doğrultusunda birbirleriyle savaşmalarıdır.

Yöntem:

Seçilen konu her ne kadar Roma Cumhuriyeti'nde Ortaya Çıkan Köle İsyamları olsa da Roma tarihsel süreçte bir bütündür: Cumhuriyet dönemini krallık döneminden ayırmak mümkün değildir. Cumhuriyet döneminin birçok kurumu ve kültürel birikimi krallık döneminden kalan mirastır. Bu sebeple Roma Cumhuriyeti'nde ortaya çıkan köle isyanlarını daha iyi kavrayabilmek için önce krallık döneminin nasıl kurulduğunu, kurumlarını ve siyasi düzenini kavramak gerekir. Ardından Roma'da cumhuriyet döneminin siyasi tarihi ele alınmalı ve bu aşamada iç ve dış gelişmeler birbirinden ayırt edilmelidir. Konu böylece ayakları üstüne oturacaktır. Şimdiye kadar ele alınacak olan tüm konular asıl meseleden yani köle isyanlarından uzakmış gibi görünse de konuyu daha iyi kavrayabilmek için oldukça gereklidir. Nitekim son aşamada Roma Cumhuriyeti'nde ortaya çıkan köle isyanları, iç savaş ve Romalı generallerin çıkar mücadeleleri ele alınabilir.

Tümevarım yöntemiyle ele alınacak olan bu çalışmada; belge niteliği taşıyan birincil eserlerin yanısıra güncel kitaplar ve makaleler incelenecektir. Tarama yöntemiyle amaca dönük okuma, not alma ve değerlendirme uygulaması yapılacaktır.

İçerik:

Çalışmanın birinci bölümünde bölgenin coğrafi yapısı, Roma şehrini kuran halkların (Sabinler, Umbriler, Yunanlar, Etrüskler, Latinler) temel özellikleri, ünlü Romalı filozofların (Polybios, Marcus Tullius Cicero, Lucius Annaeus Seneca) siyasi ve toplumsal görüşleri, krallık döneminin siyasi organları ve efsanelere göre yedi kralın ülkeyi nasıl yönettikleri ele alınacaktır. Birinci bölüm Roma Cumhuriyeti'nden uzak gibi görünse de onun temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Örneğin Roma şehrini kuran halkların mücadelesini kavrayamayan bir araştırmacı M.Ö. 91'de ortaya çıkacak olan İç Savaş'ı da anlamadığıdır. Veya ünlü Romalı filozofların tarihsel süreçte fikirlerinin ne yönde değiştiğini fark edemeyen bir araştırmacı köle hareketlerinin etkilerini eksik bilecektir. Birinci bölüm diğer iki bölümün anlamlandırılması açısından oldukça önemlidir.

İkinci bölümde, Roma Cumhuriyeti'nin temel kurumları, bu kurumların tarihsel süreçte nasıl değişiklikler göstereceği, ülkenin iç ve dış siyaseti, köle hareketlerinin ortaya çıkışı üzerinde durulacaktır. Roma Cumhuriyeti denilince akla gelen ilk kavram 'mücadele' olmalıdır. İlk toplumsal mücadele halk tarafından M.Ö. 510 yılında son kral Tarquinius Superbus'a karşı verilecek ve sonucunda cumhuriyet kurulabilecektir. Ancak bu mücadele hiçbir zaman son bulmayacaktır. Farklı bir boyuta dönüşecek ve patrici-pleb sınıfları arasında devam edecektir. Nitekim çalışmada ikinci bölümü şekillendiren patrici-pleb mücadelesi Roma Cumhuriyeti'nin kurumlarının oluşmasında yeni memur sınıflarının doğmasında kısacası ülkenin hem iç hem de dış siyasetinin belirlenmesinde egemen olacaktır. Yaklaşık dört yüzyıl sürecek olan patrici-pleb mücadelesi modern anlamda 'böl, parçala ve yönet' taktiğini uygulayan, tarihin ilk acımasız kapitalist sömürüye dayanan ülkesini ortaya çıkaracaktır. Roma Cumhuriyeti ilkler açısından bununla sınırlı kalmayacaktır. Tarihin ilk kuvvetler ayrılığına dayalı yönetim düzeneği, ilk grevleri (M.Ö. 494, 449, 343, 287), ilk yazılı anayasası (On İki Levha Yasaları) ve

ilk köle isyanları Roma'nın cumhuriyet döneminde ortaya çıkacaktır. Nitekim bu bölüm yerel ve bölgesel köle isyanları ele alınarak sonlandırılacaktır.

Çalışmanın son bölümünde ise Roma Cumhuriyeti'nde ortaya çıkan İç Savaş, Sulla diktatörlüğü, Spartacus isyanı (III. Köle İsyanı) ve cumhuriyetin sonu konuları ele alınacaktır. Bu bölümde yaşanacak gelişmeler birbirleriyle doğrudan bağlantılıdır. Cumhuriyet ner nasıl bir günde kurulmayacaksa, aynı şekilde bir günde de yıkılmayacaktır. Bu süreç yaklaşık yüz sene süren bir dizi olaylar ardından gerçekleşecektir. Son bölüme damgasını vuracak iki önemli olay vardır. Bunlardan ilki ulusal boyutlara ulaşan Spartacus'un başlatacağı köle isyanıdır. Bir diğeri ise Romalı generallerin (Caesar, Crassus ve Pompeius) aralarında yaşanacak olan ülkede yönetimi ele geçirme savaşıdır. Nitekim üçüncü bölümde cumhuriyetin yıkılışı üzerinde durulacaktır.

Beklenti:

Ele alınan çalışmadaki esas beklenti Roma Cumhuriyeti'nde yaşanmış köle hareketlerinin etkilerini gözler önüne sermektir. Roma Cumhuriyet dönemini konu alan kaynaklarda köle isyanları konusu oldukça sınırlıdır. Genel olarak köle isyanları sadece bir başkaldırı olarak ele alınmaktadır. Bu isyanlar bir süre sonra bastırıldığı için başarısız olarak nitelendirilirler. Lakin kölelerin başlattığı isyanlar Roma devletini derinden sarsmış ve yönetim düzeneğinin değişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ortaya çıkan köle isyanlarını geniş kapsamlı ve diğer gelişmelerle birlikte paralel olarak ele alacak olan bu çalışma, araştırmacıların bu konuya ilgisini çekmeyi ve daha çok eser vermelerini amaçlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ROMA CUMHURİYETİ'NİN TEMEL YAPI TAŞLARI

I. COĞRAFİ ÖZELLİKLER

Roma gibi tarihe mâl olmuş uygarlıkların oluşmasında coğrafi koşulların önemi oldukça fazladır. Düz ovalarda yaşayanlarla, dağlık ve engebeli arazilerde yaşayanların; nehirlerin etrafında yaşayanlarla, çöllerde yaşayanların veya ekvatora yakın sıcak yerlerde yaşayanlarla, kutuplara yakın soğuk yerlerde yaşayanların olanakları aynı değildir ve gelişimleri farklı olacaktır.

21. yüzyılda bile coğrafi mekânın önemi azımsanmayacak seviyedeyken, bu önem antik dönemde şimdikinden katbekat daha fazlaydı. Şu halde bir tarihi oluşun iyice anlaşılması için, insan topluluğunun üzerinde yaşadığı memleketin eskimiş coğrafyasının bilgisi değil, bu mekânın içinde o topluluğun hayatına coğrafi etkenler şeklinde etki eden imkânlar grubunun bilgisi lazımdır.¹

Her ne kadar Roma devleti sadece İtalyan Yarımadası'yla sınırlı kalmayan büyük bir imparatorluk haline gelmiş olsa da, temelleri günümüz İtalyan Yarımadası'nda atıldığı ve daha sonra Akdeniz havzasına yayıldığı için, bu bölümde İtalyan Yarımadası'nın coğrafi özellikleri ele alınacaktır.

İtalyan Yarımadası, Avrupa Kıtası'ndan Akdeniz içine sarkan üç yarımadadan biridir ve Avrupa'nın güneyinde yer alır. Etrafında bulunan Sicilya ve Sardinya gibi adalarla birlikte bir çizmeyi andırır. En uzun kısmı 900, en geniş kısmı 200 km olan dar ve uzun bir yarımadadır.² Yarımadayı baştanbaşa kat eden Apenin Dağları, batıya doğru denize açılmakta ve burada üç verimli arazi oluşturmaktadır. Etruria, Latium ve Campania.³ Ayrıca bu dağlar, aktif volkanik dağlardır. Volkanik toprakların tarım açısından oldukça verimli araziler olduğu bilinmektedir. Roma

¹ Halil Demircioğlu, **Roma Tarihi I. Cilt Cumhuriyet**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s.2.

² Demircioğlu, s.2.

³ Bülent İplikçioğlu, **Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007, s.57.

Cumhuriyeti'nin M.Ö. 509 - M.Ö. 27 yılları arasında var olduğu göz önüne alındığında, doğal olarak ülkenin en önemli geçim kaynağı tarımdır. Tarıma dayalı bu düzende verimli topraklar günümüzdekinden daha fazla önemli olmuştur. Üç tarafının denizlerle çevrili olması ve tek kara sınırı olan kuzey bölgesinin de sıra dağlarla çevrili olması, doğal olarak Romalıları dış tehditlerden koruyan bir coğrafi mekân ortaya çıkarmıştır. Bu sayede ülkenin savunması oldukça kolay hale gelmiştir. Karadan gelecek tehditlere kapalı duran bu coğrafyanın en büyük sorunu denizlerden gelecek tehditler olmuştur.

Apenin Dağları yarımadayı kuzeyden güneye doğru ikiye bölmekte ve uzunlukları 1125 km'dir. Yarımada bu sayede doğu ve batı olarak iki bölgeye ayrılır. Batı İtalya, Doğu İtalya'ya kıyasla daha çok gelişmiştir; bunun en büyük sebebi, ülkenin batısında volkanik patlamalardan dolayı oluşmuş irili ufaklı birçok doğal limanın var olmasıdır. Doğu'daki dağlar batıdakilerden daha dik olarak Adria Denizi'ne uzanmaktadır. Bu sebeple doğu kısmındaki sahillerin neredeyse hiç kıvrıntısı yoktur. Doğudaki dağların uzanış yönü kıyıları ile iç kesimleri ayırdığı için ticaret batıdaki kadar gelişmemiştir. Diğer bir söyleyişle, doğudaki limanların ticaret hinterlandı batıdakiler kadar gelişmemiştir. Denizcilik sayesinde ticaret, dolayısıyla şehirleşme ve idare ülkenin daha çok batısında gelişmiştir.

Bu coğrafyada dört büyük ve önemli nehir bulunmaktadır: Arno ve Tiber Nehirleri ülkenin batısında bulunan Tiren Denizi'ne dökülmektedir. Po ve Adige Nehirleri ise ülkenin doğusunda bulunan Adriyatik Denizi'ne dökülür. Bu dört nehir yarımadayı baştanbaşa saran ve yeterince su ihtiyacını karşılayan önemli su kaynakları olmuşlardır.

Bu yarımada genel itibariyle Akdeniz iklimi yaşanmaktadır. Yazları sıcak ve kuru, kışları ise bol yağmurludur. Yağış rejimi düzensizdir. Bu sebeple kış aylarında sel ve taşkın gibi felaketler yaşanabilir.

İtalyan Yarımadası'nda üç tane geniş ova mevcuttur: Güneydeki Alplerden yükselen Po Ovası kışın soğuk ve sislidir. İkinci ova, yarımadanın batı kıyısının tam ortasında bulunan Latium Ovasıdır; Tiber Irmağı bu oviden geçer. Üçüncü ovanın adı da Campania'dır ve yarımadanın güneyinde yer alır. Yarımadanın güney kısmı

adeta Afrika'ya benzer; yazları oldukça sıcak ve kuraktır. İtalya topraklarında adeta sonsuz bir çeşitlilik vardır. Bağlar dik yamaçlarda bile yetişmektedir.⁴

Üç tarafı denizlerle çevrili olan İtalyan Yarımadası'nın doğusunda Adriyatik Denizi, kuzeybatısında Ligurya Denizi, güneybatısında Tiren Denizi, güney yamaçlarında ise İyonya (Yanya) Denizi bulunmaktadır. Sıralanan denizlerin hepsi Akdeniz Havzası'nda yer almaktadır.

İtalyan Yarımadası etrafında bulunan irili ufaklı birçok ada mevcuttur. Zaman zaman yarımadadan dışarıya ve dışarıdan yarımadaya gelen istilacılara karşı bir atlama taşı gören adalar da vardır.⁵ Bunlardan en önemlileri Korsika, Sardinya ve Sicilya adalarıdır. Sicilya, yarımadanın güneyinde yer alır. Sardinya ve Korsika adaları ise yarımadanın batısında yer almaktadır. Sicilya adası, öncelikle Pön Savaşları'nda ve daha sonra köle isyanlarında önemli bir rol oynayacaktır.

Böylesine verimli coğrafi özelliklere sahip olan bu bölge, her zaman diğer devletlerin ele geçirmek istediği bir bölge olacaktır. Bu zengin bölgenin düşmanları asla bitmeyecektir.

II. ROMA HALKINI OLUŞTURAN ETNİK UNSURLAR

Tarihsel süreçte Roma devleti üç bölüme ayrılır, bunlar; krallık, cumhuriyet ve imparatorluk dönemleridir. Bu bölümde krallık dönemin etnik unsurları ele alınacaktır. Başka bir deyişle, Roma Cumhuriyeti'ni oluşturacak etnik unsurlar ele alınacaktır. Başlıca etnik unsurlar; Umbriler, Sabinler, Magna Graecialılar, Etrüskler ve Latinlerdir.

Roma devleti denilince akla ilk olarak Latinler gelir, bunun sebebi de İtaliklerin, yani İtalya ulusunun en çok Latinlere benziyor oluşudur. Fakat Roma devleti Sabinlerin savaşçı, Umbrilerin zor şartlarla baş etme, Yunanların ticari ve kültürel, Etrüsklerin mimari ve sanatsal, Latinlerin ise devleti yönetme yönlerini birleştirerek büyük bir imparatorluk olmuştur. Bu yüzden Roma halkını oluşturan etnik unsurlar bölümünde sadece Latinlerden bahsetmek yetersiz kalcaktır.

⁴ Demircioğlu, s.5.

⁵ Hasan Bahar, **Roma ve Bizans Tarihi**, Kömen Yayınları, Konya, 2012, s.7.

A. Sabinler

İtalya'nın orta kısmı daha çok dağlık bir bölgedir. Bu bölgedeki insanların büyük bir kısmı dağların eteklerinde, şehirlerden uzak kırsal kesimlerde yaşıyordu. Temel geçim kaynakları hayvancılıktır. Bu milletlerden biri de Sabinlerdir.⁶ Her ne kadar şehirden uzak bir kırsal yaşam sürüyor olsalar da bu insanlar iyi savaşıydılar. Krallık öncesi dönemlerde kendi içlerinde ve diğer kabileler arasında en çok savaşan millet Sabinler olmuştur.

Bir zamanlar birçok Sabin boyları vardı. Bunlar arasında Samnitler diğerleri arasında en güçlüleri olmuştur. Fakir bir şekilde yaşayan Samnitlerin sayısı çok fazla artış göstermiş, bu sebeple genç erkekleri asker gücü olarak zengin şehirlere gönderilmişlerdir.⁷ Samnitler bu sayede hem zenginleşip hem de savaşmayı öğrenmişlerdir. İlerleyen zamanda Romalıların en büyük düşmanları olacaklardır.⁸ Romalılar, Samnitleri yenerek İtalyan Yarımadası'nda siyasi birliği sağlayacaklardır.

B. Umbriler

Umbriler de tıpkı Sabinler gibi, orta İtalya bölgesinde yaşamışlardır. Orta İtalya'dan, Alba Longa bölgesi çıkarılınca geriye kalan büyük bir bölgeye yayılmışlardı. Genellikle Apenin Dağları'nın etrafındaki geniş ovalara yerleşmişlerdir. Vadileri koruyan tepelerde inşa edilmiş küçük müstahkem şehirler kurmuşlardır.

Onların bir zamanlar Toskana ve Po vadisinin her tarafına yerleşmiş; büyük bir halk oldukları ve yeni insanlar tarafından dağlara sürüldükleri dile getirilir.⁹ Hiçbir zaman kendi aralarında birleşip bir devlet olmayı başaramadılar, fakat Umbrilerin hepsi aynı dili konuşan ve aynı kültürü paylaşan insanlardı. Birlik ve beraberlik açısından, İtalya'daki diğer milletlere kıyasla oldukça başarılı bir halk olmuşlardır.

⁶ Willam Morey, **Ancient Peoples**, American Book Company, United States, 1915, s.304.

⁷ Charles Seignobos, **History Of The Roman People**, Henry Holt and Company Publisher, New York, 1902, s.5.

⁸ Morey, s.304.

⁹ Seignobos, s.4.

C. Magna Graecialılar

Antik Yunanca bir kelime olan ‘Magna Graecia’ büyük Yunanistan anlamına gelmektedir. İtalya’daki Magna Grecia kolonileri, doğudan gelen Yunanların kurduğu küçük bir devlettir. Fakat bu devlete Büyük Yunan devleti denmesinin sebebi, o dönemde Yunanların, İtalyan Yarımadası gibi birçok yere yayılarak kurduğu büyük devlete hitabendir.

Bu devlet İtalya’nın güney ve güneybatısındaki kıyı kesimlerde bulunan şehirlerinden oluşuyordu. Güneyin kraliçesi diye anılan, Dorian Tarentum şehri, ilk kez üretimin ve ticaretin yapıldığı yerdir.¹⁰ Krallık öncesi dönemde, küçük devletler arasında en çok uygarlaşmış olanlar Magna Graecialılar olmuştur. Kendilerini denizciliğe ve ticarete adanmış olan bu devletin yerleşikleri, ulaştıkları zenginlikten olsa gerek, İtalya’da en çok nefret edilen insanlardı. Onların doğrudan doğruya Romalılara olan etkilerini bilemiyoruz fakat özellikle Etrüskler üzerinden geçen etkileri ortadadır. Onların, sanat ve bilim haricinde, çömlekçilik, zeytinyağı, muhtemelen şarap yapımı ve belki de geniş ölçekte tahıl yetiştiriciliği, bunların yanı sıra ekonomik gelişmelerin temel kaynağı olan limanlar, yazı, para ve belki de bankacılık teknikleri ile uğraştıkları tahmin edilmektedir.¹¹

Magna Graecialıların denizcilikteki ustalığı Roma Cumhuriyeti’nin ilerleyen süreçte yapacağı Pön Savaşları’nda hayati rol oynayacaktır. Bu savaşlarda Napolililerin ve Yunanların limanlarından yola çıkan genç denizci filolar, Kartacalılara karşı, denizlerdeki egemenliği kazanacaklardır.¹² Fakat bu bölgedeki Yunanlar, barbarlar diye tabir ettikleri İtalya’nın yerlileriyle karışmaktan uzak durmuşlar.¹³ Bir başka deyişle kendilerini diğer toplumlardan soyutlamışlardır. Durum böyle olunca, Magna Graecialılar birikimlerini ilerleyen süreçte Roma devletini kuracak olan Latinlere ve Etrüsklere aktaramamışlardır. Romalılar, ünlü Yunan düşünürlerini (Sokrates, Platon ve Aristoteles) bile Magna Graecialılar yerine Atinalılardan öğrenmişlerdir.

¹⁰ W. W. How ve H. D. Leigh, **A History of Rome to the Death of Caesar**, Kessinger Publishing, United States, 2007, s.18.

¹¹ Walter Scheidel, **The Cambridge Economic History of the Greco-Roman World**, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, s.492.

¹² How ve Leigh, s.18.

¹³ Henry Liddell, **A History Of Rome**, Ulan Press, Londra, 2012, s.18.

D. Etrüskler

Sümerler, M.Ö. 3500'lerde yazıyı icat etmişlerdir. Yazının icat edilmesiyle birlikte İlk Çağ başlar ve bu çağ Roma İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar devam eder. İlk Çağın yaşandığı dönemlerde (M.Ö. 1200'lerde) Erken Demir Devri başlar. Erken Demir Devri, dünyanın birçok yerinde büyük göç hareketlerine sahne olmuştur. Günümüz İtalyan Yarımadası M.Ö. 1200'lerden, M.Ö. 800'lü yıllara kadar bu göçlerden payını almıştır. Bu göç dalgasına yarımadayı oldukça etkileyecek olan Etrüskler de katılmıştır. Etrüskler M.Ö. 1200'lerden M.Ö. 900'lere kadar platolar üzerinde dağınık köyler kurmuşlar ve hayvancılıkla uğraşmışlar. Genellikle keçi, koyun ve domuz çobanlığı yapmışlardır. Bilindiği üzere platolar bulunduğu coğrafyaya nazaran yüksek ve düz arazilerdir, Etrüsklerin platolara yerleşmedeki amacı çevreden gelecek dış tehditleri erken fark ederek ve önlem alabilmektir.

İnsanoğlu, Erken Demir devrinde sırasıyla bakır, bronz, demir ve gümüş madenlerini çıkarmaya ve bu madenlerle çeşitli araç gereçler üretmeye başlamıştır. M.Ö. 800'lerden itibaren doğulular, özellikle Yunanlar ve Fenikeliler bu madenler için İtalya'nın iç bölgeleriyle ticaret yapıyordu.¹⁴ Bahsedilen ülkelerle ticaret yapanlarda Etrüsklerdi. Etrüskler sahip oldukları madenleri satarak, doğudan çanak çömlek ve işlenmiş metal eşyalar satın almaktaydılar. İlk zamanlar İtalya'nın kuzeyine yerleşen Etrüskler, refah seviyeleri arttıkça güneydeki bölgelere doğru yayıldılar ve sahillerde ticaret şehirleri kurdular.

Etrüskler yaptıkları ticaret sayesinde İtalya'ya sanatı, kültürü, şehirleşmeyi ve siyasi birliği getiren ilk halktır. Etrüsk devri denecek kadar önemli bir dönemi yaratmışlar ve kendilerinden sonraki Latin-Roma tarihi akışında derin etkiler bırakmışlardır.¹⁵

Günümüze ulaşan kanıtlara göre, Etrüskler geniş omuzlu ve kısa boylu insanlardı. Romalılar Etrüskleri "Etrusci" olarak adlandırırken, Etrüskler kendilerini "Rasenna" olarak adlandırıyorlardı.¹⁶ İtalyan coğrafyasına hangi yolları kullanarak ve tam olarak nerelerden geldikleri bilinmemektedir. İtalya'ya, kesin olmamakla birlikte, Anadolu'dan geldikleri düşünülmektedir. Anadolu'dan göç ettiği varsayılan

¹⁴ Charles Freeman, **Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları**, çev. Suat Kemal Angı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003, s.349.

¹⁵ Demircioğlu, s.16.

¹⁶ Oğuz Tekin, **Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş**, İletişim Yayınları, Ankara, 2008, s.184.

bu halkın, göç ederken Antik Yunan şehir devletlerine uğradıkları ve böylece Helen kültüründen etkilendikleri, İtalya'da yaşayan topluluklara Helen kültürünü öğrettikleri iddia edilir.

Etrüskler, Yunanların kurduğu kent devletleri gibi bir sistemi İtalyan Yarımadası'nda kurmayı başarmışlardır. Bu kent devletleri kendi aralarında hiçbir zaman ulusal birlik kuramamıştır. Etrüskler sadece dinsel açıdan bir birlik kurabilmiştir.

Etrüskler klanlardan oluşan bir yapıya sahiptir. Klanlar birden çok aileden oluşan ancak nüfusları oldukça az olan ilkel insan topluluklarıdır. Klan içinde iletişim güçlüdür fakat klanlar arası iletişim yeterince güçlü değildir, bu yüzden bir Etrüsk için klanı, tüm Etrüsk ulusundan veya büyük bir Etrüsk Devleti'nden daha önemliydi, yani bir Etrüsk her şeyden önce kendi klanıyla özdeşleşmiştir. Bir Etrüsk yurttaşının ismi, önce kişisel isim ve onla birlikte kullanılan klan isminden oluşmaktadır. Bu ilkel görüş, Etrüskler için ilerleyen süreçte birlik olmaları gerektiği zaman büyük problemler doğurmuştur.

Yunanlar, Avrupa'ya alfabeyi getirerek yazıyı kullanan ilk toplumdur. Fenike alfabesini alıp kendilerine uyarlamışlardır. Etrüskler de Yunan alfabesini alıp kendilerine uyarlamışlardır. M.Ö. 7. yüzyıldan itibaren kullandıkları alfabe 26 harften oluşmaktadır. Latinler de, Etrüsk alfabesini alıp biraz değiştirerek kullanmışlardır. Etrüskler, bazı açılardan antik dünyanın en gizemli insanlarıydılar, örneğin kullandıkları dil, henüz çözülememiştir.¹⁷ Etrüsklerin kullandığı dil sondan eklemeli olduğu için Hint-Avrupa dil ailesinden oldukça farklıdır. Bu da Etrüsklerin İtalya'ya bir şekilde doğudan göç ettikleri fikrini güçlendirmektedir.

Etrüskler dinsel açıdan kehanette bulunurken kuşların uçuşuna veya kurban edilen hayvanların bağırsaklarına bakıyorlardı. Bu da Anadolu'da veya Mezopotamya'da karşılaşılan uygulamalardır. Nitekim bu tarz örnekler Etrüsklerin İtalyan Yarımadası'na doğudan gelen bir halk olduğunu güçlendiren başka bir örnektir. Kimi Latin kimi de Yunan olmak üzere pek çok dinden tanrılar olarak kendi dinlerini oluşturmuşlardır. Her tanrı gökyüzünde bir yerlerde yaşar, bu yüzden Etrüsk şehirlerinin etrafındaki en yüksek yerler kutsal yerler olarak kabul edilmiş ve bu kutsal yerlere herkes gidememektedir. Bu tanrıların Etrüsklerden hoşnut olup

¹⁷ Morey, s.302.

olmadıklarını kontrol etmek amacıyla augurlar sınıfı oluşturuldu. Augurlar, belirlenen kutsal tepelerde gün boyunca ayakta bekleyerek, doğada gördükleri işaretleri yorumladılar. Etrüskler için kutsal tapınaklar oldukça önemlidir. Yunan tapınağı model alındı, fakat önem verilen nokta, fazlasıyla süslü bir ön cephe ile yalnızca ön tarafta bulunan bir girişti.¹⁸

Etrüsklerin başlıca gelir kaynağı bronz, bakır ve demir madenlerinden elde ettikleri ürünlerin ticaret gelirleri olmuştur. Onların, Kartacalılar ve Yunanların yanı sıra Mısırlılar ve Fenikeliler ile birlikte ticaret yaptıklarını bilmekteyiz.¹⁹

Etrüsklerin ticarete kullandığı başlıca madenler:

- Elba Adası'nda bakır ve demir madeni,
- Giglo Adası'nda demir ve kurşun madeni,
- Monti Metalliferi'de bakır, kalay, demir, kurşun ve gümüş madeni,
- Monte Amiata ve Cerreto Piano'da cıva madeni,
- Tolfa Dağları'nda bakır, kurşun ve demir madeni,
- Sardinya Adası'nda kurşun ve çinko madeni,
- İdria şehrinde cıva madeni,
- Sicilya şehrinde kükürt madeni,
- Monte Gargano'da boksit madeni,
- İtalya genelinde bakır, çinko, demir, cıva, gümüş, kurşun ve antimon madeni bulunmaktadır.

Doğal kaynak bakımından oldukça şanslı olan Etrüskler, bu kaynaklar sayesinde komşuları olan Yunanlar ve Kartacalılar ile yaptıkları sıkı deniz ticareti sayesinde zenginleşmişlerdir.

İtalyan Yarımadası'nda on iki tane şehir devleti kuran Etrüskler dış tehditlere karşı siyasi birlik kuramamışlardır; şöyle ki zamanla Latinler, Etrüsklerden Roma kentini yönetimini devralırlar.²⁰ Giderek güçlenen Latinler, Etrüsk kent devletlerini bir bir kuşatarak işgal ederken, kuşatmaya uğramayan Etrüsk kentleri zor durumda

¹⁸ Freeman, s.355.

¹⁹ Morey, s.303.

²⁰ Etrüsk kent devletlerinin isimleri: Arretium, Caisra, Clevsin, Curtun, Perusna, Pupluna, Veia, Tarquinii, Vetluna, Felathri, Velzna, Velch. Bu isimler günümüz İtalya'sında da şehir isimleri olarak kullanılmaya devam etmektedir.

olan diğer Etrüsk kentlerine yardım etmemişlerdir. Güneyden Latinler, kuzeyden de Keltlerin saldırılarına dayanamayan Etrüskler M.Ö. 3. yüzyılda teslim olmuşlardır.

Etrüskler, Latinlerden sonra Roma devletinin gelişimine en çok katkı yapan halktır. İtalya'ya şehirciliği getirmişlerdir. İlk şehir devletlerini onlar kurmuşlardır. Diğer halklar küçük ve yerel kasabalar kuruyorken, Etrüskler, su kanalları, köprüleri, kanalizasyon sistemleri ve tapınakları olan şehirler inşa etmişlerdir. Krallar tarafından yönetildikleri için, bu coğrafyaya monarşiyi getirenler de onlar olmuştur. Etrüsklerin en önemli yanı "kültür taşıyıcısı" rolünü üstlenmiş olmalarıdır; özellikle Helen kültürünün taşıyıcısı olarak öncelikle Roma ve Orta Avrupa üzerinde büyük etkileri olmuştur.²¹ Bu coğrafyaya alfabeyi getirenler, onlar olmuştur.

E. Latinler

İtalya'da yaşayan halklar arasında en önemlileri ve en çok ilgi çekenleri Latinlerdir. Çünkü Latinler, Roma devletini kuran ve geliştiren en önemli topluluktur. Onların ülkeleri Latium'daydı, Tiber ırmağının güney kısmında yer alan bölgededir.²²

Latinler, tıpkı Sabinler ve Umbriler gibi ortaya çıktıkları ilk zamanlarda (M.Ö. 8. yüzyıl) tarım ve hayvancılıkla uğraşmışlar. Zaman ilerledikçe ticaret yapmayı ve savaşmayı öğrenmişlerdir. İlk başlarda 30 tane Latin şehri vardı, bu şehirler konfederasyon şeklinde birleşti, zamanla bunlardan güçlü olanların yaklaşık on iki ya da on beş tanesi zayıf komşularını yenerek bağımsızlıklarına kavuştu.²³ Bu konfederasyonun başkenti; Alba Longa şehriydi. Bu şehrin etrafı Apenin Dağları ile çevrilidir, bu sayede dış tehditlerden uzak ve verimli bir bölge olmuştur.

Latinler, gelişmişlik açısından komşuları olan Etrüskler ve Yunanlara kıyasla geri kalmışlardır. Örneğin: Etrüsklerden öğrendikleri Yunan alfabesini kullandılar.²⁴ Latinceye ait ilk örnekler M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısında görülmeye başlar.²⁵

²¹ İplikçioğlu, s.65.

²² Morey, s.301.

²³ William Allen, **Ancient History Of The Roman People**, Ginn Company Publisher, Boston, 1890, s.10.

²⁴ Seignobos, s.13.

²⁵ Tekin, s.184.

Etrüsk egemenliğindeki Roma şehir devleti giderek güçlenir, Alba Longa şehri de dâhil olmak üzere, Latium bölgesinin üçte birini işgal eder. İşgal edilen bu bölgede Etrüsklerin egemenliği altında yaşayan Latinler, bu sayede onlardan ticareti, şehirciliği ve sanatı öğrenmişlerdir.

Sabinlerin amacı savaşmak iken, Yunanların amacı bölgede koloniler kurup sömürmek iken, Umbriler ve Etrüskler kendi aralarında birleşemiyorken, Latinler hem diğer halkların iyi yanlarını almışlar hem de kendi aralarında siyasi birliği kurmuşlardır. Onları bölgedeki diğer halklardan ayıran temel özellikleri, başka halklara karşı olan hoşgörüleridir. Bu sayede tüm İtalya'yı tek bir çatı altında toplamayı başaramışlardır. Birliği sağlayan hoşgörü, yerini zamanla cumhuriyete ve hukuk düzenine bırakacaktır. Latinlerin temellerini attığı ülke yüzyıllar boyunca ayakta kalmış ve uzunca bir süre dünyaya hükmetmiştir.

III. ROMALILARIN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ

Ailenin egemeni babaydı; kadın, çocuk ve köle ona bağlıydı.²⁶ Toplumda aileyi temsil eden kişi de tamamen o hanenin babasıydı. Örneğin; ailede yeni bir çocuk doğduğunda babası onu ellerine alıp havaya doğru kaldırıyorsa, onu benimsemiş ve varisi ilan etmiş demektir, fakat bunu yapmıyorsa o çocuğun geleceği belirsizdi. Roma'da babanın erkek çocuk üzerindeki gücü, ikisinden biri ölene kadar devam ediyorken, bu kudret, kız evlendirilmesi gereken yaşa ulaştığı zaman tabii olarak sona eriyordu.²⁷ Ayrıca, baba, ailenin rahip rolünü de üstleniyordu. Tanrılara çeşitli hediyeler sunuluyor ve bir şeyler isteniyordu. Bu tür dinsel törenler aile içinde zamanla babadan oğula geçiyor ve hiç değiştirilmiyordu.²⁸ Yaşayan insan nüfusu giderek arttı. Böylece aileler birleşerek klanları, klanlar birleşerek köyleri, köyler birleşerek şehirleri ve şehirler de birleşerek ülkeyi meydana getirince dine bakış açısı aileden topluma yansdı. Yani ülkenin kralı hem o ülkenin yöneticisiydi hem de o ülkenin başrahibiydi, tıpkı ailedeki babanın rolü gibi.

²⁶ Harriet Waters Preston, **The Private Life Of The Romans**, Benjamin H. Sanborn Company, Boston, 1932, s.2.

²⁷ Robert Villers, "Roma Hukukunda Cumhuriyet Devri Sonuna Kadar Kadının Hukuki Durumu", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, çev. Bülent Tahiroğlu, Cilt 39, Sayı 1-4, 1974, s.429.

²⁸ Reginald Barrow, **Romalılar**, çev. Ender Gürol, İz Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.16.

Romalı bir ailedeki her üye, ister erkek ister kadın isterse zincirli veya özgür olsun en az iki isim hakkına sahipti; bunlardan biri kendi ismiyken diğer babasının, eşinin veya sahibinin isminin belirtildiği sıfattı. Örneğin, Marcus Marci, Marcus'un oğlu Marci gibi.²⁹ Roma Cumhuriyeti, yayılmaya başladıktan sonra özgür yurttaşların özellikle erkek çocukları, en az üç isim almaya başlamışlardı. Bunlardan ilk ikisi aynıyken, üçüncüsü ait oldukları grupları veya boyları temsil ediyordu. Örneğin; Marcus Tullius Cicero ismi; Tullian boyunun, Cicero ailesinden gelen Marcus anlamına gelmektedir.

Roma'da, ilk zamanlar kölelerin isimleri bile yoktu. Sadece numaraları vardı, fakat gün geçtikte artan köle sayısı bu durumu karmaşık hale getirdi. Sıradan bir yurttaşın onlarca kölesi olunca, onlara isim verme gereği duydular. Bir diğer sorun da kölelerin, diğerlerinin köleleriyle karışması durumuydu: Örneğin; iki farklı kişiye ait iki farklı kölenin de adı Anna olsun. Şehir meydanları gibi kalabalık yerlerde Anna'nın kimin kölesi olduğu karışabiliyordu. Bu sebeple kölelere de iki isim verme ihtiyacı duydular. Örneğin Anna Livia gibi, Livia'nın kölesi Anna anlamına gelmektedir. İlerleyen süreçte ortaya çıkan bir diğer sorun sahipleri değişen ve bu yüzden aynı ismi taşıyan birden fazla kölenin ortaya çıkmasıydı. Bu sorunu da sahipleri değişen özellikle erkek kölelere ikiden fazla isim vererek çözdüler. Bu isimlerin anlamı şu şekildeydi; ilki kölenin ismi bir diğeri eski sahibinin ismi sonuncusu da yeni sahibinin ismiydi.

Romalılarda evlilik yaşı yasalar tarafından belirlenmişti. Erkekler için en az ondört, kadınlar için en az onikiydi, fakat uygulamada daha önce evlenmemiş erkekler evlilik elbisesi satın alacak güce erişmeden evlendirilmiyordu, kızlarsa onbeş - onaltı yaşından önce evlendirilmiyordu.³⁰ Resmi olarak sadece yurttaşlar evlenebiliyordu. Köleler veya yurttaş olmayanlar için resmi evlilik söz konusu değildi. Yasalar çerçevesinde kadınlar boşanma hakkına sahipti. Bu açıdan kıyaslandığında Romalı kadınlar, Atinalı kadınlardan daha geniş haklara sahiptiler.

Romalı bir kadının konumu, tüm antik toplumlarla karşılaştırıldığında (Yunanlar ve Mısırlılar gibi), Romalı kadınlar hepsinden daha güçlü ve saygındı. Ev ekonomisini yönetiyordu ve evin kölelerini denetliyordu fakat kendine ait bir iş

²⁹ Preston, s.3.

³⁰ Preston, s.8.

bulamadı.³¹ Kadınlar, sahip oldukları kız çocuklarını kendilerini örnek alacak şekilde yetiştirmekle sorumluydular. Romalı bir erkek, ev işlerinde eşine yardım ederdi ve her türlü konuda ona danışırđı. Başka toplumların aksine evin her bölümü kadınlara açıktı; yani kadınlar sadece belli bir bölgeye hapsedilmemişti. Hatta eve bir misafir geldiğinde eşiyile birlikte ağırlayabilir veya davalarda tanıklık edebilirdi.

Romalılar kudrete derinden tapan insanlardı. Romalı bir general zaferle biten bir muhabere dönüşünde, zaferini şehrin kapılarından Jüpiter'in Tapınağına kadar, şehri bir baştan bir başa geçerek, tapınakta "Roma halkının sayesinde Jüpiter'in başarısını" tanrıya sunarak kutlardı.³² Bu tarz görkemli kutlamalar sayesinde yurttaşlar devlet kudretinin farkına vardılar. Yapılacak iki şey vardı; ya bu kudrete boyun eğeceklerdi ya da felaketi yaşayacaklardı. Doğal olarak bu kudrete boyun eğdiler, bu sayede kudretin amacını anladılar ve işbirliği ile onu benimseyip tanrısal bir görev duygusu edindiler. Korkuyla karışık bu kudret duygusu Roma hukukunun hızla gelişmesinde büyük rol oynamıştır.

Romalıların, tanrıları arasında Jupiter, Ianus, Saturnus, Mars, Quirinus, Juno, Minerva, Vesta ve Ceres yer almaktadır.³³ En önemlileri olan Mars ve Quirinus savaş tanrısı, Jupiter ise gök tanrısıdır. Her tanrının istekleri karşılayacağı belirli bir alan vardır. Örneğın; Romalılar savaş zamanında Mars'a veya kıtlık zamanında Jupiter'e dua ediyorlardı. Bu dönemde, anlam veremedikleri büyük doğa olaylarını, doğrudan doğruya tanrılarla ilişki kurarak açıklamaya çalışmışlardır. Örneğın fırtınalı bir günde yıldırım düşmesi, Jüpiter'in bir gücüdür.

Romalılar, Yunanlar veya Etrüskler gibi diğer halkların dinlerinde hoşgörüyile yaklaşmışlardır. Yabancı tanrıların veya dinlerin benimsenmesi aşamasında birtakım sorular soruluyordu: İlk soru; bunlar, Roma tanrılarının huzurunu kaçırır mıydı? İkincisi, siyasal düzen bozulur muydu? Üçüncüsü ise Romalıların ahlakını bozar mıydı? Bu aşamaları geçen herhangi bir yabancı din veya tanrı Romalılar tarafından kabul edilebilirdi.

Romalıların inancına göre, tanrılara bir şeyler sunarak onlardan bir şeyler istemek oldukça doğaldı. İçeceklerden süt ve şarap, yiyeceklerden meyve ve kek,

³¹ Harold Whetstone Johnston, **The Private Life Of The Romans**, Nabu Press, Chicago, 2010, s.64.

³² Barrow, s.10.

³³ Sabahat Atlan, **Roma Tarihi'nin Ana Hatları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s.20.

hayvanlardan domuz, koyun ve sığır bunların en tipik örnekleriydi. Kurban edilecek hayvanlar hatasız olmalıydı; Jüpiter için beyaz bir sığır, daha alt sınıftaki tanrılar için siyah bir koyun gibi.³⁴ Kurban edildikten sonra yapılacak duanın kabul olması için inanan kişi temiz kıyafetler giymeli ve başını bir örtü ile örtmeliydi. Romalılara göre bir sürü tanrı vardı. Jüpiter, Mars ve Neptün gibi, fakat onlara göre hiç kimse bu tanrıların gerçek adlarını bilmiyordu, söylenen tüm isimler yanlıştı çünkü herhangi bir Romalı bu tanrılarla doğrudan karşılaşamayacağı için adlarını da bilemezdi. Dini törenler meclis ve mahkemeler kadar eşit derece öneme sahipti.³⁵ Bir Romalı dini törenlerde, tanrılara danışmadan herhangi bir başarılı iş yapamazdı. Her yıl belirli zamanlarda tanrıların şereflendirmek için festivaller düzenlenirdi.

Ortalama bir Romalı hem çiftçi hem de askerdi. Tarlasını eker, daha sonra ekinlerinin olgunlaşmasını bekler ve nitekim ürünlerini hasat ederdi. Yaşanan hava değişimleri ve felaketler onun için büyük bir sorun olsa da buna boyun eğer ve yaptığı işten asla vazgeçmezdi. Savaş dönemlerinde tarlasını bırakır orduya katılırdı. Onun erdemleri: Namus, iktisat, ileriye görüş, sabır, çalışkanlık, dayanıklılık, cesaret, kendine güven, basitlik ve kendinden büyüklere saygıdır.³⁶ Elbetteki bu erdemler aynı zamanda bir askerin ve çiftçinin erdemleridir. Roma'da din, günlük hayatla iç içe geçmiş bir olguydu. Çiftçiler toprağı işlerken veya askerler savaşa giderken çeşitli dinsel öğelerle özdeşleştiriliyordu. Başlangıçta Mars, tarlalar tanrısıydı, ama savaş bilen tarımcı askerler onu zamanla savaş tanrısı yaptılar.³⁷

IV. ROMA SİYASAL DÜŞÜNCESİ

Roma siyasal düşüncesi, etkilenmiş olduğu Yunan siyasal düşüncesinin ötesine gidememiş, bu alana Yunan düşüncesinin onda biri kadar katkı verememiştir. Romalı düşünürler, Yunan filozofların eserlerini Latinceye çevirmiş ve onların fikirlerini farklı açılardan ele alarak, buldukları şartlarda yorumlamışlardır. Yunan siyaseti ve siyasal düşüncesi, içeri dönük, Roma düşüncesi ise dışa dönük bir

³⁴ Seignobos, s.38.

³⁵ Seignobos, s.39.

³⁶ Barrow, s.11.

³⁷ Barrow, s.17.

yapıdaydı.³⁸ Yunan düşüncesi içinde bulunduğu şartlar altında polis, kendi iç mekanizmasını yüceltmeye çalışırken, Roma düşüncesi içinde bulunduğu şartlar altında genişleyen devletin birçok ulusunu birer Romalı yapmak ve onları merkeze tabi kılmakla uğraşmıştır.³⁹ Yunanlar, yurttaş eğitimine, katılmaya, ortaklığa, polise sadakate ve kişisel çıkarları hor görmeye vurgu yaparlarken, Romalılar küçük ve homojen bir siyasal topluluktakiyle aynı katılım düzeyi ve yurttaşlık görevlerinin verilemeyeceği büyük ve türdeş olmayan bir siyasal sistemdeki kişisel çıkar problemleriyle meşgul oldular.⁴⁰

Yunan düşüncesini etkileyen devlet, sorunları ve büyüklüğü sabitken, Roma düşüncesini etkileyen devlet, sürekli genişleyen ve sorunları da sürekli değişen bir yapıdadır. Roma'da üç dönem yaşanmıştır. Bunlar; krallık, cumhuriyet ve imparatorluk dönemleridir. Fakat antik dönemin Yunan devletleri bu aşamaları yaşamamıştır.

Yunan siyasal düşüncesi denince akla gelen üç isim vardır. Bunlar; Sokrates, Platon ve Aristoteles'tir. Roma siyasal düşüncesi denilince de akla gelen üç isim şunlardır: Polybios, Marcus Tullius Cicero ve Lucius Annaeus Seneca.

Polybios, Yunan asıllı bir Romalıdır. Onun en büyük önemi, Yunan düşüncesiyle Roma düşüncesi arasında köprü kurmuş olmasıdır. Yapıtlarında kullandığı çeviriler sayesinde, Romalılar, ünlü Yunan siyasal düşünürleri olan Sokrates, Platon ve Aristoteles ile tanışmıştır. Cumhuriyetin ayakları üstüne oturduğu; bir nevi altın çağını yaşadığı dönemde, Polybios ortaya çıkmış ve bu yönetim şeklini yüceltmıştır. Onun en büyük etkisi karma yönetim şeklini ortaya atmasıdır. Ona göre, cumhuriyetin iyi bir rejim olmasının asıl nedeni, içinde hem krallık hem aristokrasi hem de demokrasiyi barındırıyor olmasıdır.

Cicero ise tam bir Romalıdır. Polybios'dan daha sonraki bir nesilde yaşamış olan Cicero'nun döneminde, cumhuriyet rejimi; yaşanan sınıf mücadeleleri, ortaya çıkan iç ve dış tehditlerin etkisiyle birlikte yavaş yavaş imparatorluk rejimine doğru eviriliyordu. Cicero, cumhuriyetin savunucusu olmuş ve cumhuriyet rejimini yücelten eserler kaleme almıştır.

³⁸ Donald Tannenbaum, **Siyasi Düşünceler Tarihi**, çev. Fatih Demirci, Adres Yayınları, Ankara, 2010, s.106.

³⁹ Polis; Antik Yunan'da kent devleti anlamına gelmektedir.

⁴⁰ Tannenbaum, s.106.

Seneca ise Roma İmparatorluğu döneminin ilk yıllarında yaşamıştır. Onu diğerlerinden ayıran temel özelliği, köle sınıfı hakkındaki fikirleridir. Roma'da yaşamış düşünürler arasında, köle sınıfı hakkında yorum yapan ilk düşünürdür. Acımasız köle sömürsüne karşı çıkmamış olsa da köleleri insan yerine koyarak ve onlarla iyi geçinilmesi gerektiğini söylemiştir.

A. Polybios

M.Ö. 200 yılında, Megalopolis şehrinde doğan Polybios, M.Ö. 120 yılında doğduğu şehirde ölmüştür. Yunan asıllı bir yazar olan Polybios, 40 ciltten oluşan Tarihler adlı eseriyle ünlenmiştir. Bu eserinde, Roma'nın Cumhuriyet tarihini işlemektedir. Polybios'un düşüncü, Yunan siyasal düşüncüünü Roma siyasal düşüncüüne bağlayan halkadır.⁴¹ Polybios gençlik yıllarında, Roma'ya karşı mücadele eden Akha Birliği'ni desteklemiş, bu birliğin yenilmesinden sonra Roma'ya esir düşmüş fakat zamanla Romalılarla geliştirdiği ilişkiler sayesinde bu durumu lehine çevirip, Romalıların saygınlığını kazanan bir devlet adamı olmuştur. İlerleyen süreçte, Romalıların tarafında III. Pön Savaşı'na bile katılmıştır. Ele almış olduğu 40 ciltten oluşan Tarihler adlı yapıtın sadece ilk beşi tamamen günümüze kadar ulaşmıştır.

Polybios, Roma'nın güçlü siyasi mekanizmasını daha iyi ifade edebilmek için Platon'dan esinlendiği yönetimlerin dolaşımı mekanizmasını ortaya koymuştur. Buna göre, Polybios'un diyalektiğinde ortaya çıkan altı farklı yönetim şekli vardır: krallık, aristokrasi, demokrasi, tiranlık, oligarşi ve oklokrasi (ayaktakımı) yönetimidir. Bu yönetim şekillerini kapsayan bir dönüşüm/dolaşım mevcuttur. Kendisi ilk siyasi mekanizmanın niçin ve nasıl ortaya çıktığı konusunda şu sözleri dile getirmektedir:

O zaman üzerinde konuştuğumuz başlangıç nedir, siyasi toplumların ilk kökeni nedir? Seller açlıklar kıtlıklar veya başka nedenler yüzünden büyük bir insan ırkı yıkımı ortaya çıkar. Gelenek bize bunun bir defadan fazla olduğunu söyler. Bunun, tekrar sıkça olacağına inanmak zorundayız. Bütün sanatlar ve zanaatlar, aynı anda mahvolacak ve sonrasında zamanın akışında hayatta kalanlar tohumlar gibi serpildiğinde, insanlar tekrar sayıda artarlar

⁴¹ Alaeddin Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1995, s.191.

ve diğ er hayvanlar gibi sürüler oluştururlar. – Doğaldır ki, doğal zayıflıkları nedeniyle türünden olanlarla sürü kurarlar. Beden gücünde ve cesarete üstün olan adamın, kalanı yönetip ona önderlik edeceği zorunlu bir sonuçtur. Diğ er hayvanlar (boğalar, erkek domuzlar, horozlar vb.) örneğinde tamamen içgüdüyle işleyen ve onlar arasında en güçlünün tartışılmaz şekilde her zaman efendileri olduğu bu olgu, doğanın en gerçek işi olarak gözlemlenir ve kabul etmemiz gerekir. Bundan dolayı insanın hayvanlar gibi sürü olduğu, en güçlü ve en cesurun liderliğini izlediği başlangıçta, o zaman muhtemeldir ki oradaki hükümdarın gücü, iktidarının biricik sınırıydı ve yönetimine verilmesi gereken ad, monarşidir.⁴²

O halde yönetim güçleri cesarete ve kaba kuvvete dayanan ilk yöneticiler despottur. Onların yönettiği insanlar, zamanla aileler kurmuş ve toplum olma bilincine ulaşmışlardır, bu sayede iyi ve kötü ayırt edilebilir hale gelmişlerdir. İlerleyen süreçte, düşünsel anlamda gelişen bu insan grupları, beden gücüne ya da kaba cesarete dayanan despotların yerine, aralarında en akıllı ve uzlaşmacı olanı yönetici olarak seçmişlerdir. Böylece despotluk sona ermiş ve krallık dönemi başlamıştır. Ne zaman ki krallık iktidarı ailelerde kalıtsallaştı ve kral soyundan gelenler kişisel güvenlikleri için gerekeni ve hatta gerekenden fazlasını kolayca ellerinin altında bulundurduklarını anladılar, işte o zaman hırs ve isteklerine dizginleri kaptırdılar.⁴³ Nitekim krallık tiranlığa dönüştü.

Bu durumdan hoşnut olmayan ileri fikirli, soylu ve yürekli insanlar grubu tirana karşı başkaldırdılar. Kitlelerin desteğiyle birlikte kralı devirdiler. Böylece tiranlık sonra erdi ve aristokrasi başladı. Başa gelen aristokratlar ilk zamanlar görevlerini layıkıyla yerlerine getirdiler fakat iktidarı devralan çocukları bir mücadele görmedikleri için, açgözlü bir tavırla ellerindeki gücü kötüye kullanmaya başladılar. Bu durumda aristokrasi kısa sürede oligarşiye dönüştü.

İnsanlar, zamanla bu oligarklara karşı kötü duygular beslemeye başladılar. Halkın içinden bilgelik anlamında donanımlı olanlardan bazıları, halkında desteğini alarak oligarklara karşı başkaldırdılar. Böylece tıpkı tiran gibi oligarkların da sonu gelir. Halk, artık tecrübelidir; bir kişiye ya da bir zümreye güvenmemeyi öğrenmiştir. Bu sebeple yönetimi herhangi bir kişi ya da zümreye vermek yerine, kendi elinde

⁴² Polybius, **The Histories**'den aktaran, Celalettin Güngör, **Devrim Kuramı**, Barış Kitabevi, Ankara, 2010, s.107.

⁴³ Mete Tunçay, **Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi 1: Esi ve Orta Çağlar**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.272.

tutar. Nitekim son umudu kendi kendine güvenmek olan halk oligarşiyi yıkar ve demokrasiyi getirir.

Tıpkı krallık ve aristokrasi gibi demokrasi de ilk zamanlar tamamen kamusal yararı güden iyi bir yönetim şeklidir. Ancak zamanla halkın içinde bulunan bazı insanlar, diğerlerine kıyasla oldukça zenginleşirler. Ekonomik güçlerini kullanan bu varlıklı kişiler, istediklerini yapamayınca halkı yoksullaştırmaya başlarlar. Böylece yönetimi ele geçiren varlıklı kişiler, diğerlerine zulmetmeye başlarlar. Bu durumda demokrasi oklokrasi (ayaktakımı) yönetimine dönüşür. İlerleyen süreçte oklokrasi üyeleri birbirleri ile mücadele etmeye başlar ve aralarından bir tanesi diğerlerini alt eder. Nitekim oklokrasi yönetimi biter ve tekrar tiranlık dönemi başlar.

İlerleyen süreçte de tiranlık tekrar aristokrasiye, aristokrasi de tekrar oligarşiyeye, oligarşide tekrar demokrasiye ve demokraside tekrar oklokrasi yönetimine döner ve yönetim mekanizması bu şekilde devam eder. Demirin doğal bir biçimde pasa dönüşmesi ve kerestenin içten içe çürümesi gibi her anayasanın özünde de, doğal olarak onu içten içe kemirecek belirli bir kötülük mutlaka bulunur.⁴⁴ Anlaşılan o ki yönetimi ele geçiren herhangi bir grup, her ne kadar iyi yönetirse yönetsin, zamanla yıkıma yol açacaktır. Peki, Roma bahsedilen yıkımı neden yaşamamaktadır? Kendisine bu soruyu soran Polybios, durumu şöyle ifade eder:

Bütün bu üç çeşidin (krallık, aristokrasi ve demokrasi) bir bileşimini en iyi anayasa olarak kabul etmek zorunda olduğumuz açıktır. Çünkü bunun kanıtına sadece kuramsal olarak değil aynı zamanda gerçek bir deneyimle de sahibiz. Nitekim Lycurgus, bu ilke üzerinde bir anayasa (Sparta'nınki) yapmakta ilk olmuştu. Öte yandan bunların yalnızca üç çeşit olduğunu da kabul edemeyiz. Çünkü krallıktan çok yaygın şekilde farklılaşan, öyle olmakla birlikte ona kesin bir benzerlik taşıyan, monarşik ve tiranik hükümetlere tanık olduk. Bu, monarkların niçin yapabildikleri kadar kral unvanını genelde yanlış şekilde benimseyip kullandıklarının nedenidir. Ayrıca, aristokratik olanlara benzerlik taşıyan bazı oligarşik anayasalar da vardır. Gerçi ayrılıkları mümkün olduğunca geniştir. Aynısı, pekala demokrasiler için de söz konusudur... Her monarşiyi asla doğrudan doğruya bir krallık olarak adlandıramayız. Ancak sadece uyrukları tarafından gönüllü olarak kabul edilenler ile korku ve zor yerine uyrukların akıllarına başvuru olarak yönetilenler öyle adlandırılabilir. Yine her oligarşi de bir aristokrasiyle isimlendirilemez. Ancak hükümetin, en adil ve en bilge adamların seçilmiş bir organının elinde olduğu yönetimler öyle adlandırılabilir. Aynı şekilde bu, bütün bir yurttaşlar

⁴⁴ Şenel, s.194.

kalabalığının dilediği ve amaçladığı her ne ise yapabilmeye özgür olduğu demokrasi içinde özgür doğru değildir. Ancak, tanrıları ululamanın, ana-babalarımızı saymanın, yaşlılarımıza saygının, yasalara itaatin gelenek ve adet olduğu, daha büyük sayının galip olduğu topluluklar, bir demokrasi olarak adlandırılabilir.⁴⁵

O halde, Roma'nın başarısının sırrı aynı anda hem krallık, hem aristokrasi hem de demokrasinin uygulanıyor olmasıdır. Bunu destekleyen yasalar ve gelenekler de bir araya gelince Roma'nın sistemi eşsiz bir hale gelmektedir.

Roma'da yönetimi etkileyen üç farklı grup vardı: Konsüller, senato ve halk. Konsüllere bakıldığında, özellikle eylemli hizmet sırasında komutaları altında bulunanları dilediklerince cezalandırma ve mutlak yetkilere sahiptirler; bunun yanı sıra kamu paralarını diledikleri gibi kullanma olanağına sahiptirler.⁴⁶ Bu açıdan bakıldığında konsüller için, mutlak güce sahip despotlar denilebilir. Lakin konsülleri denetleyen ve onları yönlendiren bir senato mevcuttur.

Senatonun asıl işlevi ülkenin ekonomisini iyileştirmektir. Bunun dışında senatonun sayısız işlevi vardır. Örneğin; büyük çapta görülen davalara bakar, yasa çıkarır veya kaldırır, farklı ülkelere karşı savaş veya barış kararı alabilir. Genellikle devrin aydın kişilerinden oluşan bu devlet organı, ülkenin kaderini belirleyen bir beyin gibi işlev görür. Bu açıdan bakıldığında konsülleri de denetleme hakkına sahip olan senato için, Roma'nın mutlak hâkimi denilebilir. Bu da aristokrasinin varlığına işaret eder.

Senatonun elindeki en mutlak güç yargılama hakkıdır. Bununla her kim olursa olsun ceza yaptırımını alabilir. Fakat onurlandırma ve cezalandırmanın tek kaynağı halktır.⁴⁷ Halkın senato üzerindeki baskısı büyüktür. Halk istemedikçe bir kişi cezalandırılmaz. Özellikle vatana ihanet veya rüşvet gibi ağır suçların bulunduğu davalarda halkın yargıçlığı kaçınılmazdır. Senato tarafından hazırlanan yasalara uymak ya da uymamak halkın elindedir, yani halk istemezse çıkan yasa yürürlükten kalkar. Bu da demokrasinin varlığına işaret eder.

⁴⁵ Polybius, The Histories'den aktaran, Celalettin Güngör, s.5.

⁴⁶ Tunçay, s.278.

⁴⁷ Tunçay, s.279.

Tüm yetkilerle donatılmış sefere çıkan bir konsül görünüşte mutlak söz sahibidir,⁴⁸ fakat senatonun rızasını almadıkça erzak bulamaz ve bu yüzden sefere çıkamaz, senato da halk onay vermedikçe bu yönde bir karar alamaz. Roma' yönetimi bu örneğe benzer, yani Roma siyasal hayatında aynı zamanda hem monarşi hem aristokrasi hem de demokrasi mevcuttur. Bu yönetim şekilleri birbirlerini sürekli olarak kontrol eder ve dizginler. Böylece Roma'da herhangi bir yönetim şekli ön plana çıkmamakta ve yönetim uzun bir süre boyunca bozulmamaktadır. Polybios'a göre Roma'nın başarısının sırrı bu sistemdir. Fakat Polybios, Roma'nın karma anayasanın bozulmaya en elverişli bir anaysa olmakla birlikte, onun da genel bozulma yasasından kurtulamayacağını söyler.⁴⁹

Özetle, herhangi bir kişi ya da bir grup çıkarları doğrultusunda yönetimi tek başına ele almamalıdır. Güçler ne kadar başarılı bir şekilde bölüştürülürse, yönetimin ömrü de o kadar uzun olur. Polybios'un bu fikirleri ilerleyen zamanda, 'kuvvetler ayrılığı' ilkesini ortaya koyacak olan Aydınlanma Çağı düşünürü Montesquieu'yu derinden etkileyecektir.

B. Marcus Tullius Cicero

M.Ö. 106 yılında, Arpium şehrinde doğan Cicero, M.Ö. 43'te Formia şehrinde öldürülmüştür. Cicero, Polybios'a kıyasla tam bir Romalıdır. Felsefe üzerine yazılar kaleme alan Romalı ilk düşünürdür. En çok Aristoteles ve Platon'dan etkilenmiştir. Platon etkisi eserlerinin isimlerine kadar yansımıştır. Siyasi eserlerine De Republica (Devlet) ve Legibus (Yasalar) isimlerini vermiştir. Roma'da hukuk, Atina'da, Rodos'ta ve Magnesia'da (şimdiki Manisa'da) felsefe öğrenmiştir.⁵⁰ Cicero başta avukatlık mesleğini ile işe başlamıştır. M.Ö. 80'de dönemin diktatörü Sulla'nın koruduğu bir şahsın suçladığı Sektus Roskius'u savunarak aklanmasını sağlayınca bir ün kazanmıştır.⁵¹ Diktatör Sulla'nın gazabından korkan Cicero, Yunanistan'a kaçmış, orada bir süre eğitim aldıktan sonra, Sulla tehdidi de ortadan kalkınca Roma'ya geri dönmüştür. Avukatlık mesleğinin getirdiği ün sayesinde politikaya atılmış, ilerleyen

⁴⁸ Tunçay, s.280.

⁴⁹ Şenel, s.194.

⁵⁰ Şenel, s.195.

⁵¹ Çetin Yetkin, *Siyasal Düşünceler Tarihi Cilt I*, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2008, s.138.

süreçte senatoya girmiş ve Roma'da devlet yönetiminin zirvesi olan konsüllüğe kadar yükselmiştir.

Uzun süren siyasi yaşamından sonra kendisini felsefeye adayan Cicero, bu süreçte yönetimin giderek tiranlığa kaydığını dile getirerek, Sezar'ı sert bir dille eleştirmiştir. Birtakım gelişmeden sonra Sezar öldürülür, Cicero da bunu destekleyenler arasındadır. De Officiis (Yükümlülükler) adlı eserinde Sezar'ın öldürülmesini olumlu karşıladığı açıkça görülmektedir. Sezar'ın ölümünden sonra ortaya çıkan iç savaşta, Sezar taraftarları ağır basınca, 200 atlı ile 30 senatörün öldürülmesine karar verilir, öldürülmesine karar verilenlerden birisi de Cicero'dur.⁵² Sezar taraftarları, M.Ö. 44'te Antonius'un emriyle birlikte Cicero'yu öldürürler.

Cicero'nun en çok bilinen eserleri: Söylevler (De Oratore), Söylevci (Orator), İyilik ve Kötülüğün Sınırları Üzerine (De Finibus Bonorum Et Molarum), Yaşlı Kato: Yaşlılık Üzerine (Cato Maior: De Senectute), Görevler (De Officiis), Devlet (De Re Publica) ve Yasalar (De Legibus).

Cicero'yu etkileyen fikir akımlardan en önemlisi Stoacılık olmuştur. Stoacılık, insanların evrendeki en uygun rolünün, doğaya uygun bir hayat sürmek olduğunu ileri süren bir felsefedir.⁵³ Stoacılık aynı zamanda, insanın eşitliğine bağlılığını ve var olan siyasal sınırları ve hudutları aşan dünya topluluğuna üyeliği benimseyen bir evrenselliğe de vurgu yapar.⁵⁴ Bu felsefe tarihsel olarak üç evrede gelişmiştir; ilk ortaya çıkışı Yunan polis kent devletlerine dayanır. İkinci aşama Büyük İskender'in kurduğu imparatorluk devridir. Son aşaması ise Roma devletine dayanır. Cicero, üçüncü nesil Stoacılığın bir temsilcisidir. Ona göre "Göklerdeki sürekli değişimler ve devrimler sırasında, insan ırkının tohumunun atılacağı zaman gelince, bu tohuma tanrısal bir armağan olarak ruh bağışlanmıştır." Yasalar eserinde yapılan bu açıklamaya göre ruh insanın ölümsüz yanı aynı zamanda tanrılarla ortak yanıdır.⁵⁵ Ona göre ruh eşittir akıldır. Hem tanrılarda hem de inanlarda ortak bulunan ortak akıl, tüm tabiatın yasalarını ortaya koyar. "Yasa yapılacak ve yapılmayacak olanı buyuran yüce akıldır... O doğanın gücüdür, o ruhtur, bilgenin aklısıdır, adaletli

⁵² Şenel, s.196.

⁵³ Tannenbaum, s.104.

⁵⁴ Tannenbaum, s.104.

⁵⁵ Şenel, s.196.

olanla olmayanın ölçüsüdür.”⁵⁶ O halde Cicero, ruh ile aklı, akıl ile de yasayı eşit kılar.

Stoacılar göre dünya “kozmpolis” bir yer olmalıdır. Cosmos evren, polis ise kent anlamına gelir. Yani devlet sınırları ortadan kalkmalı, insanlar tek bir çatı altında toplanmalıdır.

Ancak Platon’un müthiş bir şekilde yazdığı gibi, sadece kendimiz için doğmadık, aynı zamanda vatanımız bir parçamıza, dostlarımız da diğer parçalarımıza sahip çıkar. Dahası, Stoacıların inandığı gibi, yeryüzünde meydana gelen her şey insanlığın kullanımı için yaratılmıştır ve insanlar bizzat insanlar için birbirlerine faydalı olabilsinler diye doğmuştur. Neticede bu meselede doğayı rehberimiz olarak izlemeli, yükümlülüklerin karşılıklı değişimiyle müşterek yararları gözetmeli, uzmanlık, iş ve yetenek sergileyip başkalarınınkinden yararlanarak insanların diğer insanlarla olan bağını güçlendirmeliyiz.⁵⁷

Bu sayede insanlar eşit ve özgür bir şekilde yaşayabilirler. Bu görüşten etkilenen Cicero’ya göre, herkes aynı devletin çatısı altında yaşamalı ve aynı yasalara bağlı kalmalıydı. Aklın gereği olan bu çağrı tek bir devletti, Roma’yı işaret ediyordu.⁵⁸

Cicero döneminde, tıpkı Stoacılık gibi Epikurosçuluk da oldukça yaygındı. İsmi kurucusu olan Epikuros’tan alan bu akıma göre, felsefe mutlu hayat sürmek için bir araçtır. Amacı mutlu bir hayat sürmek olan kişinin, politika ile uğraşması yerine felsefe ile uğraşması öğütlenir. Cicero bu görüşü, Görevler adlı eserinde şu şekilde eleştirir; “Yönetime doğuştan yatkınlıkları olanlar, duraksamaksızın devlet işlerine girmelidirler. Çünkü yurttaş topluluğu başka türlü yönetilemez, ruh yüceliği başka türlü gösterilemez”.⁵⁹ Ona göre bilge insan toplumun yönetimde kesinlikle söz sahibi olmalıdır. Bu sayede bilgi, beceri ve deneyimlerinden tüm insanlar faydalanabilir.

⁵⁶ Cicero, **Yasalar**’dan aktaran, Şenel, s.196.

⁵⁷ Marcus Tullius Cicero, **De Re Publica**, çev. Cengiz Çevik, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017, s.34.

⁵⁸ Armağan Öztürk, **Res Publica**, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2013, s.79.

⁵⁹ Cicero, **Yükümlülükler**’den aktaran, Şenel, s.197.

Cicero'nun tutkusunun yüzyıllık bir mücadeleden sonra bir çeşit toplumsal istikrar gerçekleştirmek için bir araya getirmek istediği senato, şövalye ve halk sınıflarıydı. Devletin her tarafında “yüreği pek” kimseler olduğunun farkındaydı. Bunlar bir araya getirilecek olursa, sağlam bir kamu düşüncesi doğmuş olacaktı. Böylece, sonradan diktatör olabilecek tek bir adamın “başkan” olmaması için iyi bir durum yaratılmış olacaktı.⁶⁰ Ortak akıl, herkes için uygun olan ortak yasaları doğuracak, bu sayede insanlar Sezar gibi tiranlarla mücadele edebilecekti.

Ona göre, devlet, oldukça kutsal ve merkezi bir konumdadır. Her davranışı, her olguyu ve her olayı devlet çıkarı açısından ele alır. Örneğin, bir gemi batsa ve sağ kalabilen iki kişi denizde dalgalarla boğuşurken, tek kişiyi kaldırabilecek ve tutunulacak tek bir kütük bulursa, bu iki kişiden hangisi devlete daha yararlı ise o buna tutunarak yaşayabilmeli, ötekisi ise kendisini dalgalara bırakmalıdır.⁶¹ Ona göre en erdemli davranış devlet için çalışmak ve en onurlu görev ise devlet için askerlik yapmaktır. Peki, bu devlet nasıl ortaya çıktı?

Oluşum nedenini anlattığım topluluklar ilkin belli bir yeri yerleşim yeri olarak belirledi; gerek konumu sayesinde, gerekse bilek gücüyle buranın etrafını çevirip yapılarının topluca bulunduğu, tapınaklar ve ortak alanlarıyla şekillenen bu yere kasaba ya da kent dediler. En nihayetinde nasıl bir kalabalık kitle olduğunu açıkladığım her halk, halkın yerleşim alanı olan her kent ve bir halk unsuru olduğunu söylediğim her site uzun süreli olmasını sağlayacak bir yargıyla yönetilmelidir. Bu yargı her şeyden önce daim siteyi meydana getiren nedene dayanmalıdır.⁶²

Cicero, devletin doğuşu hakkında Polybios'un fikirlerinden ayrılır. Polybios insanların çeşitli felaketler sonucunda bir araya geldiklerini savunurken, Cicero'nun varsayımında böyle bir durum yoktur.

Cicero'ya göre, devlet görevi o kadar kutsaldır ki insanlar bu yolda canlarını feda edebilirler. Bu konuda Konsül Marcus Atilius Regulus'u saygı ile anar. Bu konsül, M.Ö. 253'te Kartacalılara tutsak düşmüş ancak Kartacalılar onu Romalıların kendisine karşılık salıverilmesi koşulu ile, fakat bunu sağlamazsa geri döneceğine ant

⁶⁰ Barrow, s.76.

⁶¹ Yetkin, s.139.

⁶² Cicero, s.36.

içirerek Roma'ya göndermişlerdi.⁶³ Roma'ya gelen Regulus, Senato'da kendisinin yaşlı bir kişi olduğunu buna karşın tutsak Kartacalıların ise savaşıma gücü yüksek gençler olduğunu, bu nedenle asla serbest bırakılmamaları gerektiğini söylemiştir. Ona yalnızca bunu söylemek için mi Roma'ya geldiği sorulduğunda, eğer gelmemiş olsaydı, kendisi için senatonun değiş tokuşu kabul edebileceğini, bunu engellemek için geldiğini bildirmiş ve sonra da verdiği sözü tutarak Kartaca'ya geri dönmüş ve öldürülmüştür.⁶⁴ Cicero'ya göre devlet adamı bu şekilde erdemli olmalıdır. Aklını kullanmalı ve yeri geldiğinde devlet menfaati için gerekirse canından bile vazgeçmelidir. Bu yüzden devlet görevi en erdemli görevdir.

Cicero, siyasi rejimler hakkındaki fikirlerin şu şekilde açıklar; tıpkı Polybios'un fikirlerinde olduğu gibi üç adet iyi yönetim şekli vardır, bunlar; krallık, aristokrasi ve demokrasidir.

Sonra bu yargı bir kişiye ya da seçilmişlere bırakılmalı veyahut çoğunluk ve herkes tarafından üstlenilmelidir. Her şey bir kişinin eline geçmişse, o kişiye kral, devlet sistemine de krallık deriz. Yönetim seçilmişlere geçmişse, o sitenin aristokratların iradesine göre yönetildiği söylenir. Her şeyin halkın yönetimine bırakıldığı site ise bir halk sitesidir. (Demokrasi).⁶⁵

Ancak krallıklarda kral dışındakiler ortak hakka ve hükme katılmaz, aristokrasilerde ise kitle özgürlük alanından pek pay almaz. Zira tüm ortak hükümden ve yetkiden yoksundur; tüm yetki halkın eline geçtiğinde ise, bu yetkiyi adil ve ölçülü bir şekilde kullansa da, yine de ortaya çıkan eşitlik haksızdır, zira herhangi bir onur derecesi yoktur.⁶⁶

Aralarındaki en iyi yönetim şekli; iyi niyetli bir kralın yönetimidir. Fakat kral tek başına devleti yönetmekte yetersiz kalır ve halk yönetiminde etkisizdir. Bilge kişilerin yönetimi olan aristokrasi de ise, halk tüm özgürlüklerinden yoksundur. Bahsedilen üç iyi yönetim şekli arasında en kötüsü demokrasidir. Demokrasi, uygulanırken iki yöntemden biri seçilir: ya kura ya da seçim yöntemi. Kura yönteminde vasıfsız kişiler hak etmediği devlet pozisyonlarına gelebilirler, bu da

⁶³ Yetkin, s.140.

⁶⁴ Yetkin, s.140.

⁶⁵ Cicero, s.37.

⁶⁶ Cicero, s.40.

devleti felakete sürükler. Seçim yöntemindeyse halk, toplumda ki ünlü fakat vasıfsız kişileri devlet yönetimine seçebilir, bu da devletin geleceğini olumsuz etkiler. Ayrıca demokraside hiyerarşi yoktur, dolayısıyla liyakat de yoktur; hak etmeyenle hak edenler bir tutulur, bu da devleti zora sokar. Şu duruma göre, krallığın iyi yönü, sevecen olması; aristokrasinin iyi yönü, bilgelik üzerine kurulması; halk yönetiminin iyi yönü ise özgürlükçü bulunmasıdır.⁶⁷

Cicero'ya göre yönetimlerin dolaşımı sistemi şu şekildedir: Krallık iyi niyetli bir grup kişi tarafından yıkılırsa aristokrasie ya da direkt halk tarafından yıkılırsa demokrasiye evrilir. Demokrasi tiranların oyuncağı haline gelir. Parası olan tiranlar oy satın alarak istedikleri gibi at koştururlar.

Bir bozukluk yöneticileri yoldan saptırınca, genelde aristokratların seçkin idaresinden de aynı yönetim şekli doğar. Dolayısıyla devlet idaresi bir top gibi, tiranlar tarafından krallardan, aristokratlar ya da halk tarafından tiranlardan ve partiler ya da bir tiran tarafından da aristokrat ya da halktan alınır, aynı devlet sistemi çok uzun süre kalmaz.⁶⁸

Bu nedenlerden dolayı en iyi yönetim biçimi üçünün karışımıdır. Çünkü 1. Bir devlette en üstün ve tek egemen güç (kral) bulunursa, 2. Toplumun önde gelen seçkin insanlarına (aristokratlar) ayrıcalıklar tanınırsa ve 3. Bazı konularda karar alma yetkisi halka bırakılırsa, o devlet, iyi ve güçlü bir devlet olur.⁶⁹ Ona göre, ortak akla ancak bu şekilde ulaşılabilir. Bu şekilde yönetilen devletin çıkardığı yasalar etkin ve geçerli olabilir.

Cicero'ya göre, insanı hayvanlardan ayıran en temel özelliği; neyin doğru neyin yanlış olduğunu ayırt edebilmesidir. İnsanoğlu bu sayede belirli yasalar koyabilir ve bunlara uyabilir. Burada belirleyici unsur iyi ve kötü veya erdemli ve erdemsiz ayrımıdır. Doğa bu konuda insanlara yardımcı olur, belirli doğal yasalar vardır, bunlardan en önemlisi şüphesiz ki adalettir. Temeli adalete dayanan herhangi bir yasa ya da yönetim biçimi, insanlara hiçbir şekilde zarar vermez. Ona göre, cumhuriyetten uzaklaşmakla adaletten uzaklaşmak, dolayısıyla doğal yasalara sırt

⁶⁷ Yetkin, s.141.

⁶⁸ Cicero, s.65.

⁶⁹ Yetkin, s.141.

çevirmekle hemen hemen aynı şeydi.⁷⁰ Bu da demek oluyor ki, Cicero için adalet ile cumhuriyet, cumhuriyet ile doğa yasaları aynı şeydir. Öte yandan, iyinin korunmasının ve kötünün cezalandırılmasının ölçütü olan adalet, bu nedenlerle toplumsal çıkarların merkezinde bulunarak toplumsal yaşamı olanaklı kılar.⁷¹ Cicero adaletsiz yöneticilerin doğru veya meşru yöneticiler olmadıklarını, onların tiran olduklarını dile getirir.⁷² Yükümlülükler adlı eserinde insan, doğa ve devlet ilişkisini açıklamaya çalışır.

İnsanın doğaya boyun eğmesi gerektiği ve bu gerekliliğin sonucunda da doğaya boyun eğen bir insanın başka bir insana asla zarar veremeyeceği, bireylerin ve devletin yararı için yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerin devletin kazanımları uğruna ortak bir amaca hizmet etmesi gerektiği ve bu ilişkiden de birey-devlet etkileşiminin olumlu yönde gelişmesi, yararlı görünen bir şeyin her daim ahlaklı bir şey olup olmadığının tartışılması gibi tematik konular ele alınmaktadır.⁷³

Cicero'ya göre özel mülkiyet yasal olmalıdır. O halde, özel mülkiyete yasal çerçeveler içinde karşı çıkmaz. Payına düşenden çoğuna el atmak isteyenler doğal hukuk ilkelerine dayanan yasaları çiğnemiş olurlar.⁷⁴ Cicero, özel mülkiyeti doğal yasaların bir parçası olarak sayar ve ona saygı göstermemenin adaleti çiğnemekle aynı anlama geleceğini savunur.⁷⁵ Adalet erdemi özel mülkiyetin teminidir. Ona göre, adaletsiz bir toplumda özel mülkiyet kavramı işlemez. Ayrıca özel mülkiyet ve kamusal mülk ayrımı konusuna da değinmiş, her ikisinin farklı şeyler olduğunu dile getirmiştir. Ona göre kamusal mülk toplumun ortak malıyken, özel mülk şahıslara ait bir tek onların faydalandığı mallardır.

Cicero, siyaset felsefesinde Platon ve Aristoteles'in düşüncelerinden oldukça etkilenmiş ve kendince onları yorumlamış fakat hiçbir zaman onların ötesine geçememiş bir düşünürdür. Onun asıl farkı, hukuk ve mülkiyet konularında ortaya çıkar. Hukuk konusunda evrensel bir hukuk düzeninin gerekliliğini ve dünya

⁷⁰ Öztürk, s.79.

⁷¹ Yetkin, s.142.

⁷² Tannenbaum, s.110.

⁷³ Erkan Kurul, "Yükümlülükler Üzerine", *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 2013, s.381.

⁷⁴ Yetkin, s.143.

⁷⁵ Öztürk, s.79.

yurttaşlığını savunur. Mülkiyet konusunda ise özel mülkiyeti doğal yasa olarak kabul eder ve hukuk çerçevesinde bağdaştırır. Onun fikirleri ilerleyen süreçte ortaya çıkacak olan aydınlanma düşünürü John Locke’u etkileyecektir. Devleti bu derece yüceltmesi konusunda da Friedrich Hegel’i etkileyecektir. Gerek yaşamında uyguladığı gerekse eserlerinde ele aldığı mevcut duruma karşı sert duruşu, başka bir deyişle Sezar’a karşı direnişi, birçok düşünürü derinden etkileyecektir.

C. Lucius Annaeus Seneca

Seneca M.Ö. 4 yılında günümüz İspanya’sının Cordoba şehrinde dünyaya gelmiştir. Oldukça varlıklı bir aileden gelen Seneca hukuk, siyaset ve felsefe alanlarında iyi bir eğitim almıştır. Tıpkı Cicero gibi gençlik yıllarında avukatlık yapmış, ilerleyen süreçte Senato’ya girebilmiştir. Hitabet yeteneği güçlüdür, bu sayede Roma Senato’sunda dört farklı imparator dönemi görmüştür. Bunlar Tiberius, Caligula, Cladius ve Neron dönemleridir. Onun için en iyi dönem Tiberius dönemidir; bu dönemde questorluk yapmış, devlet hazinesinin yönetiminden sorumlu yetkili kişilerden biri olmuştur. İmparator Caligula kendisine karşı tehlikeli gördüğü Seneca’yı ortadan kaldırma planları yaparken, o ağır bir şekilde hastalanır, bu sebeple imparator onu affeder. Fakat bir sonraki imparator Cladius, ona acımayıp Korsika’ya sürgüne göndermiştir. Sekiz yıl sürgünde kalan Seneca, tekrar başkente dönüp ilerleyen süreçte imparator olacak olan Nero’ya ders vermeye başlar. Nero, 16 yaşında imparator olunca da Seneca imparatorun danışmanı olur.⁷⁶ Seneca, Nero’dan ve onun düşüncelerinden hiç hoşlanmaz. Bu sebeple devlet işlerinden uzaklaşır. M.S. 61-65 yılları arasında kendisini felsefeye adar. Yazık ki, bu huzurlu yaşam dönemeci, adının 65 yılında Nero’ya yapılacak bir suikast planına karışmasıyla birlikte son bulur ve Seneca imparator tarafından kendisini öldürme cezasına çarptırılır⁷⁷ ve hançerle bileklerini keserek intihar eder. Bu yolculukta yalnız değildir; eşi de ona eşlik etmiştir.

Seneca eser verme konusunda oldukça üretken bir filozoftur. Ne yazık ki eserlerinin büyük bir bölümü günümüze ulaşamamıştır. Başlıca yapıtları şunlardır:

⁷⁶ Şenel, s.200.

⁷⁷ Lucius Annaeus Seneca, **Bilgenin Sarsılmazlığı Üzerine ve İnziva Üzerine**, çev. Cengiz Çevik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s.vii.

Ahlak Üzerine Mektuplar (Epistulae Morales), Bilgenin Sarsılmazlığı Üzerine (De Constantia Sapientis), İnziva Üzerine (De Otio), Doğa Üzerine Sorular (Naturales Quaestiones), İmparator Cladius'un Kabaklaşması Üzerine (Epigrammata Divi Claudii Apocolocyntosis), Merhamet Üzerine (De Clementia), Öfke Üzerine (De Ira).

Seneca en çok ahlak konusu üzerinde durmuştur. Kinikler gibi ya da Stoacı düşünürler gibi ekonomik eşitsizliğe ve mülkiyete karşıdır; yalın bir yaşamdan yanadır.⁷⁸ Ona göre siyaset tehlikelidir ve bilge kişiler bundan uzak durmalıdır. Epikuroşuların bilge kişiler politikaya karışmamalıdır felsefesini benimser. Akıl, tanrılarla insanlarda bulunan ortak bir yetidir. İnsanlar bu yönüyle hayvanlardan ayrılır. Fakat Epikuroşuların maddecilik fikirlerini sert bir dille eleştirir.

Seneca'nın fikirlerinde, o döneme kıyasla oldukça farklı bir kadercilik mevcuttur. Ona göre, insan daha gözlerini açtığında yazgısı çizilmiştir, yaşam süresi o an bellidir. İnsanın başına gelen felaketler onu daha da güçlü kılar. Böylece insanın ruhu yüceleşir.⁷⁹

Niçin tanrı iyi insana hastalık, keder ya da başka sıkıntılar verir? Ordugahta tehlikeli görevler en cesurlara verilir de ondan; komutan, geceleyin tuzak kurup düşmanlara saldırırlar, yolu tetkik etsinler ya da bir garnizonu yerle bir etsinler diye en seçkin askerlerini göreve yollar. Bu göreve gidenlerin hiçbiri "Komutan bana kötü davrandı," demez, tersine "Bana iltifatta bulundu," der. Aynı şekilde korkakların ve zayıfların ağlayıp sızlandığı olaylara katlanması emredilen her insan şöyle demeli: "İnsan doğasının nelere katlanabileceğini sınamak için tanrı lütfedip bizi seçti."⁸⁰

Sıradan insanlar hak etmedikleri konumlara gelebilirler ancak bu tarz felaketlerle sadece büyük adamlar baş edebilir. Bu acıyı ve dehşeti yaşamadan ölmek ise doğanın ne olduğunu anlamadan bilgisizlik içinde ölmek demektir. Oysa "doğa", "Tanrı"nın başka bir adıdır, doğa ve tanrı aynı şeydir.⁸¹ Onun bu fikirleri Hıristiyan düşüncesini derinden etkilemiştir. Bu sebeple Roma düşüncesinden Hıristiyan düşüncesine geçişin bir sembolü olmuştur.

⁷⁸ Şenel, s.200.

⁷⁹ Yetkin, s.147.

⁸⁰ Lucius Annaeus Seneca, **Tanrısal Öngörü**, çev. Çiğdem Dürüşken, Alfa Yayınları, İstanbul, 2014, s.65.

⁸¹ Yetkin, s.147.

Ona göre doğal düzende, yani devletsiz toplumda insanlar mutlu ve eşit bir şekilde, kardeşlik temelinde yaşamaktaydılar. Uzun bir süre bu şekilde yaşayan insanlar zamanla geliştiler ve değıştiler. Aralarından açgözlü biri çıkar ve doğa tarafından kendisine sunulanla yetinmez. O açgözlü insan bir şekilde özel mülkiyet istemektedir. Böylece eşitlik bozulur; kötülük, yoksulluk getirir. Bu sebepler insanlar, diğer insanlar üzerinde güç sahibi olmayı arzular hale gelir. O mutlu ve eşit doğal düzen bozulur ve gaddarlık dönemi başlar. Bu devirde insanlar birbirlerine hiç acımazlar. Bu gaddarlığa karşı korunmak için yasalara ve bir siyasal örgüte gereksinim duyulur. Böylece “devlet” ortaya çıktı.⁸² Ona göre, devletli toplumda kötüdür. İçinde hala kötülük barındırır, çünkü özel mülkiyet vardır. Bu yüzden doğal düzende olmayan bir toplumda bilge kişiler politikadan uzak durarak kendisini korumalı, bu sayede tüm insanlığa faydalı olmalıdırlar.

İki devlet olduğunu aklımızda tutalım: Biri büyüktür ve gerçekten umuma ait olup tanrıları ve insanları kapsar, şu ya da bu köşede görmediğimiz, aksine sınırlarını Güneş’le ölçtüğümüz devletimizdir. Diğer ise doğum gerçekliğimizin bizi baplı kıldığı devlettir. Bu Atinalıları, Kartacalıları ya da insanları değil, sadece bir kesimi içeren başka bir kentin devleti olacaktır. Bazı kişiler aynı anda her iki devlete de ilgi gösterir, hem büyüğüne hem de küçüğüne, bazıları sadece küçüğüne, bazıları da sadece büyüğüne.⁸³

O halde ilki evrensel bir devlet, diğeri ise sıradan sınırları olan bir devlet. Bilge bu zamanda hangi devlette görev alabilir ki? Sokrates’in ölümle cezalandırıldığı Atina’da mı? Sürekli ayaklanmaların baş gösterdiği, iyi vatandaşların başlarına türlü belaları getirdiği Kartaca’da mı?⁸⁴ Seneca belki de korktuğu için Roma diyemedi fakat Roma devletinin bilge kişilere davranışını öven bir yazısı da bulunmamaktadır. Sonuç olarak anılan ikinci devlette, yani sınırları olan devlette bilge kişiler siyasetten dolayısıyla devlet işlerinden uzak durmalıdır. Uzak durmalı fakat tamamen kendi kabuğuna kapanmamalıdır. Çünkü asıl ideal olan ilk devlete, yani evrensel devlete hizmet etmeli bu sayede tüm insanlara yararlı olabilmelidir. Böylece kendi dönemi olmasa bile ilerleyen dönemleri eğitebilir.

Seneca’yı, Polybios ve Cicero’dan ayıran temel özelliği kölelik olgusuna değinmiş olmasıdır. Seneca zamanının Roma’sındaki ‘her köle bir düşman’ sözünün

⁸² Şenel, s.201.

⁸³ Seneca, Bilgenin Sarsılmazlığı Üzerine ve İnziva Üzerine, s.37.

⁸⁴ Şenel, s.202.

doğru olmadığını belirtip, “köleler bizim düşmanız değildir, biz onları düşmanımız ediyoruz” der. “Onlar köledir diyecekler, ama onlar aynı zamanda insandırlar” der.⁸⁵ Ona göre köleler özünde zararsız canlılardır, fakat birer insan oldukları için onlara yapılan kötü muameleyle birlikte haklı olarak Romalılar kendilerine düşmanlar yaratmaktadırlar. Seneca eşitliği ve özgürlüğü savunan bir düşünür olmasına rağmen köleliğe karşı çıkmamaktadır. Fakat köleler ile zgr yurttaşların arasını kapatmanın yollarını arar: Köle olmak insanın kişiliğini etkilemez, köle bir insan olarak varlığını sürdürür, köle olan yalnızca onun bedenidir, yoksa köle kendi usunun efendisidir, görünürdeki tüm zrgrszlğne karşın onun yine yüce amaçları olabilir, düşünceleri yıldızların sonsuzluğuna kaçabilir. Bu nedenle de kölenin yalnızca bedeni satın alınabilir, onun iç evreni hiçbir zaman kleleştirilemez.⁸⁶ Ayrıca görünürde köleler ile özgürler arasında bir fark yoktur: zgrler de özünde birer köledir: “Köle olmayan birini göster, kimi şehvetin, kimi tamahın, kimi şeref tutkusunun, herkes umudun, herkes korkunun kölesidir” der.⁸⁷

Seneca, düşünsel bakımdan köleler ile özgürler arasındaki farkı sıfıra indirir, fakat iş uygulamaya gelince devrin popülist akımına uymuş; köleleri birer araç olarak kullanmıştır. Ondaki bu tarz çelişkiler sadece kölelik olgusunda ortaya çıkmaz; bilindiği üzere kendisi özel mülkiyete de karşıdır, fakat uygulamada devrinin en zengin tefecilerinden biri olmuştur.

Seneca'nın üzerinde çok sık durduğu kavramlardan biri de görevler kavramıdır. Görevler konusunda tıpkı Cicero gibi düşünür; kişiler devletine en iyi şekilde hizmet etmelidir. nemli olan bireysel değil toplumsal ıkardır. Bu sayede gelişen devlet bireysel anlamda da yurttaşlarını yüceltecektir. Eğer kişinin yazgısı onun eylemli bir biçimde engelleyecek olursa, arkasını dönüp kaçmamalı, bir yerlere gidip saklanmaya çalışmamalıdır. Tümüyle tersine, görevlerine daha sıcak sarılmalı, devlete nasıl yararlı olabilirim diye düşünmelidir; Asker olması mı engelleniyor, bir kamu görevine girmelidir; bu da olanaksızsa, avukat olmalıdır. Susmak zorunda bırakılmışsa, bu kez yurttaşlarına sessizce destek olmalıdır; forumda görülmesi bile sakıncalı olmuşsa, dost evlerinde, gösterilerde, nerede olursa olsun, iyi bir dost olduğunu kanıtlamalıdır. Yurttaş olarak tüm hak ve özgürlüklerinden yoksun

⁸⁵ şenel, s.203.

⁸⁶ Yetkin, s.149.

⁸⁷ şenel, s.204.

bırakılmış olsa bile, bir insan olarak görevlerini yerine getirmelidir.⁸⁸ Ona göre en erdemli görev askerliktir, çünkü ilk ele aldığı görev askerliktir. Her ne koşulda olursa olsun devlet görevi her şeyin ötesindedir. Köleler onun gözünde temek hak ve özgürlükleri kısıtlanmış birer yurttaştır; onları yurttaş olarak görmesi bu dönem için büyük bir adımdır.

Seneca, modern çağda Roma edebiyatının en ilginç yazarlarından sayılmıştır; kısa ustalıklı daldan dala atlayan, konuşmayı andıran tarzı ve düşüncesiyle etkileyici bir yazardır.⁸⁹ Devrin düşünürlerinin ötesinde, temel hak ve özgürlük kavramına değinen ender düşünce adamlarındandır. Ona göre, bir insan imparator bile olsa insandır, özünde köleden farksızdır, imparatorun bile zaafı vardır tıpkı kölelerin olduğu gibi. Onun kadercilik anlayışı; Hristiyan düşüncesiyle, Roma düşüncesi arasında köprü kurmuştur.

Özel mülkiyete karşı çıkışı; doğal düzendeki özel mülkiyetsiz yaşamı övmesi, Cicero ve Polybios gibi diğer Romalı filozofların fikirleri arasında bulunmamaktadır. Seneca ve bir aydınlanma düşünürü olan Jean Jacques Rousseau'nun mülkiyet anlayışları aynıdır. Her ikisi de özel mülkiyete karşı çıkar. Onlara göre insanlar arasındaki eşitsizliğin temel nedeni özel mülkiyete geçiştir. Fakat bu konuda Seneca'nın, Rousseau'yu doğrudan etkileyip etkilemediği bilinmemektedir. Seneca ve Rousseau'nun yaşamları da tıpkı mülkiyet anlayışları gibi birbirlerine çok benzer. Her ikisi de savundukları fikirleri yaşamlarında uygulama konusunda yetersiz kalmış ve oldukça zor birer yaşam geçirmişlerdir.

V. ROMA ŞEHRİNİN KURULUŞ EFSANESİ

Roma şehrinin etrafından Tiber nehri geçer. Sürekli taşan bu nehir, Roma'yı bir tür bataklığa çevirmiştir. Şehrin sınırları içinde yedi tepe bulunmaktadır. Bu tepelerin bazıları eğimli ve düze yakınken, bazıları da oldukça diktir. En tepesi yaklaşık elli metre kadardır. Bu şehir bir çembere benzetildiğinde, yedi tepe çemberi koruyan bir tür savunma kaleleri gibidir. Şehir tepelerin her tarafından dolaşan bir

⁸⁸ Yetkin, s.150.

⁸⁹ Tunçay, s.339.

hendek ve hendeği koruyan taş surlarla çevrilmişti.⁹⁰ Bu surların bazı kalıntıları günümüze kadar ulaşmıştır.

Romalı tarih yazarı Publius Vergilius Maro (M.Ö. 70-19) tarafından M.Ö. 1. yüzyılda yazıya geçirilen Aeneas Destanı, Roma şehrinin kuruluşunu ve kralların dönemlerini anlatmaktadır. İçinde mitolojik tanrılar ve tanrıçalar da barındıran bu eser, Roma'nın nasıl kurulduğu hakkında, o dönemlerden kalma yazılı belgeler bulamayan Romalılar tarafından tamamen doğru olarak kabul edilmiştir.

Efsaneye göre, Troya kentinin Akalar tarafından yakılıp yıkıldığı sırada, buradan kaçan Troyalı prens Aeneas adamlarıyla İtalya'nın batı kıyısındaki Latium bölgesinde karaya çıkar ve buranın kralı Latinus'un kızı Lavinia ile evlenir.⁹¹ Kurdukları şehrin adı Alba'dır. İlerleyen süreçte bu bölge Alba Longa adını alacaktır. Aeneas ve Lavinia'nın alt soyları uzunca bir süre bu bölgeye hükmeder: Alba'nın on birinci kralı Numitor seçilmiştir. Kralın kardeşi Amulius, ağabeyini tahttan indirir ve Alba'dan kovar.

Amulius, bir tehdit olarak gördüğü için öncelikle Numitor'un erkek çocuklarını öldürür. Daha sonra kızı Rhea Silvia'yı ise, Vesta Tapınağına rahibe olarak gönderir. Çünkü rahibe olan bir kadının evlenmesi yasaktır. Doğal olarak çocuk yapması da yasaktır. Fakat efsaneye göre, Rhea Silvia savaş tanrısı Mars'tan hamile kalmıştır. Böylece ikiz erkek dünyaya getirir. Bunlara Romulus ve Remus adlarını koyar.

Yaşanan gelişmeleri öğrenen Alba'nın on ikinci kralı Amulius, ele geçirdiği bebekleri bir sepete koyup Tiber Nehri'ne bırakır. Tiber Nehri'nin azgın sularında sürüklenen sepet, bir incir ağacının köklerine takılarak nehirden kurtulur. Tam o sıralarda dişi bir kurt gelir, kuşları ve böcekleri uzak tutmak için sepetin üstüne çıkar ve aynı zamanda bu iki çocuğu emzirir.⁹² Daha sonra bebekleri bulan dişi kurt nehrin yakınlarında gezinir. Orada yaşayan bir çoban bulur ve bir şekilde ona haber verir. Olayın farkına varan çoban, çocukları benimser ve yetiştirir.

Olgunluk çağına ulaşan ikizler gerçeği öğrendiklerinde kral Amulius'u öldürmek için ant içtiler. Elleri geçen ilk fırsatta Amulius'u öldürüp dedeleri

⁹⁰ Seignobos, s.15.

⁹¹ Bahar, s.11.

⁹² Seignobos, s.17.

Numitoru'yu tekrar Alba kralı yaptılar. Amaçlarına ulaşan Romulus ve Remus kardeşler, onları dışı kurdun bulduğu yere geri dönerek burada bir şehir kurmayı planladılar. Bu şehir Palatinus Tepesine kurulacaktı. Efsaneye göre, Romulus bir çift beyaz sığırın koşulduğu sabanla kentin sınırlarını çizmeye koyulmuştu ki kardeşi Remus sabanın izinin üzerinden atlayınca bir anlık öfkeye kapılan Romulus, onu öldürdü.⁹³ Böylece ikizlerden geriye sadece Romulus kalmıştır.

Romulus tasarladığı şehre nüfus kazandırmak için çevre köylerdeki suçlu erkekleri bu bölgeye davet etti. Daha sonra şehrin kuruluşunu görkemli bir şekilde kutlamak için bir ziyafet verecekti ve bu ziyafete komşuları olan Sabinleri de davet etti. Bu ziyafetin ilerleyen saatlerinde Romulus taraftarları, Sabinlerin kadınlarını kaçırdı. Böylece rehin alınmış kadınlar ve onları rehin alan suçlulardan oluşan bir toplum yaratıldı. Nitekim kentin ismi, kurucusu olan Romulus'tan gelmektedir.

Bu efsaneye bağlı anlatım geleneği dışında, birtakım arkeolojik bulgular sayesinde, Roma'nın ilk önce Palatinus Tepesinde, Demir Çağında kurulmuş olduğu anlaşılmıştır.⁹⁴ Somut deliller sayesinde efsanenin anlattığı mekânsal bilgiler ispatlanmıştır.

VI. ROMA KRALLIK DÖNEMİ

A. Krallık Döneminde Devletin Organları

Roma Krallık Dönemi'nin temelde üç adet siyasi organı vardır. Bunlar; kral, halk meclisi ve senatodur. Yönetim şekli mutlak monarşidir. Devletin bütün organları (yasama, yürütme ve yargı) kralın elinde toplanmıştır. Romalılar 244 yıl boyunca bu kralları tarafından yönetilmişlerdir.

1. Kral

Kral seçilen birinin görevi ömrü boyunca devam ederdi. Bilinenin aksine krallık seçimle değil atama ile gerçekleştirilirdi. Kral, kural olarak kendisinden sonra devleti yönetmesini istediği kişiyi ölümünden önce belirtirdi.⁹⁵ Eğer bir kral, yerine

⁹³ Tekin, s.188.

⁹⁴ Bahar, s.12.

⁹⁵ Belgin Erdoğmuş, **Roma Hukuku**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1992, s.2.

gececek olanı atamadan önce ölecek olursa, yine seçim yoluna gidilmezdi. İktidar, Roma şehrini oluşturan *gens* gruplarının başkanlarından her birisinin beşer gün sürmek üzere, interrex ismi altında hükümdarlık ederler ve yeni kralı interrex belirlerdi.⁹⁶

Tüm kuvvetleri (yasama, yürütme ve yargı) elinde toplayan kral, hem ülkenin yöneticisi ve ordunun komutanı hem de ülkenin en büyük dini lideriydi. Dini liderlik askeri veya siyasi liderlikten fazlaca öne çıkmıştı. Ancak, efsaneler bile, evvela devlet müesseselerinin, sonra da din müesseselerinin kurulmuş olduğunu anlatır. Din daima devletin bir fonksiyonu olmuş, hiçbir zaman devletten ayrı bir otoriteye istinat ettirilmemiştir.⁹⁷

Kral, herhangi bir birey hakkında, idam cezasını bile içeren her türlü kararı verebilirdi. Toplumsal ve hukuki alanları düzenleyen tüm kuralları, kral belirliyordu. Devletin diğer bütün görevlileri kral tarafından seçilir ve onun temsilcisi olarak iş görürlerdi.⁹⁸

2. Halk Meclisi

Roma şehri içinde yaşayan örgütlü halka, *populus romanus* denirdi.⁹⁹ *Populusu* oluşturan üç sınıf vardı. Bunlar; gensler, plebler ve clientlerdir. Roma'da akraba aileler birleşerek 'gens' adı altında, büyük aileleri meydana getirdiler. Bunlar arasından seçilen temsilcilere de 'patrici' deniliyordu. Böylece patrici kavramı doğdu.

Plebler genellikle çiftçi ve zanaatçıların oluşturduğu yoksul ama özgür insanlardı. Krallık döneminde halk meclisine üye olamıyor, askere alınmıyor, patricilerle evlenemiyor ve hatta yurttaş bile sayılmıyorlardı. Herhalde Roma şehrinin civar ve dış mahallelerine yerleşmişler ve yavaş yavaş Roma hususi hukuk çevresine kabul edilmişlerdi.¹⁰⁰ Başka bir deyişle plebler, krallık döneminde Roma'nın avam sınıfını oluşturuyorlardı.

⁹⁶ Ziya Umur, **Roma Hukuku Tarihi Giriş ve Kaynaklar**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1967, s.16.

⁹⁷ Umur, s.17.

⁹⁸ Özcan Karadeniz Çelebican, **Roma Hukuku**, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2014, s.17

⁹⁹ Umur, s.18.

¹⁰⁰ Umur, s.19.

Clientler, patricilerin himayesi altında çalışan, ekonomik yönden onlara bağlı olan insanlardı. Genel olarak her işle uğraşabilir, ayrıca mal ve mülk edinebilirlerdi. Fakat neleri varsa hepsi kendilerini koruyan efendinin (patricinin) mülkiyeti altında kalırdı.¹⁰¹ Clientler, pleb sınıfından gelme insanlardı; borçlarını ödeyemeyen pleblerin, particilere sığınmasından dolayı ortaya çıkmış bir sınıftır. Krallık döneminin sonlarına doğru clientler de plebler sınıfına dâhil oldular.¹⁰²

Roma krallık döneminde halk meclisi (comitia curitia) sadece particilerden oluşuyordu.¹⁰³ Sadece patriciler sınıfı üyeleri yurttaş sayılıyordu ve sadece onlar haklarını arayabiliyordu. Halk meclisinin üye sayısı, altıncı kral Servius Tullius dönemine kadar dokuz yüz civarındaydı. Servius'un reformlarıyla birlikte üye sayısı ikiye katlanmış ve bin sekiz yüze çıkartılmıştır. Halk meclisinin yürütme alanında hiçbir yetkisi yoktu.¹⁰⁴ Harp, sulh ve antlaşmalar gibi, daha ziyade siyasi olan hususlarda rızalarının alınması lüzum görülmezdi.¹⁰⁵ Sadece halkın ortak isteklerini krala iletmekle görevli olan bu meclis yerel anlamda kararlar alabiliyordu ancak aldığı kararları Senato'dan geçirmekle yükümlüydü. Özetle, krallık döneminde halk meclisi oldukça etkisiz bir konumdaydı.

3.Senato

Senatonun üyeleri yaşlı ve deneyimli patricilerden ömür boyu görev yapmak üzere seçilirdi. Bu sebeple diğer adı da ihtiyar heyetdir. Krallık döneminin ilk aşamalarında üye sayısı 200 kişiden oluşuyordu. VI. kral Servius Tullius döneminde üye sayıları 300'e çıkartıldı. Senato, kralın daveti üzerine toplanır, onun bir nevi istişare heyeti vazifesini görürdü.¹⁰⁶ Fakat geleneksel olarak kral üzerinde manevi bir nüfuzları vardı. Senatodan onay alamayan kararlar, halkın gözünde şaibeliydi. Ayrıca kral öldükten sonra senatorlar sırasıyla interrex yani kral vekili olabiliyorlardı.

Senato, halk meclisinden daha güçlü bir konumdaydı. Çünkü halk meclisinin kararlarını gözden geçirme yetkisi mevcuttu. Nitekim senato, cumhuriyet döneminde devletin bir numaralı organı olacaktır.

¹⁰¹ Demircioğlu, s.49.

¹⁰² Çelebican, *Roma Hukuku*, s.19.

¹⁰³ Latince sözcük olan "comitia curitia" halk meclisi anlamına gelmektedir.

¹⁰⁴ Çelebican, *Roma Hukuku*, s.19.

¹⁰⁵ Umur, s.21.

¹⁰⁶ Umur, s.22.

4. Ordu

Ordu, her biri biner kişiden oluşan üç lejyona ayrılmıştı.¹⁰⁷ Tamamen particalerden oluşan ordunun çoğunluğu piyadeydi. Bunlara atlı süvarilerde eklenmişti. Krallık döneminde, orduya sadece patrici sınıfı üyeleri alınıyordu. Ancak cumhuriyet döneminde bu kural değişecektir.

B. Krallık Döneminin Siyasi Gelişmeleri

Roma'nın krallık dönemini anlatan ve krallık döneminde kaleme alınan yazılı kaynak yoktur. Ancak cumhuriyet ve imparatorluk dönemlerine Titus Livius, Publius Vergilius Maro ve Eutropius gibi tarihçilerin kaleme aldığı eserler bu döneme ışık tutmaktadır. Bu döneme, yedi kral hükmetmiştir. Bu krallardan son üç tanesi Etrüsk kökenlidir. Kronolojik olarak şu şekilde gibi sıralanırlar:

I. Romulus (M.Ö. 753 - 717)

II. Numa Pompilius (M.Ö. 717 - 673)

III. Tullus Hostilius (M.Ö. 673 - 642)

IV. Ancus Marcius (M.Ö. 642 - 617)

V. Tarquinius Priscus (M.Ö. 617 - 579)

VI. Servius Tullius (M.Ö. 578 - 535)

VII. Tarquinius Superbus (M.Ö. 535 - 510)¹⁰⁸

Efsanelere göre, Roma krallık dönemi, M.Ö. 21 Nisan 753'te Romulus'un Roma şehrini kurması ve tahta çıkmasıyla birlikte başlar. Bu tarih, Romalılar tarafından ulusal bayram kabul edilmiştir. Ayrıca Roma devleti yıkılana kadar, her yıl çeşitli gösterilerle kutlanılmıştır.

¹⁰⁷ Demircioğlu, s.56.

¹⁰⁸ How ve Leigh, s.20.

İlk kral Romulus, oldukça savaşçıydı. Sabinlerle yaşanan kadın kaçırma olayları büyüyünce; Romalılarla, Sabinler arasında bir dizi savaş yapıldı. Bu savaşlarda, iki tarafta ağır kayıplar vermeye başlayınca, kaçırılan kadınlar araya girerek Romalılarla birlikte yaşamayı kabul ettiklerini beyan ettiler. Böylece Sabinlerle yaşanan savaş dönemi sona erdi. İlerleyen süreçte Romalılar ve Sabinler Latium bölgesine yayılarak iç içe geçtiler. Birlikte yaşayan bu iki millet, bir anlaşmayla Roma kralı Romulus ve Sabin kralı Tatiüs'un birlikte yöneteceği tek bir ülke haline geldi. Tatiüs, Romulus'tan önce hayatını kaybeder. Bu gelişmenin ardından Romulus, büyük Roma devletinin ilk kralı seçilir. Romulus, halkını tam ve az hukuklu vatandaşlar diye ikiye ayırıp, soylu aile reislerinden bir meclis kurdu.¹⁰⁹ Bu meclise de 'senato' adını verdi. Senatoyla birlikte, Roma'nın yönetim mekanizması şekillenmeye başladı.

Efsanelere göre, Romalı yöneticiler ve diğer yurttaşlar bir teftiş için kent meydanında toplanmışlardı. Tam bu sırada büyük bir fırtına kopar, toplanan insanların üstlerine doğru şimşekler çakar, etrafa dağılan insanlar, fırtınadan sonra kral Romulus'u bir daha göremediler. Birkaç gün sonra bir senatör, fırtına esnasında kralın bir savaş arabası üzerinde gökyüzündeki cennette gittiğini gördüğünü söyledi ve bunun üzerinde yemin etti.¹¹⁰ Bu olayın ardından Roma halkı, Romulus'u, Quirinus adıyla tanrılar katına yükseltti ve böylece Romulus devri sona erdi.

Romulus'un gidişinin ardından Romalılar, bir yıl boyunca kral seçemediler. Bir yılın ardından, bir Sabin olan Numa Pompilius, Roma'nın ikinci kralı seçilmiştir. Böylece iki sonuç ortaya çıkar; ilki Romalıların kendi krallarını, kendilerinin seçmesiydi. Bu olay antik dönemde pek sık rastlanan bir durum değildi. İkincisi ise Romalıların, Latinler dışında diğer milletlerden de kral seçebildiği olgusuydu.

İkinci kral Numa Pompilius, Romulus'un aksine barışsever bir kraldı.¹¹¹ Adalet ve din gibi konularda düzenlemeler yapmıştır. Pompilius, dini liderlik, kehanetler ve rahibeler gibi kavramları düzenledi; içinde kan olan kurban etme anlayışını yasakladı.¹¹² Görkemli Janus Tapınağı da onun döneminde hizmete açılmıştır.

¹⁰⁹ Bahar, s.13.

¹¹⁰ Seignobos, s.19.

¹¹¹ Bahar, s.14.

¹¹² Seignobos, s.19.

İkinci kral Numa Pompilius'un tahttan nasıl indiği ve üçüncü kral Tullus Hostilius'un nasıl tahta çıktığı, yazılı kaynaklarda bulunmamaktadır. Tullus Hostilius bir Latin'dir. Oldukça savaşçı olarak bilinen üçüncü kral aynı zamanda yoksuların da dostu olmuştur. Tullus döneminde yaşanan en önemli gelime; Roma ile Alba'nın savaşa girmesidir. Bu savaşın sonucunda kral Tullus, Alba Longa'daki halkının bir kısmını Roma'ya getirtmiştir. Böylece Roma Latinlerin başkenti haline gelmiştir. Tullus döneminde Romalılar, Latinlerden sonra kuzeybatı komşuları olan Etrüsklerle de savaşmışlardır. Efsaneye göre, Tullus savaşlarda aldığı başarılı sonuçlar neticesinde kibirlenmeye başlamıştır. Tanrılara olan hizmetini aksatmaya da başlamıştır. Otuz iki yıllık yönetiminin ardından, tanrı Jupiter onu cezalandırır; onu ve evini bir şimşekle küle çevirir.¹¹³

Yine seçimle gelen dördüncü kral Ancus Marcius, efsanelere göre, ikinci kral Numa Pompilius'un torunudur. O halde Ancus da bir Sabin'dir. Tıpkı dedesi gibi barışsever bir kraldır. Onun döneminde sadece bir kez isyan çıkmıştır; bu isyanı ülkede krallığı Sabinlere kaptıran Latinler çıkarmıştır. İsyan eden Latinler Aventinus Tepesine göç ettirilmiştir. Ancus döneminde, Janiculum Tepesi güçlendirilmiş, Tiber nehri üzerinde ağaçtan bir köprü inşa edilmiş ayrıca yine bu nehir de Ostia limanı kurulmuştur.¹¹⁴ Özetle Ancus Marcius dönemi barış dönemidir; bu dönemde Romalılar, Etrüsklerle ve diğer halklarla olan ilişkilerini düzeltmişlerdir.

Efsanelere göre Roma'nın son üç kralı Etrüsk kökenlidir.¹¹⁵ Bunlardan ilki ve Roma'nın beşinci kralı olan Tarquinius Priscus, o dönemler Etrüsk kenti olan Tarquini'den gelmiştir. Romalı tarihçi Titus Livius'a göre, Priscus'un babası bir Yunan şehri olan Korint'ten gelmişti. Babasının kötü sicilinden dolayı Tarquini şehrinde yüksek makamlara gelmesi yasaktı ve bu yüzden genç yaşta Roma'ya göç etmişti. Bu durum Roma'nın dördüncü kralı Ancus Marcius'un ilgisini çeker ve onu evlatlık edinir. Marcius'un ölümünden sonra yapılan seçimlerde Tarquinius Priscus kral seçilir. Roma için büyük işler başarmıştır; Capitolium Tepesinde, Jupiter'e büyük bir tapınak, vadideki bataklığı kurutmak için kentte geniş kanalizasyon

¹¹³ How ve Leigh, s.25.

¹¹⁴ How ve Leigh, s.25.

¹¹⁵ Roma Cumhuriyet döneminden sonra Roma İmparatorluk dönemi başladığı için imparatorluk dönemi yöneticilerine kral değil imparator denmektedir, bu bağlamda kral ve imparator kavramlarının birbirleriyle karıştırılmaması gerekir.

sistemi, surlar ve bir de meydan yaptırmıştır.¹¹⁶ Tarquinius'un krallığı sayesinde Roma Etrüsk mimarisiyle tanışmış, böylece şehircilik anlamında çağ atlamıştır. Onun döneminde yaşanan en büyük siyasi gelişme; Halk Meclisi ve Senato'nun üye sayılarının arttırılmasıdır. Halk Meclisi'ndeki üye sayısı iki katına çıkarılmış ve Senato'ya alt sınıflardan yüz kişi daha eklemiştir. Bu sayede toplumun alt kesimlerinin de desteğini alarak otuz sekiz yıl hüküm sürmüştür. Ancus Marcius'un öz çocukları, yani üvey kardeşleri tahtın kendilerinin hakları olduğunu iddia ederek Tarquinius'u öldürmüşlerdir. Fakat tahta onlardan biri yerine Tarquinius'un damadı olan Servius Tullius geçmiştir.

Altıncı kral Servius Tullius, ileride Servius adıyla anılacak olan büyük bir sur inşa ederek Roma'yı dışarıdan gelecek tehditlere karşı korumuştur. Etrüsk kenti olan Veii'ye karşı savaşçı çevredeki Latinlerle işbirliği yaparak, Latin birliğini organize etti ve birliğin kutsal yeri Aventinus Tepesinde tanrı Diana'ya sunulan bir tapınak yaptırdı.¹¹⁷ Servius Tullius'un krallık dönemi kırk üç yıl sürmüştür. Öz kızı Tullia tarafından planlanan bir suikasta kurban gitmiştir. Tullius'tan sonra Tullia'nın eşi Tarquinius Superbus tahta çıkmıştır.

Roma'nın son kralı Tarquinius Superbus'tur. Efsaneye göre, Tarquinius Superbus, beşinci kral olan Tarquinius Priscus oğludur. Ayrıca altıncı kral Servius Tullius'un üvey kardeşi ve onun kızının eşidir. Tarquinius Superbus döneminde Latin birliği çökmek üzeredir. Superbus, hükümeti zamanında asilleri ve meclisi saymamış, hatta halkı yapısı devam eden Jupiter Tapınağı'nda angarya olarak çalışmaya bile zorlamıştır.¹¹⁸ Halka karşı acımasız davranışları son derece artmıştır.

Efsaneye göre bir gün Tarquinius Superbus'un oğlu olan Sextus bir kadını taciz eder ve bu kadın buna dayanamayarak intihar eder:

Çünkü adı Tarquinius olan küçük oğlu, soylu ve iffetli bir kadın olan Collatinus'un karısı Lucretia'ya tecavüz etmiş; kadın da maruz kaldığı bu rezaleti kocasına, babasına ve arkadaşlarına anlatmış, sonra da herkesin gözü önünde kendisini öldürmüştü. Bu olayı fırsat bilen Tarquinius'un akrabası Brutus halkı kızdırttı ve Tarquinius'u tahtında etti. Tarquinius, yirmi beş yıllık hükümdarlık yaşamından sonra karısı ve çocuklarıyla birlikte kentten kaçtı.

¹¹⁶ Bahar, s.14.

¹¹⁷ Bahar, s.14.

¹¹⁸ Demircioğlu, s.39.

Böylece iki yüz kırk üç yılda Roma'da yedi kral hüküm sürdü, oysa Roma henüz en fazla on beş millik bir alan hâkimdi.¹¹⁹

Nitekim bu olayın ardından Roma'da krallık dönemi sona ermiştir. Roma'da krallık devri şehrin kuruluşundan kurtuluşuna kadar iki yüz kırk dört yıl devam etmiştir.¹²⁰

Efsaneler Roma krallık dönemini bu şekilde anlatırlar. Bu efsaneler, Romalılar tarafından bir tür din gibi kutsal kabul edilmiştir. İçeriğinde insanlarla iletişime geçen ve ilişkiler kuran tanrılar ve tanrıçalar geçtiği için bir kısmı hayal ürünüdür, ancak tamamını hayal ürünü olarak atfetmek yanlış olacaktır. Günümüzde ele geçirilen birtakım bulgular bu efsanelerin ana hatlarını doğrulamaktadır.

¹¹⁹ Eutropius, **Roma Tarihinin Özeti**, çev. Çiğdem Menzilioğlu, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2007, s.35.

¹²⁰ Titus Livius, **Roma Tarihi Cilt I**, çev. Sabahat Şenbark, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1992, s.114.

İKİNCİ BÖLÜM

ROMA CUMHURİYETİ'NİN SİYASİ TARİHİ

I. CUMHURİYET DÖNEMİ DEVLET YAPISI

Romalılar, son kral Tarquinius Superbus'u şehirden kovduktan sonra cumhuriyet rejimine geçtiler. Res publica (cumhuriyet), Latince "kamu için halk yararına" anlamına gelmektedir.¹²¹ Amaçları, tüm halkı yönetime dâhil ederek, kralların acımasız yönetimlerinden kaçmaktır. Kurulan yönetim mekanizmasının temelinde kuvvetler ayrılığı ilkesi benimsenmiştir. Zamanla gelişen bu mekanizmada iki konsülü ve dört meclisi vardır. Bu yapılar birbirlerini dengeler ve kontrol eder. Yönetim erkinin birden fazla kişi ve kurumca paylaşıldığı bu sistem yaklaşık 500 sene (M.Ö. 510 - 27) ayakta kalmıştır.

Eğer egemenlik yalnızca belli bir sınıfın elindeyse buna aristokratik cumhuriyet, yani seçkinler cumhuriyeti denir; egemenlik bütün halka aitse demokratik cumhuriyet ya da halk cumhuriyeti adı verilir.¹²² Bu bağlamda, Roma'nın cumhuriyeti; başta patricilerin daha sonra patrici ve pleblerin egemenliğinde olduğu için aristokratik cumhuriyet sınıfına girmektedir.

Roma'nın cumhuriyeti gerek kurumları gerekse yüksek memurlarıyla birlikte hem bir devlet biçimi hem de bir hükümet sistemidir. Bu sistem iki konsül, senato ve halk meclislerinden meydana gelmektedir fakat dönem dönem bu kurumlar gücünü diktatöre veya decemvirler gibi komisyonlara aktarmışlardır. O halde bahsedilen yüksek memurlukları ve meclisleri detaylı incelemek gerekir:

¹²¹ Bahar, s.63.

¹²² 'Ana Britannica: Genel Kültür Ansiklopedisi', 6. Cilt, 1987, s.251.

A. Konsül

Roma Cumhuriyet dönemi siyasi idaresinin başında iki adet konsül vardır. Bu sebeple rejimin diğer bir adı da konsüller yönetimidir.

Bundan sonra bir kral yerine iki konsül seçildi. Konsüllerden biri adaletsiz davranmaya eğimliyse aynı yetkiye sahip olan diğeri onu denetleyebilsin diye bu yola başvuruldu. Ayrıca uzun süreli iktidarla güç kazanıp küstahlaşmasınlar, bir yıl sonra sade bir vatandaş olacaklarını bilip saygılarını yitirmesinler diye yetkilerinin bir yıldan fazla olmaması kararlaştırıldı.¹²³

Böylece eskiden krallar ölene kadar ülkeyi yönetiyorken, yeni rejimle birlikte konsüller sadece bir yıllığına seçiliyordu. Comitia centuriata adlı halk meclisi tarafından seçilen konsüller imperium (emretme, devlet adına kararlar alarak icra etme, devlet gücünü kullanma) yetkisine sahip olarak devletin işlerini yürütürdü.¹²⁴ Herhangi bir yurttaş birden fazla kez konsül seçilebilirdi, fakat bir kişinin üst üste defalarca kez konsül seçilmesine sıcak bakılmıyordu. M.Ö. 510'dan 367 yılına kadar sadece patriciler konsül seçilebiliyordu. Ancak 367'den itibaren cumhuriyet yıkılana kadar pleblerde konsül olma hakkına sahip oldular.

Konsüller ordunun başkumandanlarıydı. Bu sebeple onlara preator denilmekteydi. Onlar aynı zamanda en yüksek yargıçlardı. Bu sebeple onlara iudices de deniliyordu. Diğer bir yandan ülkenin yürütme işleri de onlardan sorumluydu. Bu sebeple de onlara magistra deniliyordu. Konsüller, Roma Cumhuriyet rejiminin en yüksek devlet görevlileriydi. Bir konsül, diğer konsülün yaptığı işi beğenememe ve itiraz etme hakkına sahipti. Bu sayede kral ya da tiran olma amaçlı bir konsülün çıkması engelleniyordu.

Her biri, makamlarının sağladığı yetkilerin tümüne tek başlarına sahip olan konsüller, ilk zamanlarda bütün devlet işlerini birlikte yürütüyorlardı.¹²⁵ Ancak zamanla iç ve dış gelişmelerin artmasıyla birlikte konsüllerden biri orduya başkumandanlık ediyor, diğeri ise ülke siyasetine yön veriyordu. Konsüllük görevi

¹²³ Eutropius, s.35.

¹²⁴ Erdoğan, s.5.

¹²⁵ Çelebican, Roma Hukuku, s.21.

bir seneye sınırlı olduğu için, görev süreleri dolduktan sonra kolay bir şekilde yargılanabiliyorlardı. Bu sayede konsüller keyiflerine göre karar veremiyorlardı.

B. Diktatör

Bu magistra istisnai zamanlarda görev yapardı, Roma'yı tehdit eden iç ve dış tehlikelerde, kriz zamanlarında konsüllerden biri diğerini diktatör tayin ederdi.¹²⁶ Diktatörlük süresi altı ayı geçemezdi. Ona diktatör denilmesinin en büyük sebebi, görev aldığı süre boyunca yaptığı işlerden dolayı hiçbir suretle mesul olmazdı.¹²⁷ Bu açıdan kıyaslandığında konsül görevi sona erdikten sonra yargılanabiliyorken, diktatör yargılanamıyordu. Bu yasadaki amaç; olağanüstü durumlarda yöneticinin üstündeki baskıyı azaltmaktı.

Diktatör göreve başlayınca diğer konsül de dâhil, herkes onun emri altına girerdi. Vazifede bulunduğu müddetçe diktatörün iktidarı kralinkine çok yakındı.¹²⁸ Roma Cumhuriyeti'nin kuruluş esaslarına ters düşen bu mevki mecburiyetten dolayı oluşturulmuş bir şeydi. Çünkü olağanüstü durumda tartışmaya ve dolayısıyla zaman harcamaya fırsat yoktu. Bu tür durumlarda Romalılar için en doğrusu en hızlı alınan karardı. Romalı tarihçi Eutropius, diktatörlüğün ilk kez ne zaman ve neden ortaya çıktığı konusunda şu ifadeleri aktarıyor:

Krallığın devrilmesinden sonraki dokuzuncu yılda, Tarquinius'un damadı kayınpederine yapılan haksızlığın intikamını almak için büyük bir ordu toplayınca Roma'da dictatoria adı verilen, konsüllükten daha önemli bir görev oluşturuldu. Ayrıca aynı yıl diktatöre her dediğini yapan bir magister equitum atandı. Romalı ilk diktatör Larcus, ilk magister equitum ise Spurius Cassius idi.¹²⁹

Eutropius, imparatorluk dönemini de görmüş bir tarihçi olarak diktatör ile imparatoru güç anlamında kıyaslamaya gerek bile olmadığını dile getirir. Elbette ki imparator, cumhuriyetin diktatöründen kat be kat daha fazla yetkilere sahiptir.

¹²⁶ Erdoğan, s.6.

¹²⁷ Demircioğlu, s.73.

¹²⁸ Umur, s.31.

¹²⁹ Eutropius, s.39.

Lucius Cornelius Sulla dönemine kadar seçilen Romalı diktatörler, 20. yüzyılın acımasız diktatörlerinden oldukça farklıydılar. Onlarca kez ülkelerini felaketlerden kurtaran bu insanlar, uzun bir süre cumhuriyet rejimine sadık kaldılar. Ancak zamanla bozulan bu mevki cumhuriyetin yıkılışında önemli bir rol oynamıştır.

C. Decemvirler

Kentin kuruluşundan sonraki üç yüz ikinci yılda konsüllük yönetimi sona erdi ve iki konsül yerine üstün bir yetkiyle donatılmış olan decemviri adı verilen on kişi atandı.¹³⁰ Zaten Latince bir kavram olan decemvir; ‘on adam’ anlamına gelmektedir. Bu komisyonun birçok görevi vardı; yasa oluşturmak, kamu arazilerini bölüştürmek ve davalara bakmak bunlar arasında en önemlileriydi. Ancak asıl görevleri, herkesin kabul edeceği bir anayasa yazarak ülkedeki sınıf çatışmasına son vermektir.

Bu komisyon kurulduğunda diğer tüm meclisler geçici olarak feshedilirdi. Yazdıkları yasalar ve aldıkları kararlar hiçbir zaman tartışılmaz ve hesabı sorulamazdı. Komisyona seçilenler arasında konsüller ve senato üyeleri de bulunuyordu. Bu komisyon iki yıl boyunca ülkeyi yönetti. Komisyon üyeleri her on günde bir ülkeyi tek başına yönetiyor, diğerleri ise yazılacak yasalar hakkında tartışıyordu.

Decemvirler görevleri sona erdikten sonra, yani bir anayasa oluşturulduktan sonra, yönetimi tekrar halk meclislerine ve konsüllere devretmek istememişlerdir. Bunun ardından, Roma’da farkı halk zümreleri birleşmiş ve onları tehdit etmişlerdir. İç savaş tehlikesiyle karşılaşan komisyon üyeleri geri adım atarak, görevlerini tekrar eski sahiplerine teslim etmişlerdir.

D. Pleb Tribunusları

Roma’da cumhuriyete geçişle birlikte patriciler ile plebler arasında çetin bir mücadele başlar. Yeni yönetimin ilk asırları boyunca devam eden bu mücadelede pleblerin amacı patricilerle denk hale gelmektir. Pleb tribunluğu da bu mücadele sırasında ortaya çıkmış bir memurluktur:

¹³⁰ Eutropius, s.43.

Krallığın feshedilmesinden sonraki on altıncı yılda, halk senato ve konsüller tarafından ezildikleri gerekçesiyle Roma'da isyan çıkardı. Daha sonra senato ve konsülleri karşı güvenliklerini sağlayabilmek adına, kendi yargıçları ve haklarının savunucuları olarak bir tribunos plebis seçtiler.¹³¹

Pleblerin sözcüsü sıfatıyla görev yapan bu magistarlık makamına her yıl pleb meclisi (conclia plebis) tarafından iki tribunos seçilirdi.¹³² Bu mücadelenin ilerleyen aşamalarında pleb tribunoslarına, patriciler tarafından veto yetkisi verildi. Veto ile her nevi emirler durdurulabilir, kanun teklifleri reddedilir, senato kararları çürütülebilirdi.¹³³ Daha da önemlisi mücadelenin son dönemlerinde pleblerden seçilen tribunoslara dokunulmazlık verildi. Böylece pleblerin haklarını savunurken kararlarını rahat bir şekilde tribunoslar bu siyasi mücadelede en büyük rolü oynadılar.

E. Halk Meclisleri

Roma Cumhuriyet'i döneminde birden fazla halk meclisi vardı. Bu meclisler dörde ayrılıyordu. Bunlardan ilki, sadece patricilerden oluşan Curia Meclisi'dir (Comitia Curiata). İkincisi, hem patricileri hem de plebleri içine alan Centuria Meclisi'dir (Comitia Centuriata). Üçüncüsü, başta sadece pleblerden oluşan Plebler Meclisi'yd (Concilium Plebis), ancak bu meclis zamanla patricilerin de katılımıyla birlikte tüm Roma halkını içine alan Comita Tributa Meclisi'ne dönüşmüştür. Dördüncü meclis ise Senato'dur.

Curia Meclisi, krallık döneminden kalma bir meclistir. Bu meclis sadece patricilerden oluşuyordu. Bu meclisteki üyelerin hepsi zengin olduğu için, zenginlik yerine soy esasına göre sınıflandırma yapılıyordu. Üyeler arasında eşit oy ilkesi yoktu. Ailesinin soyluluğu daha eskilere dayananların oyları, yeni soylulara kıyasla daha değerliydi. Curia Meclisi, cumhuriyetin ilk yıllarında ülkeyi tek başına yönetmiştir. Bir süre sonra Curia Meclisi'nin yetkileri, Centuria Meclisi'ne devredilmiştir.

¹³¹ Eutropius, s.39.

¹³² Erdoğan, s.8.

¹³³ Umur, s.34.

M.Ö. 450 yılında kurulan Centuria Meclisi, patricilerden ve pleblerden oluşuyordu. Her iki sınıfı da temsil eden bu meclis cumhuriyete yakışır bir meclisti. Bu meclisin üyesi olan her sınıf; gençler (junioures) ve yaşlılar (seniores) olarak ikiye ayrılmıştı; 17-46 yaş arası faal askerlik yaparken 47-60 yaş arası geri hizmetteydi.¹³⁴ O halde gençler askere gidiyor, yaşlılar ise meclise üye oluyordu. Bu meclisteki üyeler soyluluk seviyelerine bakılmaksızın, sadece servetlerine göre sınıflandırılmıştı. Beş temel sınıf vardı. En altta sınıf olarak kabul edilmeyen ve servetleri bulunmayanlar da vardı, bunlara proletarii denilirdi.¹³⁵ Böylece aydınlanma dönemine damgasını vuracak olan proletarya kavramı burada doğdu. Bu meclisin en önemli özelliği her üyenin bir tane oyunun olmasıydı. Konsül, quaestor, censor ve aedil gibi memurları bu meclis seçiyordu. Yasaları da bu meclis çıkartıyordu. Cumhuriyetin en güçlü organıydı. Patrici-pleb mücadelesinin sembolü olan bu meclis aynı zamanda mahkeme görevi de görmüştür.

Comita Tributa ve Concilium Plebis meclisleri örgütlenmeleri yönünden birbirlerine benzer. Çünkü Comita Tributa Meclisi, Plebler Meclisi'nin devamı niteliğindedir. Comita Tributa daha çok resmi ve geniş kapsamlı bir meclisti. Bu meclis konsüller ve praetorler tarafından toplantıya çağırılırdı. İlk başlarda bu meclisin aldığı kararlar yok hükmündeydi, fakat zamanla aldıkları kararlar patriciler tarafından tanınır hale geldi. Concilium Plebis, Türkçe adıyla Plebler Meclisi ise sadece pleblerden oluşan bir meclisti. Bu meclis tribunus ve aedil gibi pleb memurlarını seçerdi. Diğer meclisler tüm Romalıları ilgilendirecek yasaları onaylarken, Concilium Plebis yalnızca plebleri ilgilendiren yasaları onaylardı.

F. Senato

Cumhuriyet döneminde, tıpkı krallık dönemindeki gibi senato üyeleri soylu ve yaşlı erkeklerden seçiliyordu. Üyeler başta sadece soylu patricilerden seçiliyorken ilerleyen süreçte plebler de katıldılar. Senato listesini başlangıçta konsüller, daha sonra ise censorlar hazırlardı, magistralık görevini bitirmiş bir Romalı, censor tarafından senato üyeleri listesine alınmazsa buna karşı yapacak bir şey yoktu.¹³⁶

¹³⁴ Bahar, s.64.

¹³⁵ Tekin, s.202.

¹³⁶ Erdoğan, s.9.

Senato, krallık döneminde bir tür danışma meclisiydi. Özellikle Etrüsk kökenli kralların döneminde danışma niteliği de ellerinden alınmıştı. Ancak cumhuriyetle birlikte Senato'ya geniş yetkiler verildi. Önceleri üye sayısı yüz civarında olan senato, cumhuriyet rejiminde üç yüz kişiden oluşmaktaydı.¹³⁷ Krallık döneminden farklı olan bir diğer yanı da cumhuriyetle birlikte senatörler artık ömür boyu yerine belirli bir dönemde görev yapmak için seçiliyordu.

Yasaları ilk kez Senato tartışıyor, daha sonra onaylananlar halk meclislerine gönderiliyordu. Halk Meclisi'nden geçen yasalar Senato tarafından onaylanmazsa yürürlüğe girmiyordu. Yürütme alanında resmi olarak hiçbir yetkisi yoku fakat senatonun yürütme üzerindeki gücü oldukça fazlaydı. Örneğin, Senato rıza göstermezse konsül savaş açamıyordu.

Cumhuriyet döneminde bir istikrar sorunu vardı; konsüller ve devlet memurları bir yıl gibi kısa süreler için göreve geliyordu. Bu sorunu çözecek tek kurum senatoydu. İstikrar sorunun çözmek için senato üyeleri ömür boyu görev yapmak üzere seçiliyordu.

Senato, gittikçe güçlenen halk meclisleri karşında bir süre zayıf kalmıştır. Yetkilerinin bir bölümü bu meclislere devretmiştir. Ancak halk meclislerinin üye sayıları bir süre sonra oldukça artmıştır. Üye sayıları artan halk meclisleri karar alamaz duruma gelince devredilen yetkiler tekrar senatoya aktarılmıştır. Cumhuriyet döneminin son aşamalarında ön plana çıkan kurum senato olacaktır.

G. Diğer Memurluklar

Konsüllerin iş yükü arttıkça kendilerine yardımcıları aldılar. Bundan dolayı, birçok yeni memurluklar ortaya çıkmıştır. Bu görevlilerin sayıları hep çift olmuş ve genellikle plebler ve patriciler arasında eşit olarak paylaştırılmıştır.¹³⁸

Quaestor: Meclis tarafından konsüllere mali işlerde yardımcı olmak amacıyla bir yıllığına iki quaestor seçiliyordu. Cumhuriyetin ilk zamanlarında pleblerin isteklerini karşılamakla görevliydi. Sınıf mücadelesi sona erince, kendilerini

¹³⁷ Erdoğan, s.9.

¹³⁸ Turhan Kaçar, "Klasik Roma'da Cumhuriyet'in Kısa Tarihi", **Doğu Batı Dergisi**, Sayı 47, Kasım 2008, s.20

tamamen mali işlere adanmışlardır. Roma’da, Marcus Tullius Cicero ve Gaius Julius Caesar gibi birçok önemli isim bir dönem quaestor olmuştur. Konsül olma yolunda önemli bir aşamadır.

Censor: Devletin idare işlerini düzenleyen bu memurlar, ilk başta oldukça yetkisizlerdi; sadece denetliyorlardı ama ceza veremiyorlardı. İlerleyen süreçte konsülleri görevlerinden almaya kadar geniş yetkilerle donatıldılar.

Aedil: Kentte ve pazaryerlerinde güvenliği sağlar ve vatandaşlara genel oyunlar düzenlerdi.¹³⁹ Yerel hizmetler sunan bu memurlar, Curia Meclisi tarafından seçilirdi.

Praetor: Konsüllere adalet ve güvenlik işlerinde yardımcı olmak amacıyla oluşturulmuş bir memurluktur.

Prokonsül: Konsüller tarafından uzak eyaletlere atanan valilerdir. Genellikle konsül seçilen kişiler ilerleyen süreçte görevleri sona erince prokonsül olarak eyaletlere atanır.

II. CUMHURİYETİN GELİŞİMİ

A. İç Gelişmeler: Patrici – Pleb Mücadelesi

Romalılar, Etrüsk kökenli acımasız kral Tarquinius Superbus ve ailesini şehirden kovduktan sonra, ülkenin yönetimini Halk Meclisi ve Senato devraldı. Roma’da kralın düşürülmesiyle birlikte onun yerine her yıl değiştirilen konsüller getirildi.¹⁴⁰ Roma devletine yenilikler getirenler de bu insanlardı. Konsüllerin her yıl değişmesi sayesinde herhangi biri, diğerlerinden daha fazla güçlenemiyor ve yönetimde eşitlik sağlanıyordu.

Roma’nın ilk konsülleri Lucius Iunius Brutus ve Lucius Tarquinius Collatinus seçilmiştir. Brutus’un yaptığı ilk iş kral olabilme potansiyeli olan herkese, kral olmayacaklarına ve bunun için çabalamayacaklarına dair yemin ettirmek olmuştur.

¹³⁹ Bahar, s.65.

¹⁴⁰ Montesquieu, **Romalıların Yükselişi ve Çöküşü**, çev. Ahmet Saki, Köprü Kitapları Yayınevi, İstanbul, 2014, s.10.

Son kral Tarquinius Superbus, Vei kentine sürgün edilmişti. Burada güçlenen ve kendisine ordu toplayan eski kral, tahtını tekrar ele geçirmek için Roma'ya saldırdı. Bu arada Senato ve Halk Meclis'i pleblerin isyan etmesinden korkuyordu. Çünkü son kral ekonomik açıdan ülkeyi felakete sürüklemişti ve bunun acısını da en çok plebler çekiyordu. Bu sebeple, kraliyet ailesinden ele geçirilen ganimet, onlarla (kral yandaşlarıyla) barış yapmak ümidinin devamlı olarak ortadan kalkabilmesi nedeniyle pleblerin yağmasına bırakıldı.¹⁴¹ Bu sayede iç güvenliği sağlayan Romalılar, eski kralları Tarquinius Superbus'un karşısına çıktılar. Yapılan savaşta Vei Etrüskleri bozguna uğrayarak memleketlerine kaçtılar. Böylece Roma Cumhuriyeti ilk zaferini elde etti.

Roma Cumhuriyet'i döneminde iki tip yurttaş vardı; bunlar soy bağı temeline dayanan zenginlerin oluşturduğu patriciler ve genelde yoksul çiftçilerin oluşturduğu pleblerdi. Pleb teriminin, Yunancada 'kalabalık' anlamına gelen 'plenthos'dan türemiş olması mümkündür.¹⁴² Plebler ve patriciler arasında hem hukuksal hem de ekonomik açıdan büyük bir uçurum vardı. Krallık döneminde bu iki sınıf arasında herhangi bir sorunla karşılaşıldığında kral devreye giriyor ve sorun çözülüyordu. Fakat kralın kovulmasının ardından yönetimi devralan halk meclisi ve senatonun tamamen patricilerden oluşması, bu iki sınıf arasında yaklaşık 200 yıl sürecek olan büyük bir sınıf kavgasını başlattı. Karl Marx'ın 1848'de yayımladığı Komünist Manifesto, "Şimdiye kadarki bütün toplumların tarihi sınıf savaşmaları tarihidir", diye başlamakta ve Roma dünyasının meşhur patrici-pleb mücadeleleri de bu kategori içerisinde görülmektedir.¹⁴³

Pleblerin birtakım sorunları vardı. İlki ve en önemlisi onlara ayrılan sabit toprak miktarıydı. Nüfusları gittikçe artıyor bu yüzden toprakları sürekli bölünüyordu. Bu sebeple gittikçe yoksullaşıyorlardı. Yönetimi ele geçiren patriciler sahipsiz olan ve savaşlarda ele geçirilen toprakların kendilerine ait olduklarını savunuyorlardı. Patriciler askere giderken arazilerini kölelerle işletebildikleri halde,

¹⁴¹Titus Livius, **Roma Tarihi Cilt II**, çev. Sabahat Şenbark, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1994, s.13.

¹⁴² Kaçar, s.16.

¹⁴³ Kaçar, s.17.

yoksul plebler askere giderken verilen bu araziyi bırakmak zorunda kalarak arazilerinden de oluyorlardı.¹⁴⁴

İkincisi, devlet memurluklarına alınmıyorlardı; bu yüzden sadece çiftçi ve zanaatkâr olabiliyorlardı. Üçüncüsü, patricilerle evlenmeleri yasaktı. Dördüncüsü, rahip olamıyorlardı. Beşincisi ise patricilerle aralarında olan husumetlerde onları koruyacak yazılı hukuk kuralları yoktu. Bu sebeplerle meclisten daha fazla haklar isteyen plebler, cumhuriyet rejiminin kurulduğu ilk yıllarda mücadelelerini başlattılar. Bu mücadelenin sonucunda, Roma'da gerçek anlamda bir cumhuriyet rejimi kurulacaktır.

Plebler, patricilere karşı olan mücadelelerine, onları örnek alarak başladılar. Patriciler krala karşı mücadele ederken çıkış noktaları; Comita Curitia adında kurmuş oldukları halk meclisiydi. Plebler de buna karşılık olarak, Pleb Meclisi'ni kurdular. Bu meclis Comita Curitia ve Senato tarafından tanınmamıştır. Başka bir ifadeyle Pleb Meclisi, ilk zamanlar devletin resmi bir kurumu sayılmamıştır.

Pleb Meclisi'nin üyelerine tribus, başkanlarına tribunus ve kararlarına da plebiscita deniliyordu. Dört tanesi Roma şehir merkezinden olmak üzere, toplam 35 üyesi vardı. Pleblerin haklarını savunmak üzere seçilen bu üyeler, genellikle seçkin ve zeki insanlardı. Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda doğal yollarla pleblerin haklarını arayan bu meclis herhangi bir yol kat edememiştir.

Krallık devrinde plebler askere alınmıyordu, cumhuriyetle birlikte askere alındılar. Çünkü savaşlarda ağır kayıplar veren patricilerin sayısı gittikçe azalıyordu. Bu sayede, doğal yollarla haklarını alamayan pleblerin eline ilk fırsat geçmişti. M.Ö. 494 yılında, Roma, Etrüsk şehirleri olan Aequi ve Volsci ile şiddetli bir mücadeleye girdi; pleblerden oluşan askeri birlikler savaşmayı reddettiler ve şehirden birkaç kilometre uzaktaki Kutsal Tepe'de yerlerini aldılar.¹⁴⁵ Bu olay tarihte görülmüş ilk grevdir.

Normal şartlarda patriciler sert bir dille cevap verebilirlerdi, fakat bu halde pleblere muhtaç oldukları için onlara taviz vermek zorundaydılar. Geri dönmek için

¹⁴⁴ Demircioğlu, s.88.

¹⁴⁵ Frank Frost Abbott, **History and Description of Roman Political Institutions**, The Athenaeum Press, Boston, 1901, s.28.

ileri sürdükleri üç şart patriciler tarafından kabul edildi.¹⁴⁶ Buna göre, öncelikle grev yapan plebler affedilecekti, daha sonra askere alınan pleblerin borçları silinecekti ve son olarak Pleb Meclisi'nin başkanları olan tribunuslar, patriciler tarafından resmi olarak tanınacaktı: Tribunusların tanınması onları devlet memuru yapmadı ancak patricilerden seçilmiş memurların adaletsizliğini önleme konusunda söz sahibi oldular. Bu hakkın elde edilmesinden sonra, haksızlığa uğrayan plebler artık patricilere değil doğrudan tribunuslara gidiyorlardı. Zaman ilerledikçe gücü artan tribunus makamı, plebler için üst idare mahkemesi haline geldi.

Şimdiye kadar plebler kendi meclislerini kurmuş ve resmi olarak tanınmışlardı. Fakat bu meclisin kararları henüz yok hükmündeydi. Asıl sorun olan toprak paylaşımı konusu henüz çözülememişti. M.Ö. 494 yılında patriciler tarafından verilen haklar, iki topluluk arasında kısa süreli bir barış getirdi, ancak zaman ilerledikçe güçlenen pleblerin sesleri daha çok çıkmaya başladı.

M.Ö. 502 yılında konsül seçilen Spurius Cassius, bir an önce Romalıların iç birliği sağlamasını istiyordu. Bu amaçla hareket eden Cassius, tribunusların da desteğini alarak, yeniden dağıtım politikasını öne sürmüştür. Yeni bir tarım kanunu getirilmesini talep etmiştir.¹⁴⁷ Buna göre, savaşlarda kazanılan topraklar patricilerin oluşturduğu emekli askerler yerine, ihtiyaç sahibi pleblere verilecekti. Patricilerin elinde bulunan Halk Meclisi ve Senato bu karara sert bir dille karşı çıktı, diğer konsül de bu kararı reddedince tarım yasası yürürlüğe girmedi. İlk kez bir patrici, pleblere destek vermişti. Bu bağlamda Spurius Cassius, Roma'nın ilk sosyal reformcusudur. İyimser yaklaşımı onu ölüme götürecektir. Konsüllük görevi biter bitmez hakkında, pleblerin desteğiyle birlikte kral olmak istediği gerekçesiyle dava açıldı. Suçlu bulunan Spurius Cassius, idam cezasına çarptırılarak, Halk Meclisi tarafından öldürüldü.

Patriciler, Spurius Cassius'u idam ederek pleb mücadelesinin sona ereceğini düşünmüşlerdi. Oysa yaşanan bu gelişme, pleb mücadelesini daha çok körüklemişti. Spurius Cassius'un ölümünden 15 yıl sonra (M.Ö. 471'de) onun fikirleri tekrar alevlendi ve buna tahammül edemeyen patriciler, plebleri bastırmak için onlara

¹⁴⁶ Demircioğlu, s.91.

¹⁴⁷ Charles Merivale, **History Of Rome B.C. 753 - A.D. 476**, The Appleton and Company Publisher, New York, 1875, s.39.

aedilis seçme hakkı tanıldılar.¹⁴⁸ Böylece plebler, kendileri için çalışacak olan memurları kendileri seçebileceklerdi.

Elli yıllık bir dönemin sonunda, plebler kendi meclislerini kurmuş, kendi memurlarını seçebilen ve kendi haklarını arayabilen bir konuma yükselmişlerdi. Fakat henüz kurdukları meclis resmi olarak hüküm çıkaramıyordu, particilerle evlenemiyorlardı, yazılı yasaları yoktu ve en önemlisi toprak reformu yapılamamıştı. M.Ö. 462 yılında halk tribunuşu olan C. Terentilius tarafından yazılı anayasa hazırlanması için bir komisyon kurulması teklif edildi.¹⁴⁹ Patriciler buna karşı çıktılar. Yazılı anayasa yerine tribunusların sayısını ikiden beşe çıkardılar. Bunun yanı sıra halk tribunuslarına servet cezası kesme hakkı tanıldılar.

Pleblerin yazılı anayasa arayışı durmadı. On yıl sonra, M.Ö. 451'de patriciler, tekrar bu tartışmalar gündeme gelince bir komisyon kurulmasını kabul ettiler. Böylece Decemvirler Komisyonu kuruldu. Bu komisyon on kişiden oluşuyordu. Komisyon kurulunca konsüllerin ve tribunusların yetkileri askıya alındı. Amaç tartışmasız bir ortamda ve en kısa sürede yazılı anayasa elde etmektir. Bir tür diktatör gücü alan bu komisyonun üyeleri, bir yılın sonunda on yasa levhası yazdılar:

Decemvirler on levha diktiklerinde insanların ümit ve merakları en yüksek noktasına ulaşmıştı. Halkı bir toplantıya çağırarak sonucun devlet için, kendileri için ve çocukları için iyi, güzel ve hayırlı olmasına dua edecek bir kişiyle gitmelerini ve tertiplenerek hazırlanan kanunları okumalarını emrettiler. Yüksek ve aşağı sınıftan herkesin eşit haklara sahip olmasının, on adamın yeteneklerine göre kendilerinin önceden tahmin edebildiklerini söylediler.¹⁵⁰

Bir sonraki yıl tekrar toplanan Decemvirler iki levha daha yazdılar. Böylece, Roma'nın ilk yazılı Anayasası olan On İki Levha Yasaları tamamlandı.

On İki Levha Yasaları çoğunlukla, aile yaşamına, belalı komşulara, özel mülke ve ölüme ağırlık vererek ailevi sorunları ele almaktaydı.¹⁵¹ Bu yasalar, Roma örf ve adet hukukunun yazıya geçirilmiş haliydi. Roma yurttaşlarının görev ve sorumlulukları, yurttaşlar arasındaki hukuki işler gibi temel unsurları içeren

¹⁴⁸ Aedilis; Antik Roma'da bir tür memuriyet ismidir. Bu insanlar kamu binaları inşa ederler ve kamu festivalleri düzenlerlerdi.

¹⁴⁹ R. F. Horton, **A History Of The Romans**, Longmans Green and Co Publisher, Londra, 1891, s.21.

¹⁵⁰ Livius, Titus, **Roma Tarihi Cilt II**, s.67.

¹⁵¹ Mary Beard, **SPQR Antik Roma Tarihi**, çev. İrem Sağlamer, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2018, s.145.

levhalarda pek çok konuya açıklık getirilmiştir.¹⁵² Ölülerin yerleşim yerlerinden uzak yerlerde yakılması, sakat veya hasta doğan bebeklerin terk edilmesi, miras paylaşımının düzenlenmesi ve özel mülke yapılan saygısızlığın cezalandırılması bunlardan bazılarıdır. İlk yasalar, somut zorunluluk ve yasaklayıcı hükümlerden oluşan bir derlemeydi ve şayet uyulmazsa cezai yaptırımlar içeriyordu.¹⁵³ Oluşturulan ilk yazılı anayasa, Roma forumundaki (şehir meydanı) Halk Meclisi'nin duvarlarına asılmıştır.

Bu yasalar ile sınıf mücadelesi bitmemişti. Plebler ve patriciler denk değildi. Pleblerin evlilik gibi istekleri henüz yasalaşmamıştı. Bu da mücadelenin henüz bitmemesi demektir. Yazılı anayasada tam olarak istediklerini alamayan plebler ikinci kez grev yapmaya karar verdiler. Yine Kutsal Dağın eteklerine çekildiler. Yaşanan bu gelişme kısa süreli bir ekonomik krize yol açtı. Çünkü üretim yükünün büyük bir bölümü pleblerin sırtındaydı ve üretim durunca patriciler ve onların köleleri taleplere yetişemez hale geldiler. Bu sebeple Romalılar, işi biten Decemvir Komisyonu'nu kaldırdılar.

Yeni seçilen konsüller pleblerin taleplerine kulak verdiler. Zaten kulak vermek zorundaydılar. Bir yandan üretim durmuş diğer bir yandan dış tehditler artmıştı. Bununla birlikte pleblere üç yasadaki oluşan yeni haklar önerilmişti. Bu yasalardan ilki, pleblere uğradıkları adaletsizlikler karşısında tıpkı patriciler gibi doğrudan halk meclisine başvuru hakkıydı. İkincisi, plebleri temsil eden tribünlerin sayısı ona çıkacaktı ve bunlar tıpkı Halk Meclisi üyesi gibi dokunulmaz olacaktı. Üçüncüsü ve en önemlisi ise Pleb Meclisi kararlarının Halk Meclisi (Patrici Meclisi) kararları ile denk sayılmasıydı. Bu yasalara, Valerius – Horatius yasaları denildi. Bu öneri, pleblerin hoşuna gitmiş ve kabul etmişlerdi. Tüm bunlar M.Ö. 449 senesine kadar kazanılan en önemli haklardı. Pleb Meclisi, Patrici Meclisi ile denk sayılmıştı. Bu gelişmeden sonra, Roma idare mekanizması tam anlamıyla ikiye bölünmüştü. Bu yasalara, Roma'nın Magna Carta'sı denilebilir.¹⁵⁴ Elbette ki Roma'da bir kral yoktu ve plebler kral ile mücadele etmiyordu, fakat tıpkı İngiltere baronlarının kralın yetkilerini kısıtladığı gibi, plebler de ilk kez patricilerin yetkilerini kısıtladılar.

¹⁵² Tekin, s.196.

¹⁵³ Kaçar, s.19.

¹⁵⁴ Demircioğlu, s.99.

Pleblerin istek ve arzuları bitmemiştir. Onlar patricilerle her anlamda denk olmak istiyorlardı. Bunun için devletin tüm kurumlarına girmeleri gerekiyordu. Yaşanan bu gelişmenin ardından M.Ö. 447'de Pleb Meclisi'nin adı Comitia Tributa olarak değiştirildi ve yeni bir halk meclisi kuruldu. Bu meclisin üyeleri, diğer meclislerin aksine eşit bir şekilde temsil edileceklerdi. Bu açıdan diğerlerine kıyasla daha demokratik bir meclistir. Bu arada gücü kaybettiklerinin farkında olan patriciler son hamlelerinden birini yaparak, Pleb Meclisi'ne girmeye başladılar. Oldukça geç kaldıkları için bu mecliste güç elde edemediler.

Devam eden patrici-pleb mücadelesi yeni bir boyut kazanmıştı: Artık pleblerin patricilerden bir şeyler talep etmesine gerek yoktu, çünkü kendi kararlarını kendileri alabilirlerdi. M.Ö. 445 yılına gelindiğinde pleb tribunuslarından biri olan Canuleius, mücadelenin evlilik aşamasını ele alır. Canuleius tarafından teklif edilen, Lex Canuleia adında bir yasa ortak mecliste (Comitia Tributa) kabul edilir. Böylece, patriciler ve plebler arasındaki evlilikler yasal hale geldi; bir patrici ile evlenen pleb için sorun yoktu ama bir pleb kadın ile evlenen patrici erkek, patrici olma özelliğini kaybedecekti.¹⁵⁵ Bu yasaya eklenen patrici olma özelliğini yitirme ifadesindeki amaç, patricilerin çıkarları doğrultusunda pleblerin tarafına geçmesini engellemektir. Bu yasa en çok zengin pleblerin işine yaramıştır. Bu sayede patricilerle evlenebilen zengin plebler hem ekonomik hem de siyasi açıdan oldukça güçlenmişlerdir.

Plebler, meclise üye olabiliyor ve oy kullanabiliyorlardı. Fakat üst düzey memur olamıyorlardı. Sıradaki hedef başta konsüllük olmak üzere diğer memurluklardı. M.Ö. 444 yılında, yine Canuleius tarafından bu konu ele alındı. Patricilerin ellerinde kalan son kozları buydu. Doğal olarak, Canuleius'un teklifi sert bir şekilde reddedildi. Patriciler, pleblere karşı herhangi bir mücadeleyi kazanamadıkları için farklı bir önlem alma yoluna gittiler. Buna göre, konsül olma hakkı patricilerde kalacaktı fakat hem patricilerden hem de pleblerden seçilebilen yeni bir memuriyet oluşturuldu. Bu memuriyet tıpkı konsül gibi yetkilerle donatılmıştı; 6 kişiden oluşan 'askeri tribunus' memuriyeti bir yıllığına görev yapmak üzere Centuria Meclisi tarafından seçilecekti. Plebler elde edilen yeni hakla birlikte konsül olarak değil, yeni bir isimle devletin başına geçebileceklerdi. Fakat

¹⁵⁵ Abbott, s.34.

uygulamada durum farklı oldu. Centuria Meclisi'nde patrici grubu oldukça güçlüydü, bu sebeple M.Ö. 444'ten 400'e kadar hiçbir pleb bu memuriyete seçilmedi.

Patriciler, ilerleyen süreçte pleblerin de konsül olacağını tahmin edebiliyorlardı. Çünkü plebler istedikleri her şeyi er ya da geç elde ediyorlardı. Bu sebeple onları yavaşlatmak adına yeni bir memuriyet daha kurdular. Yeni memuriyete "censor" adı verildi. İşin icabı dolayısıyla, diğer memurlar gibi her sene birer yıl süre için değil, her dört veya beş senede bir defa ve bir buçuk sene için seçileceklerdi.¹⁵⁶ Asıl görevleri vergi tahsil etmek olan censorlara, toplumun örf, adet ve ahlak düzenini sağlama yetkisi de bahşedildi. Bu memurlar, Romalılara yaşayış tarzlarına göre ceza bile verebiliyorlardı. Hatta patriciler, konsüllük makamını da kaybedeceklerine kesin bir gözle baktıkları zaman bu memurlara, konsülleri bile görevlerinden uzaklaştırma yetkisi verdiler. Amaçları pleblerden seçilen bir konsülü hukuki çerçevede uzaklaştırmaktı.

Pleb mücadelesinin önemli bir kahramanı da Sprius Maelius'tur. Zengin bir pleb olan Maelius, toprak ağasıydı. M.Ö. 439 yılında Roma'yı bir kıtlık vurmuştu. Bunun üzerine Maelius, zor zamanlar yaşayan halka yardım etmiştir. Kıtlığın ardından patriciler ona dava açar. Hesaplarına göre, Maelius'un suçu, halkın onayını ele geçirerek kendini kral yapma girişimiydi.¹⁵⁷ Yaşanan bu olay gösteriyor ki, plebler bir sürü yol kat etmişlerdi fakat hala can ve mal güvenlikleri yoktu. Ayrıca patriciler henüz pes etmemişlerdi.

Maelius'un yargısız infazı üzerine, Pleblerin konsül ya da askeri tribünus olma istekleri iyice artmıştı. M.Ö. 421 yılında pleblerin tekrar grev yapmasından korkan patriciler, onlara quaestor olma hakkını verdiler. Quaestorlar devletin mali işlerine bakan memurlardı ve sayıları da ikiden dörde çıkarıldı.

M.Ö. 5. yüzyıl bu gelişmelerle geçmişti. Patrici-pleb mücadelesinin birinci bölümünde plebler kendi meclislerini kurmuş ve patriciler tarafından resmi olarak tanınmışlardı. İşgal edilen topraklardan pay alma hakkına da kavuşmuşlardı. Patricilerle olan evlilik yasağı da kalkmıştı. Önemli bir başka gelişme ise devlet memuru olabilme hakkını kazanmalarıydı. Her şeyden önemlisi artık patricilerin saygınlığını kazanmışlardı. Mücadelenin ilk yıllarında patriciler tarafından küçük

¹⁵⁶ Demircioğlu, s.101.

¹⁵⁷ Merivale, s.54.

görülen bu topluluk, yaşanan gelişmelerle birlikte birçok açıdan patricilerle denk olmuşlardı. Plebler haklarını kanlı bir şekilde savunabilirlerdi, patriciler karşısında sayıca da üstünlerdi fakat onlar kansız bir şekilde mücadele etmeyi seçmişlerdi. En büyük silahları grev yapmaktı. Bu sayede üretim duruyor ve patriciler onlara muhtaç kalıyordu. Birçok ilerleme kaydetmelerine rağmen henüz tam anlamıyla eşit değillerdi. Elbette ki mücadele devam edecekti, fakat kuzeyden gelen Galler felaketi mücadeleye ara vermek zorunda bırakmıştı.

Galler felaketi en çok küçük plebleri sarsmıştı. Bu akınlar sırasında soylu patriciler ve zengin plebler kaleye sığınırken, yoksul plebler ve geride kalan köleler oldukça zarar görmüştü. Bu felaketle birlikte köyleri ve tarlaları yakılan plebler servetlerinden de olmuştu. M.Ö. 380'lere gelindiğinde, üretim gücünü kaybeden plebler borçlarını ödeyemez hale gelmişlerdi. Galler felaketinde Capitolium kalesini savunmuş olan Marcus Manlius Capitolinus, o yoksul halkın hukukunu savunmak için ortaya çıkmıştı.¹⁵⁸ Capitolinus, sanılanın aksine bir patrici üyesiydi. Amacı plebleri eski konumuna kavuşturarak, Roma'nın bir an önce toparlanmasıydı. Plebleri düşünen yeni bir toprak reformu ve borçlar yasası çıkarılmasını önermişti. Ancak patriciler, onu, tıpkı diğer reformcular gibi pleblerin desteğini alarak tiranlık kurma isteğiyle suçladılar. Mahkeme tarafından suçlu bulunan Capitolinus idama mahkûm edilerek M.Ö. 384'te öldürüldü. Böylesine önemli bir savaş kahramanının öldürülmesi pleb mücadelesini daha da güçlendirecekti. Bu olayla birlikte Spurius Cassius'tan sonra Roma'nın ikinci sosyal reformcusu da patriciler tarafından öldürülmüştü.

M.Ö. 397 yılında plebler Licinius Stolo ve Lucius Sextius Laternus'u tribunos olarak göreve getirirler. Bu insanlar, M.Ö. 377'den 367'ye kadar yeni haklar için mücadele ettiler. Özellikle Marcus Manlius Capitolinus'un öldürülmesinden sonra patricilerle pleblerin arası iyice açılmıştı. Patriciler iç savaş tehlikesinden korktukları için yumuşadılar. Pleb tribunoslarının üç adet yasa teklifini kabul etmek zorunda kaldılar:

Ekonomik alanda: Borçluları rahatlatmak için, ödenmiş olan faiz tutarı anaparadan düşülmeli ve kalan miktar aynı yılda taksitler halinde ödenmelidir. Hiç kimse 300 dönümden daha fazla

¹⁵⁸ Demircioğlu, s.160.

kamu toprağına sahip olamayacaktır. Ayrıca bir kişi tarafından 100'den fazla büyükbaş veya 500'den fazla küçükbaş hayvan devlet topraklarında otlatılamayacaktır.

Sosyal alanda: Ev sahipleri, kendi topraklarında belirlenen oranda özgür yurttaş çalıştıracaktır.

Siyasi alanda: Konsüllük yeniden düzenlenmiştir. Askeri tribunuslar kaldırılmış yerine birisi pleb diğeri patrici olan tekrar iki konsüllük getirilmiştir.¹⁵⁹

Bu hakları kapsayan maddelere Licinius-Sextius yasaları denildi. Bu haklarla birlikte, pleblerin borç yükü hafifletilmiş ve onlara fırsat eşitliği sunulmuştur. Patricilerin ve pleblerin sadece köle çalıştırmaları yasaklanmıştır. En önemlisi plebler yaklaşık buçuk asrın sonunda en üst makam olan konsül olma hakkına kavuşmuştur. Askeri tribunusların, konsüllerden hiçbir farkı yoktu, fakat özellikle halkın ve meclislerin gözünde tribunus ile konsüller statü olarak denk değildi. Böylece, M.Ö. 367'de Lucius Sextius Laternus, pleblerden gelen ilk konsül seçildi.

Patriciler yeni konsülden korktuklarından olsa gerek, bir an önce praetor memurluğunu oluşturdular. Bu yeni memurlar konsüllerin adalet ve güvenlik işlerinde yardımcı olmak amacıyla kurulmuştu. Asıl amaçları, pleb konsülün patriciler üzerindeki gücünü kırmaktı. Bir yıllığına iki adet praetor seçiliyordu; bunlardan biri Romalı yurttaşlar arasındaki davalara bakıyorken, diğeri Romalı yurttaşlar ile yabancılar arasındaki davalara bakıyordu.

Patriciler praetorlerle ile yetinmediler. Yeni bir aedilis memuriyeti oluşturdular. Buna göre, eskiden sadece pleblerden seçilen aedilis, bundan sonra patricilerden de seçilecekti. Bu yeni aedilisin diğeriyle hiçbir farkı yoktu; tıpkı diğeri gibi pazar yerlerinin güvenliği için çalışacaktı. Böylece anlaşılıyor ki mücadele farklı bir boyut kazanmıştı. Pleblerin talepleri karşısında pek fazla yenilik yapmayan patriciler de yenilik arayışı içine girdiler.

Plebler, M.Ö. dördüncü yüzyıl sonuna kadar hemen hemen bütün memurlukları birbiri arkasına ele geçirdiler.¹⁶⁰ M.Ö. 356 yılında ilk kez bir pleb diktatör oldu. M.Ö. 351 yılında censor olma hakkına kavuştular. M.Ö. 337 yılında ilk kez bir pleb praetor seçildi. M.Ö. 300 yılında *augur* (rahip) olma hakkına da sahip oldular.

¹⁵⁹ T. M. Taylor, **A Constitutional and Political History Of Rome**, Methuen and Co Publisher, Londra, 1899, s.111.

¹⁶⁰ Demircioğlu, s.164.

M.Ö. 340'lı yıllarda Romalılar ve Samnitler arasında çetin bir savaş yaşanmıştır. Romalılar bu savaşı kazanır. Savaş ganimetlerinin dağıtımında plebler, patriciler tarafından aldatıldıklarını ve haklarını alamadıklarını düşünmektedirler. Yaşanan bu olayın ardından plebler üçüncü kez grev yapmayı seçmişlerdir. Eskiden yaptıkları gibi tekrar Kutsal Dağ'a çekildiler. Dönemin diktatörü Valerius Corvus, bir yasa çıkartarak plebleri sakinleştirmeye çalıştı. Bu yasaya göre, bundan sonra bir kişi on yıl içinde sadece bir kere memur olabilecekti. Ayrıca bir kişi birden fazla memurluk unvanı alamayacaktı. Bu yasalar üzerine yatan plebler, grevlerini sonlandırmıştı.

Roma, Samnitler savaşıdan sonra Latinler ile savaşa girdi. Bu savaş Roma'da bir ekonomik kriz ortaya çıkardı. Plebler, patriciler karşısında gittikçe güçleniyordu, fakat bu tarz krizlerden de en çok onlar etkileniyordu. Roma'da ilk kez Publius Philo adında bir pleb diktatör seçildi. Pleb diktatör, kendi halk tabakasının yararı için birtakım yasalar çıkarttı. Bu yasalara, Philo yasaları adı verildi. Philo yasaları çıkana kadar senatonun, halk meclislerini veto yetkisi vardı. Bu yasa Patricilerin elinde kalan son silahtı. Bu küçük siyasi grubun elinde olan veto yetkisi ayrıcalığı bundan sonra bu yasayla birlikte sonlandırılmıştır.¹⁶¹ Plebler için şu ana kadar çıkan en önemli yasaydı. Bu gelişmeyle birlikte patricilerin halk meclisleri üzerindeki gücü tamamen kırılmıştır. Bu yasayla birlikte plebler, diledikleri yasaları çıkarabileceklerdi.

M.Ö. 326 yılına gelindiğinde plebler birçok hak elde etmişti. Artık, kendi meclisleri yasa çıkartabiliyorken, konsül de seçilebiliyorlardı. Ancak plebler de kendi içlerinde üçe ayrılmıştı. Zengin plebler; büyük toprak sahibi insanlardı, bunlar patricilerden sonra ülkeye yerleşmiş ve yurttaşlık almışlardı. Orta sınıf plebler; Roma askeri gücüne destek çıkan, arazi sahibi çiftçiler ve tüccarlardı. Yoksul plebler ise küçük toprak sahibi çiftçi, zanaatkâr ve gündelik işçilerdi.¹⁶² Şimdiye kadar elde edilen haklar genelde zengin pleblerin işine yarıyordu. Pleblerin en baştaki mücadele amacı soyluların gücünü kırmakken, şimdi yeni bir soylu tabakası ortaya çıkıyordu. Plebler arasındaki servetin büyük bir bölümü az sayıdaki plebler arasında dağılmıştı. Birçoğu borçlarını ödeyemediği için köle yapılıyordu. Bu sorunun aşılabilmesi için yeni düzenlemeler yapılması kararlaştırıldı. M.Ö. 326 yılında Papirus Yasası

¹⁶¹ Taylor, s.123.

¹⁶² Kaçar, s.18.

çıkartıldı. Bu yasa, borçtan dolayı köle olmayı ortadan kaldırmıştır. Böylece tarihte ilk kez bir yasa, borçtan dolayı hürriyetin elinden alınmasını yasaklamıştır. Bu yasa Roma'da yeni bir çağ başlatmıştır. Bu sayede pleblerin hürriyeti garanti altına alınmıştır.

Zengin plebler kendilerini bir şekilde kurtarmışlardı, fakat yoksul plebler özgürlüklerini garanti altına almış olmalarına rağmen henüz refaha erememişlerdi. Mücadele farklı bir boyut kazanıyor, güçlerini yoksul pleblerden alan zengin plebler onların haklarını genişletmek için çaba göstermeye başlıyordu. M.Ö. 312 yılında Appius Claudius sahneye çıkar:

Hiç şüphesiz ki en büyük devlet adamı denmeye hak kazanmıştır: Roma şehrine getirdiği ilk içme suyu ve yaptırdığı ilk su kemeri ile, hiçbir Helen şehrinde görülmeyen ve yalnız Roma'ya has olan amme hizmeti sunmuş, Latium ile Campania'yı ile birleştiren, bugün bile eski Roma'nın büyüklüğünü gösteren meşhur askeri yolu inşa ettirmiş olan Appius Claudius aynı zamanda yayımladığı hukuki takvim ile On İki Levha kanunlarının usul tarafını tamamlamış ve böylece sokak adamının hukuk emniyetini yükseltmiştir.¹⁶³

Yaptığı yeniliklerle zamanın ötesinde bir devlet yöneticisi olduğunu ispatlayan Appius Claudius, aynı zamanda yoksul pleblerin taleplerine de sessiz kalmamıştır. Onların kendilerini temsil edebilmesi için yurttaşlık usulünü değiştirme yoluna gitmiştir. Claudius reformuna göre, bundan sonra yurttaşlık bağı kişilerin ellerindeki toprak miktarına göre değil, bulundurdıkları taşınabilir servete göre belirlenecektir. Taşınabilir serveti olan özgürler ve azat edilmiş köleler toprakları olmasa bile meclise girebileceklerdir. Bu değişiklikle birlikte esnaf ve tüccarlar halk meclislerine kaydedilecek ve mecliste yalnızca çiftçilerden veya toprak sahiplerinden gelen bir örgütlenme sona erecekti.¹⁶⁴ Bu gelişme hem zengin pleblerin hem de soylu patricilerin işine gelmiyordu. Bu sebeple Claudius'un yurttaşlık reformu iptal edildi. Yeni düzenlemelerle birlikte siyasi otorite eski haline kavuştu. Patriciler, Claudius'tan önceki reformcuları yargıdaki güçlerini kullanarak idam ettirmişlerdi. Fakat Appius Claudius ve ailesine zarar vermemişlerdi. Görevi sona erdikten sonra, ona farklı devlet görevleri bile verilmiştir. Bu olay Roma'daki demokratik gelişmelerin epey yol kat ettiğini göstermektedir.

¹⁶³ Demircioğlu, s.167.

¹⁶⁴ Abbott, s.54.

Appius Claudius'un girişimlerinin bastırılması yoksul pleblerin hırslarını azaltmamıştı. Onlar, borçlarının silinmesini ve kendilerine daha çok toprak verilmesini talep ettiler. Ancak yoksul pleblere karşı patriciler ve zengin plebler birleşmişti. Doğal yollarla haklarını alamayacaklarını anlayan bu insanlar, tıpkı daha önce zengin pleblerin öncülüğünde yaptıkları gibi grev yapma yolunu seçtiler. Böylece M.Ö. 287'de Roma'nın dördüncü grevi gerçekleşti. Bu grevi bastırmak ve yoksul pleblerin isteklerini karşılamak dönemin diktatörü Quintus Hortensius'un görevi olacaktır.

Quintus Hortensius, grevi bastırmak için bir dizi yasa çıkartarak daha önce Horatius ve Philo Kanunlarıyla verilen hakları genişletti. Hortensius Yasaları'na göre, bundan sonra Comitia Tributa Meclisi, tıpkı Comitia Centuriata (Patriciler Meclisi) gibi yasa çıkarabilecekti, herhangi bir kurumdan ya da kişiden izin almasına gerek kalmamıştı.¹⁶⁵ Bu sayede pleblerin elinde bulunan Comitia Tributa Meclisi hukuki açıdan diğer tüm meclislerle eşit konuma yükseldi. Yoksul plebler, bu meclise üye olabildikleri için artık kendi çıkarları doğrultusunda yasa çıkarabileceklerdi. Bu gelişmenin ardından patrici-pleb mücadelesi sona erdi.

Patrici-pleb mücadelesi sona erdiğinde Roma'nın siyasi yapısı baştan aşağı değişmişti. Mücadelenin ilk yıllarında pleblerin bir meclisleri bile yoktu. Ancak bu mücadele sırasında, ilk başta kendi meclislerini (Plebler Meclisi) kurdular. Haklarını savunabilmek için dört kez grev yaptılar ve her seferinde yeni haklar elde ettiler. Yazılı bir anayasa yapturdular. Meclislerinin kararlarını tanınır hale getirdiler. Ortak bir meclis (Centuria Meclisi) kurulmasını sağladılar. Önce alt düzey memur olma hakkını elde ettiler, daha sonra konsül ve praetor olma hakkına kavuştular. En önemlisi hürriyetlerini garanti altına aldılar.

Bu mücadelede pleblerin iki önemli gücü vardı: İlki, ordudaki piyade sınıfını oluşturuyor olmalarıydı. İkinci ve daha önemlisi, üretimin büyük bir kısmını karşılıyor olmalarıydı. En büyük silahları grev yapmaktı. Patrici sınıfı elinden gelen tüm hamleleri yapmasına rağmen pleb mücadelesini bastıramadı. Devrim niteliğindeki bu gelişmeler iki yüz senede tamamlandı. Bu andan itibaren devlet yönetiminde patriciler ile plebler eşit her anlamda eşit sayıldılar. Böylece patricilerden ve pleblerden oluşan yeni bir toplumsal tabaka ortaya çıktı.

¹⁶⁵ Taylor, s.141.

B. Dış Gelişmeler: İtalya'nın Ele Geçirilişi

Romalılar, M.Ö. 509 yılında son kral Tarquinius Superbus'u tahttan indirip sürgüne göndermişlerdi. Ne var ki, monarşi yıkıldıktan hemen sonra kent, sürekli olarak genişlemesinin yol açtığı kuşku nedeniyle çevresini saran Latin kabilelerinin tehdidi altına girdi.¹⁶⁶ Son kral tahtı tekrar ele geçirmek için Latinlerle anlaşmış bu sayede Roma'ya saldırma fırsatı bulmuştu. Böylece M.Ö. 499 yılında, Romalılar ve Latinler arasında meydana gelen Regillus Gölü Savaşı'nda, Romalılar önemli bir zafer kazandılar. Bu zafer Roma Cumhuriyeti'nin ilk zaferidir. Aynı zamanda eski krala karşı alınan bir zafer olarak cumhuriyet rejiminin uzun bir süre yıkılamayacağını gösteren ilk gelişmedir.

Romalılar büyük bir zafer kazanmıştı ancak onların güçlenmesi komşu kabileleri daha çok endişelendirmişti. Roma üzerindeki baskılar artıyordu. Bu sebeple Roma, güçlü düşmanlarına karşı savaş yerine ittifak yapma yolunu seçti. Roma Cumhuriyeti M.Ö. 5. yüzyılda üç önemli diplomatik ittifak yapmıştır. İlki, Latinlerle olan ittifaktır. Buna göre, dış tehlikelere karşı Romalılar ve diğer Latin kabileler birleşecekti. İkincisi, Henricler ile yapılan ittifaktı. Henricler Roma ile Etrüskler arasında bulunan bölgede yaşıyorlardı. Askeri güçlerinden daha çok buldukları coğrafi mekân ön plana çıkıyordu. Böylece, Roma-Latin ittifakı içine Henricleri de alarak daha çok güçlendi. Üçüncüsü ise Caere şehri ile yapılan ittifaktı. Caere bir Etrüsk şehriydi ancak farklı bir Etrüsk şehri olan Veii'ye düşmandı. "Düşmanımın düşmanı dostumdur" anlayışı ile Roma-Latin ittifakına katıldılar. Bu yolla Romalılar büyük bir pakt kurmuştu ve Latin şehirleri üzerinde hâkimiyeti başlamıştı. Artık güçlü düşmanlarıyla mücadele edebilecek konuma gelmişlerdi.

M.Ö. 5. yüzyılda Romalıların en önemli düşmanları; Etrüskler (başta Veii şehri), Volsclar, Aequler ve Sabinlerdir. Tüm komşularıyla savaşa giren Romalılar hayatta kalma mücadelesi veriyordu. Bu yüzyılda Romalılar ve onların komşuları arasında onlarca savaş yapılmıştır. Sabinlere karşı M.Ö. 475, 460 ve 449'da üç kez savaş yapıldı. Her iki tarafta net bir üstünlük kuramadı ancak Romalılar birkaç bölgeyi ele geçirerek kazançlı çıktı. M.Ö. 396 yılında Veii şehri kontrol altına alındı. M.Ö. 393 yılında Volscların ve M.Ö. 392 yılında Auqulerin bölgeleri tamamen ele

¹⁶⁶ Freeman, s.364.

geçirildi. Böylece Roma, cumhuriyetin ilk asrında düşmanları olan Sabinleri, Aequileri, Volscları ve Veii şehri Etrüsklerini bertaraf etti.¹⁶⁷

Roma'nın askeri başarısının sırrı, pleblerin orduya alınmasıydı. Ordu, cumhuriyetin ilk yıllarında sadece particilerden oluşuyorken, daha sonra yoksul pleblerin alınmasıyla birlikte genişlemiş, ülkede yaşayan erkeklerin yaklaşık dörtte biri asker olmuştu. Askerlik kutsal bir meslekti. Uzun süren savaşma yeteneğinin ardında dinsel öğeler bulunuyordu. Tanrılar arasında en değerlisi ve en çok saygı duyulana Savaş Tanrısı Mars'tı. Onun adına büyük tapınaklar inşa ediliyor ve kazanılan askeri zaferler kutsallaştırılıyordu.

M.Ö. 4. yüzyılın başında İtalya, ani bir Kelt (Galler) istilasına uğradı. Roma da bundan payını almıştı. O dönemde Keltler, Avrupa'nın büyük bir bölümüne yayılmış, iletişimi birbirinden kopuk kabileler halinde yaşıyorlardı. Savaşmayı ve göçebe hayatı seven bu insanlar önlerine çıkan her orduyu yeniyor ve buralarda yaşayan insanların taşınabilir mallarını yağmıyorlardı. Keltler, hiçbir yerde büyük bir devlet kuramamışlar ve kendilerine özgü bir kültür yaratamamışlardır.¹⁶⁸

Apeninleri aşarak kuzey İtalya'ya dayanan Keltler ilk başta Etrüsklerle mücadele ettiler. Bir yandan Keltlerle diğer yandan Romalılarla mücadele eden Etrüsk şehirleri yaklaşık elli sene ayakta kalabildi. Keltler Kuzey İtalya'da zayıf olan Etrüsk hâkimiyetine son vermiş ve Etrüsklerin bir kısmı yeniden Etruria'ya diğerleri de Alp vadilerine çekilmişlerdir.¹⁶⁹ Romalılar, Kelt tehlikesinin farkındaydılar bu yüzden bir elçi heyeti göndererek, onlarla ittifak yapma yolunu seçtiler. Keltler ile görüşmeye gönderilen bu heyetin üyeleri silahlarıyla birlikte gittiği için yanlış anlaşıldılar ve Keltler tarafından rehin alındılar. Roma'ya göre bu bir savaş nedeniydi ve bu yüzden karşı karşıya geldiler.

M.Ö. 387 yılında Keltler ile yapılan savaşta Romalılar çok ağır bir darbe aldı. Savaş, Keltlerin mutlak zaferiyle sonuçlandı. Ordusu dağılan Roma şehri savunmasızdı, kaçabilenler komşu şehirlere kaçmış, kaçamayanla dar Keltlerin kıyımına uğramıştı. Keltler, hem şehri yağmalamış hem de yarısını ateşe vermişti. Romalı soylular ve zengin plebler, şehrin içindeki Capitolium kalesine sığındılar.

¹⁶⁷ Demircioğlu, s.82.

¹⁶⁸ Demircioğlu, s.108.

¹⁶⁹ Atlan, s.45.

Keltler, kale kuşatmasını bilemedikleri için burayı ele geçiremedi. Roma şehri yaklaşık yedi ay istila altında kaldı. Kaledekiler teslim olmadıkça, Keltlerin de gitmeye niyetleri yoktu. Ancak Keltler bu istilaya kadınlarını ve çocuklarını getirmemişti. Bu sebeple onların güvenliğini sağlamak için istilaya son verdiler ve geri çekildiler.

Romalılar, ilk kez böylesine ağır bir yenilgi yaşamışlardı. Kaynakların büyük bir bölümü kaybetmiş ve orduları yok olma noktasına gelmişti. Her şeyden önemlisi, Roma'nın uzun çabalar sonucunda, komşularına karşı kazanmış olduğu önderlik derinden sarsılmıştı. Kelt istilasından sonra Volsclar ve Auquler isyan etmiştir. Ayrıca Henricler ittifaktan ayrılmış ve Latinler arasındaki birlik bozulmuştur.

Bu noktada yıkılmanın eşiğine gelen Roma, büyük bir gayret ile siyasi, askeri ve ekonomik reformlar uygulamaya başlamıştır. Siyasi alanda ülkenin birliği için pleblerin hakları genişletilmiş, ekonomik alanda toprak reformu gerçekleştirilmiş ve askeri alanda yeni savaş taktikleri geliştirilmiştir.

Yapılan reformlarla Roma tekrar eski gücüne kavuşmuştu. Kelt akınları devam etmiş ancak Roma bunları başarılı bir şekilde geri püskürtmüştür. Roma, Kelt yıkımından kırk sene sonra bütün isyanları bastırarak orta İtalya'da siyasi birliği sağlamış böylece kuvvetli bir devlet haline gelmiştir.

Orta İtalya'da yaşayan Samnitler, M.Ö. 343'te Sidicilerin hâkimiyetinde bulunan, Taenum şehrine saldırdılar. Bu saldırının ardından Sidiciler, Capua halkından yardım istemek zorunda kaldılar. Yardıma rağmen Samnitler bu savaşı kazandı. Campania ve Taenum şehirleri Samnitlerin hâkimiyetine geçince, Romalılarla komşu oldular. Samnit hâkimiyetinden sonra, Capua halkı, Roma'dan yardım istedi. Roma, bu teklifi geri çevirmedi ve böylece I. Samnit Savaşı başladı. İki yıl süren bu savaşın sonucunda her iki tarafta bir üstünlük kuramadı. Yapılan barış anlaşmasıyla birlikte, Taenum şehri Sabinlere, Capua şehri ise Romalılara kaldı.

Roma ile Capua arasında bir yakınlaşma başlamıştır. Roma himayesi altındaki Latinler bu durumdan hoşnut değildi. Bu yüzden birtakım ayrıcalıklar istediler. Bu olay, patricilerle plebler arasında Roma şehir surları içinde olan

mücadelenin daha geniş bir sahaya Latium'a yayılmasıydı.¹⁷⁰ Buna göre Latinler, yönetimde eşitlik talep ediyordu: Konsüllerden birinin Latin olmasını, senato üyelerinin yarısının Latinlerden oluşmasını ve kendi temsilcilerini seçebilme haklarını talep ettiler. Zaten ülkenin yönetimi patriciler ile plebler arasında bile paylaşılıyordu, Latinlere bu hakların verilmesi olanaksızdı. Bu sebeple bu teklife sert bir şekilde karşı çıktılar. Bunun ardından Latin Savaşı başladı. "Latin Savaşı" (M.Ö. 340-338) adı verilen ve iki yıl süren bu mücadeleden sonra Roma bütün Latium kentlerini tamamen kendine bağlamayı başardı, bununla birlikte bu kentler "Latin müttefikler" sıfatını korudular.¹⁷¹

Bu dönemde Roma'nın ele geçirilen topraklar üzerinde üç farklı stratejisi vardı. Bunlardan ilki, böl ve yönet taktiğidir. Buna göre, ele geçirilen topraklar üzerinde yaşayan etnik unsurlar, Roma için bir daha tehdit oluşturmayacak şekilde parçalara ayrılacaktı. Böylece tarihin ilk emperyalist işgal düşüncesi şekillendi. İkincisi, ele geçirilen topraklarda çiftçi koloniler kurmaktır. Bu sayede Roma'nın ekonomik ihtiyaçları karşılanacaktı. Üçüncüsü ise buralarda yaşayan insanları tıpkı Roma'daki gibi tam ve yarı hukuklu yurttaşlar yapmaktır. Bu sayede onlar kendilerini Roma'dan uzak hissetmeyeceklerdi. Bu başarılı stratejileri o güne kadar tarihte hemen hemen hiçbir devlet uygulamamıştır. Çağdaşları, işgal ettikleri toprakları yağmalayıp yıkarken, tıpkı Keltler gibi, Romalılar ise onları kendi içlerine alarak asimile etme yolunu seçmiştir.

Romalılar, Liris Vadisi'nde koloniler kurunca, Samnitler kendilerinin bir tür kısıpaca alındığını düşündüler. Bunun ardından II. Samnit Savaşı başladı. M.Ö. 326-304 arasında süren bu savaşta, Roma neredeyse ülkedeki tüm erkekleri savaşa dâhil ederek tüm gücünü kullanmasına rağmen ağır bir yenilgi aldı. Romalılar, savaşın sonucunda ele geçirdikleri yerleri ve esirleri iade ettiler. Kelt istilasının ardından ilk defa böylesine ağır bir yenilgi aldılar. Neredeyse tüm güçleri tükenmişti. Askerleri tıpkı hayvanlar gibi boyunduruk altına vuruldular. Her şeyden önemlisi onurları zedelenmişti ve inanışlarına göre savaş tanrısı Mars'ı oldukça üzmüşlerdi.

Romalılar bu utançla yaşayamazlardı. Bir an önce hazırlıklara başladılar. Roma-Sabin mücadelesi İtalyan Yarımadası'nın hâkimiyetini belirleyecekti. Bu

¹⁷⁰ Demircioğlu, s.124.

¹⁷¹ V. Diakov ve S. Kovalev, **İlk Çağ Tarihi Cilt 2 Roma**, çev. Özdemir İnce, Yordam Kitabevi, İstanbul, 2008, s.46.

sefer Samnitlerin tarafında Etrüskler, Umbriler, Sabinler, Lucanlar ve Keltler de yer alıyordu. Böylece, Romalılar hariç tüm İtalya halkları, Romalılara karşı birleştiler. III. Samnit Savaşı (M.Ö. 298-290) Roma için bir kurtuluş savaşı haline dönüştü. Romalıların, Sentinum'da (Umbria) kazandıkları zafer savaşın yazgısını belirledi. Bu savaşta Roma, Publius Decius Mus adlı konsülünü kaybetmişti fakat Samnitlerle müttefiklerin ordusunu imha etti.¹⁷² Samnitler tekrar başkaldırmayı denediler ancak Roma son darbeyi vurarak, Orta İtalya'daki hâkimiyetini kesinleştirdi.

Orta İtalya'nın ele geçirilmesinin ardından, Roma hem güneydeki zengin Yunan kolonileriyle komşu oldu, hem de İtalya'daki en güçlü devlet konumuna yükseldi. Güneyde, Samnitlerin kalıntıları Lucanlar ve Brutların saldırılarına maruz kalan Thourioi şehri (Yunan sömürgesi) Roma'dan yardım istemiştir. Bunun üzerine Roma, birliklerini Tarentum şehrine getirir. Daha sonra sorun ortadan kalkar ancak Roma'nın bölgeden çekilmeye niyeti yoktur. Bu gelişmenin ardından Tarentum şehri Epeiros kralı Pyrrhos'dan yardım ister. Epeiros devleti, günümüz Makedonya'sında bulunan ve cesur kral Pyrrhos tarafından yönetilen bir devlettir. Nitekim bu teklifi kabul ettiler. Bunun üzerine savaş başlar. Pyrrhos'un ordusunda yaklaşık 20 tane fil bulunuyordu. Romalı askerler o güne kadar fil görmemişlerdi; antik dönemde savaş için eğitilen bir fil, 20. yüzyılın savaş tankı gibi üstünlük sağlamaktaydı.

M.Ö. 280'de ve 279'da iki kere savaş yapıldı. İkisini de Epeiros'lular kazandı. Roma ordusu bozguna uğradı ancak Epeiros öylesine ağır kayıplar verdi ki, söylenenlere göre Pyrrhos, "Böyle bir zafer daha kazanacak olursak... Bir daha belimizi doğrultamayız" demek zorunda kalmıştır.¹⁷³ Pyrrhos'un asıl gayesi batıda, Güney İtalya ve Sicilya Grekleriyle Epeiros'u birleştirerek büyük bir krallık kurmak ve böylece İskender'in Doğu'da yaptığını Batı'da yapmaktır.¹⁷⁴ Bu amaçla Sicilya'ya asker çıkaran Pyrrhos, Kartacalılara savaş ilan etti. Roma, kuzeydeki birliklerini getirdi, Kartaca da denizden sıkıştırınca, Pyrrhos'un yönettiği Epeiros ağır bir yenilgi aldı. Böylece İtalya'nın güney bölgeleri Roma'nın eline geçti, Sicilya adası da tekrar Kartacalıların hâkimiyetine geçti.

M.Ö. 3. Yüzyıl başladığında Roma, kuzeyde Keltleri ve Etrüskleri, doğuda Samnileri ve güneyde Yunanları alt ederek tüm İtalya'nın hâkimi konumuna

¹⁷² Demircioğlu, s.138.

¹⁷³ Diakov ve Kovalev, s.47.

¹⁷⁴ Atlan, s.65.

gelmiştir. Ancak genişleyen ülkeyi kontrol etmek daha zordur. Roma'daki iç mücadelenin siyaseti meşgul etmesi yetmiyormuş gibi, bir de taşra-merkez mücadelesi başlamıştı. Bu sorunların çözülmesi için Romalılara göre, İtalya'daki halklar birlikte barış içinde yaşamalıydı. Buna göre, Romalılar diğer halklarla üç tip antlaşma yaptılar: İlki, dostluk antlaşmasıydı. Bunu kabul eden halklar, Roma ile herhangi bir ülke savaşa girdiğinde kesinlikle tarafsız olacaktı. İkincisi, ittifak antlaşmasıydı. Bunu kabul edenler ise Roma herhangi bir savaşa girdiğinde, kesinlikle Roma'ya destek vereceklerdi. Üçüncüsü ise bağıllık antlaşmasıydı. Bunu kabul edenler de Roma'nın üstünlüğünü kabul etmiş sayılacaklardı. Bağıllık antlaşması diğerlerinin aksine tek taraflıdır. Yapılan bu anlaşmalarla birlikte İtalya'nın güvenliği sağlandı. İçişlerinde özgür olan halklar, dışişlerinde Roma'ya bağımlı oldukları için, siyasi tarihçiler buna Roma-İtalya Konfederasyonu adını verdiler. Sorun çıkaran halklarla, çıkarmayanlar bir değildi. Bu dönemlerde sorun çıkarmayan birkaç Latin ve Sabin şehrine tam yurttaşlık hakkı verildi. Sorun çıkaran Caere, Latium ve Campania şehirlerine ise yarı yurttaşlık hakkı verildi. Tam yuttaşlık hakkı alanlar, istedikleri zaman Roma'ya yerleşebiliyor, iş kurabiliyor ve bir Romalı gibi oy kullanabiliyorlarken, yarı yuttaşlık hakkı alanlar bunların hiçbirine sahip değildi.

III. CUMHURİYETİN GENİŞLEMESİ

A. Dış gelişmeler: Akdeniz Havzasının Ele Geçirilişi

M.Ö. 3. yüzyılda Roma, İtalya egemenliğini sağladıktan sonra, Akdeniz çevresinde üç büyük devlet ortaya çıktı. Bunlar, Roma, Kartaca ve Makedonya'dır. Roma, Akdeniz'deki diğer büyük devletlerin arasında kalmıştı. Bu dönemin dış gelişmeleri Roma ile Kartaca arasındaki ilişkilerle başlar.

Kartaca, Fenikeliler tarafından kurulan bir ticaret kolonisiydi, Fenike'nin yıkılışıyla birlikte bağımsızlığını kazanmış bir devlete dönüştü. Öncülleri Fenikeliler olduğu için, Romalılar bunlara Fenikeliler anlamına gelen Puni (Punlar) adını

vermişlerdi.¹⁷⁵ Roma, İtalya egemenliğine giden yolda, Kartaca ile iyi ilişkilere sahipti; birlikte ticaret yapıyorlar ve deniz korsanlarıyla mücadele ediyorlardı.

Roma ile Kartaca'yı karşı karşıya getiren olay Sicilya'da ortaya çıkmıştır. Mamertinler, ihtiyaç duyulduğunda Roma ordusuna alınan paralı askerlerdi. Campania'da yaşayan bu insanlar, Sicilya adasını işgal ettiler. Roma'dan bağımsız hareket eden bu grup, Senato'da gündeme geliyor ve eleştiriliyordu. Bölgenin kralı olan Hieron'a karşı savaşan Memartinler, kaybedeceklerini anladıklarında kendi içinde ikiye bölündüler; bir kısmı Roma'dan, diğer kısmı ise Kartaca'dan yanaydı. Bu sebeple hem Roma'dan hem de Kartaca'dan yardım istediler. Roma Senato'su oldukça zor bir karar vermek zorundaydı, eğer yardım edecek olurlarsa hem tutarsız olacaktı hem de Kartaca ile karşı karşıya gelebilirlerdi, yardım etmeyecek olurlarsa Kartaca, Sicilya adasını ele geçirecek ve Roma'yı ciddi anlamda tehdit edecekti.

Senato kararını verdi; yardım talebi geri çevrilmeyecekti. Ancak Roma ordusu yola çıktığında, Kartaca ordusu çoktan adaya çıkarma yapmıştı. Roma'nın karşılık vermesiyle birlikte Kartacalılar, Messana'daki garnizonlarını geri çektiler ve kente Romalılar yerleşti.¹⁷⁶ Roma ordusunun kışkırtıcı hareketleri, Mamertinleri ve Kartacalıları onlara karşı birleştirdi. Böylece I. Kartaca Savaşı (M.Ö. 264-241 diğer bir adı I. Pön Savaşı) başladı.

Romalılar daha önce ciddi bir deniz savaşı yapmamışlardı. Karada güçlü olan Roma, denizde zayıftı. Polybios'a göre, karaya oturan bir Kartaca gemisi örnek alınarak yüz tane gemi yapıldı. Bu sayede güçlenen Roma donanması M.Ö. 260 yılında ilk deniz zaferini kazandı. M.Ö. 256 yılında yine Kartaca'ya karşı ikinci deniz zaferini kazandı. Bunun ardından, Roma ordusu ilk kez Kuzey Afrika'ya asker çıkardı. Kartaca, İspanya bölgesinden getirdiği paralı askerlerle M.Ö. 255 yılında Roma ordusunu perişan etti. M.Ö. 254, 248, 247 ve 242'de bir dizi savaşlar yapıldı. 21 sene süren savaşlar Roma ordusunun, Kartaca ordusunu yok etmesi ile son buldu. Yapılan antlaşmaya göre, Kartaca Sicilya ve Lipari adalarını terk edecek, ele geçirdiği Romalı esirleri iade edecek ve 10 yıl boyunca; her yıl 3200 talent savaş

¹⁷⁵ Atlan, s.75.

¹⁷⁶ Freeman, s.372.

tazminatı ödeyecekti.¹⁷⁷ Bu antlaşmayla birlikte Roma, ilk defa İtalyan Yarımadası dışında ve denizaşırı olan bir yer ele geçirmiştir.

Sicilya kalabalık ve büyük bir ada şehriydi. Ele geçirilen bu şehre bir quaestor atandı. 14 sene boyunca şehri askeri güçlerle idare eden quaestor yetersiz gelmeye başladı. Kısa bir zaman sonra, Roma'nın adada huzur temini için yalnız askeri değil, mülki idareyi de ele alması gerektiği anlaşılmış ve M.Ö. 227 senesinde bir praetor ilk defa Sicilya'ya vali olarak gönderilmiştir.¹⁷⁸ Böylece, Roma'nın eyalet yönetimi ortaya çıkmıştır. Bu andan itibaren İtalya dışında ele geçirilen ülkelere veya kalabalık şehirlere birer vali atanacak ve bu topraklar kontrol vali tarafından yönetilecektir.

I. Pön Savaşı'nın son bulmasından 20 yıl sonra, Kartaca bu kez İspanya'nın doğu sahilinde bulunan Roma'nın müttefiki olan Saguntum kentini kendi yanında yer alması için zorladı, karşı koyunca da kenti kuşattı.¹⁷⁹ Nitekim II. Pön Savaşı (M.Ö. 218-202) başlamış oldu.

Kartaca'da hem ülkenin hem de ordunun başında Hannibal bulunmaktadır. En son yapılan savaşta Kartaca'nın donanması ve ordusu yok edilmişti. Hannibal, Romalıların ummadığı bir plan yaptı. Buna göre, önce Kuzey Afrika'dan İspanya'ya geçecek, daha sonra Fransa üzerinden Kuzey İtalya'ya gelecek ve Alp dağlarını aşarak Roma'yı ele geçirecekti. Romalılar karada ve denizde birçok savaş yaptılar, ancak II. Pön Savaşı'na kadar Kuzey İtalya'dan bir tehdit gelmesini beklemiyorlardı. Nitekim Hannibal'ın ordusu, M.Ö. 218'den 206 yılına kadar birçok kez Roma birliklerini perişan etti. Kartacalıların peş peşe kazandığı zaferler arasında en önemlisi M.Ö. 216'da yapılan Cannae Meydan Muharebesidir. Bu zaferin ardından Kartaca ve Makedonya krallığı arasında Roma'ya karşı bir ittifak yapılmıştır. Bu gelişmeyle birlikte, Roma'yı, doğuda Kartaca, batıda ise Makedonya kışkaca almıştı. Ancak, Romalı politikacılar tehlikeyi erken fark ettiler. Doğudaki Makedon tehlikesine karşı, Yunanistan'da ve Anadolu'da yaşayan bir grup Yunan şehir devletleriyle ittifak yapıldı. M.Ö. 215'den 205'e kadar sürecek olan I. Makedonya Savaşı başladı. M.Ö. 206'da Makedon kralı V. Philipp, bölgede bir zafer kazanmış

¹⁷⁷ Talent; Roma'da büyük para birimlerini hesaplamak için kullanılan bir ölçü birimidir. 1 talent, 26,2 kilograma denk gelmektedir.

¹⁷⁸ Atlan, s.81.

¹⁷⁹ Tekin, s.201.

olsa da, Roma doğudaki birliklerini batıya kaydırınca, M.Ö. 205'te Makedonlar barış yapmak zorunda kaldılar. Buna göre, Illyria sahillerindeki Roma'ya ait topraklar iade edilecek, ardından Makedonya'da anlaşmazlık konusu olan toprakların bir kısmını Roma alacaktı.¹⁸⁰ Bu sayede Doğu tehlikesini bastıran Roma, dikkatini Batıya çevirdi.

Diğer tarafta devam eden Kartaca-Roma savaşında, Kartaca ordusu, Roma şehrine kadar ilerledi. M.Ö. 206'da, Roma'da sıradan bir ordu komutanı olan Publius Cornelius Scipio, Kartacılara karşı bir zafer kazandı. Bu zaferin ardından Scipio, praetor olmamasına rağmen konsüllüğe yükseltildi. Böylece praetörlükten konsüllüğe yükseltilme geleneği yıkılmış oldu. M.Ö. 202'de Zama Meydan Muharebesi'ni kazanan Romalılar mutlak bir zafer elde ettiler. Böylece II. Pön Savaşı, Romalıların zaferiyle sonuçlandı. Scipio, "Africanus" (Afrika fatihi) unvanını aldı; bundan böyle Scipio Africanus olarak anılmaya başlandı.¹⁸¹ Yapılan antlaşmaya göre, Kartaca'nın İspanya'daki toprakları Roma'nın egemenliği altına girecekti. Kartaca 50 yıl boyunca, her yıl 10.000 talent savaş tazminatı ödeyecekti. Ayrıca Kartaca, Afrika haricinde bir yerde savaşamayacak, Afrika'da savaşacak olsa bile Roma'nın iznini alması gerekecekti. Bu antlaşmanın ardından Roma, İspanya'da ikinci eyaletini kurdu. Bu eyalet geniş alana yayıldığı için, Roma bu eyaleti iki praetor ile idare etme yolunu seçmiştir.

II. Pön Savaşı'nı kazanan Roma, Akdeniz Havzası'nda en güçlü devlet konumuna yükselmiştir. Güçlenen Roma siyaseti M.Ö. 200'de komşularının iç işlerine karışmaya başladı. Doğuda Makedonlar ile Yunanlar arasında büyük bir anlaşmazlık vardı. Makedon kralı V. Philipp hem Yunan şehir devletlerini hem de Mısır'ı işgal ederek, tıpkı Büyük İskender gibi büyük bir imparatorluk kurma hayali içindeydi. Romalı siyasetçiler başta Makedonya ile savaşa sıcak bakmıyorlardı. Ancak Balkanlar'da çıkan savaşlarda Yunanlıları ve Makedonları birbiri aleyhine harekete geçiriyor ve zayıflamalarını sağlıyorlardı. Bergama devletiyle Makedonya krallığı arasında yaşanan savaşta Bergamalılar, Roma'nın Rodos adasına müdahalesini istemişlerdir. Bunun ardından, M.Ö. 200'de Roma Halk Meclisi Makedonya'ya savaş kararı aldı ve II. Makedonya Savaşı (M.Ö. 200-197) başladı.

¹⁸⁰ Atlan, s.91.

¹⁸¹ Tekin, s.201.

Romalılar, Makedonları M.Ö. 198 ve 197’de üst üste iki kez mağlup ettiler. Zaferlerin ardından, Roma ile Makedonya arasında bir antlaşma yapıldı. Buna göre, Makedonlar sadece kendilerini savunabilecek kadar küçük bir ordu kurabileceklerdi. İşgal ettikleri yerleri iade edeceklerdi. 10 yıl boyunca, her yıl 1.000 talent savaş tazminatı ödeyeceklerdi. Yunan şehir devletlerinin bağımsızlığını tanıyacaktı. Yunanistan üzerinde hegemonya kurma düşüncesinden vazgeçeceklerdi.¹⁸² Makedonlar için en kötüsü Balkanlar üzerinde büyük bir devlet kurma ülküsünden vazgeçmeleri olmuştur.

M.Ö. 197’ye gelindiğinde Suriye kralı III. Antiokhos, Mısır, Anadolu ve Trakya’yı işgal etmeye başlamıştır. Bu arada Hannibal, Kartaca’da tekrar ülkenin başına geçmiş ve savaş hazırlıkları yapıyordu. Romalı siyasetçilerin baskısıyla birlikte Hannibal görevinden uzaklaştırıldı ve Roma’dan kaçarak Suriye’ye sığındı. M.Ö. 192’de, Aitoliler Antiokhos’u Yunanistan’a davet etti.¹⁸³ Antiokhos, Yunanistan’a ayak basınca Roma kendi çıkarlarının tehlikeye girdiğini gördü ve ona karşı savaş ilan etti. Birçok Yunan şehir devletleri ve Makedonya krallığı da Roma’nın yanında yer almıştır. Bunun ardından, M.Ö. 191 ve 190 yıllarında yapılan savaşlarda Suriye ordusu, Roma ordusu tarafından ağır bir yenilgiye uğradı. Yapılan antlaşmaya göre, Antiokhos işgal ettiği topraklardan geri çekilecek, fillerini, 10 tanesi hariç savaş gemilerini ve Hannibal’ı Roma’ya teslim edecek, 12 yıl boyunca, her yıl 1500 talent savaş tazminatı ödeyecekti. Ancak Hannibal, Bithinya Kralı I. Prusias’ın yanına kaçmış ve ardından intihar etmiştir.¹⁸⁴ Böylece Roma ile Suriye arasındaki savaş Roma’nın üstünlüğüyle son bulmuştur.

Roma ile Suriye arasında meydana gelen savaşta Makedonlar Roma’yı desteklediği için, Roma, Makedonya’nın savaş tazminatı borcunu affetmiş ve Makedonya kralı V. Philipp’in oğlu Perseus’u serbest bırakmıştır. Balkanlardaki siyasi gerginlik sona ermemişti. Roma’nın desteğini alan Achaia Birliği gittikçe güçleniyor ve diğer devletler buna sıcak bakmıyorlardı. M.Ö. 179’da Makedon kralı olan Perseus, Roma’ya karşı başlattığı siyasi mücadelede Yunanlarında desteğini aldı. Bu gelişmelerin ardından Roma ile Makedonya arasında III. Makedonya Savaşı (M.Ö. 171-168) başladı.

¹⁸² Atlan, s.105.

¹⁸³ Aitol; Yunanistan’ın batısında bulunan bir şehir devletidir.

¹⁸⁴ Tekin, s.205.

Perseus, Roma'ya karşı M.Ö. 169'da zafer kazanmış olsa da 168'de büyük bir yenilgi aldı ve kaçmak zorunda kaldı. Bunun ardından Roma, Makedonya'yı ve onun yanında yer alanları ağır bir şekilde cezalandırdı.¹⁸⁵ En ağır cezayı alan Makedonya'da krallık dağıtılmış ve Kral Perseus ile birlikte birçok devlet memuru esir olarak Roma'ya götürülmüştü.¹⁸⁶ Fakat Roma'nın uyguladığı baskıcı politika başarılı olmamış, bölgede huzursuzluklar başlamıştı. M.Ö. 146'da Andriskos öncülüğünde başlayan isyan bastırılmış ve Makedonya Roma tarafından bir vali atanarak eyalet statüsüne geçirilmiştir.

M.Ö. 150'li yıllarda Kuzey Afrika'da Kartaca ile Numidia arasında büyük bir mücadele vardı. Bu olaylar sırasında Kartaca durumu Roma'ya şikâyet ettikçe, Roma hep Numidia lehine kararlar alıyordu.¹⁸⁷ Çünkü Kartaca her şeye rağmen güçlüydü ve sıkıntı çıkartabilirdi. Nitekim Kartaca, Roma'ya danışmadan Numidia'ya savaş açtı. Kartaca-Numidia savaşı Kartaca'nın üstünlüğü ile sona erdi ancak Roma bu fırsatı değerlendirerek III. Pön Savaşı'nı (M.Ö. 149-146) başlattı.

Kartaca'nın savaşacak gücü kalmamıştı, ilk başta teslim olmayı seçti ancak Roma'nın amacının Kartaca'yı haritan silmek olduğunu anlayınca teslim olmaktan vazgeçtiler. Yaşanan şiddetli bir savaşın ardından M.Ö. 146'da Kartaca'nın başkenti Akrapol kül haline geldi. III. Pön Savaşı'nı da kazanan Roma, bugünkü Tunus toprakları üzerinde yer alan Kartaca'nın iç tarafındaki toprakları üzerinde yeni bir eyalet kurmuş ve buna Afrika Eyaleti adını vermiştir.¹⁸⁸ Böylece Makedonya'dan sonra Kartaca devleti de tarihe karışmıştır.

III. Pön savaşı sırasında İspanya'da bir direniş başlamıştı. Roma burayı eyalet yapmıştı ancak iç bölgelerinde asayişi sağlayamıyordu. M.Ö. 154'te başlayan direniş 133'e kadar sürecektir. Bu dönemde Roma ordusunun zayıfladığı görülmektedir. Kısa sürelerde büyük zaferler alan Roma, İspanya direnişini ancak 21 yılda bastırabilmiştir. Çünkü eskiden Roma ordusu liyakate dayalı bir tavır ile yönetiliyorken artık beceriksiz ailelerin oyuncağı haline gelmişti. Buna rağmen M.Ö. 134 yılında konsül seçilen Scipio Aemilianus, İspanya direnişini bastırmıştır.

¹⁸⁵ Tekin, s.204.

¹⁸⁶ Atlan, s.113.

¹⁸⁷ Atlan, s.115.

¹⁸⁸ Atlan, s.116.

M.Ö. 1. yüzyıla gelindiğinde Roma devleti, Kartaca devletini, Makedonya Krallığı'nı, Yunan şehir devletlerini ve onların sömürgelerini ele geçirmişti. Aralarında en kazançlı olan Makedonya'nın ilhak edilmesiydi. Çünkü Roma, bu gelişmeden sonra daha önce yaptığı gibi savaş tazminatı almaya ihtiyaç bile duymamıştır. Peş peşe gelen büyük zaferler sonucunda Roma Cumhuriyeti, Akdeniz havzasını işgal etmiş büyük bir devlet haline geldi. İtalya dışında dokuz eyalet kuruldu. Bunlar, Batı'da Sicilya, Sardinya, Korsika, Galya, İspanya ve Afrika, Doğu'da ise Illyria, Makedonya ve Asya'dır. Bir veya birkaç vali atanarak sömürülen eyaletler üzerinden Roma şehrine adeta para akıyordu. Romalılar, başta İtalya'da uyguladıkları böl ve yönet stratejisini tüm Akdeniz bölgesine yaymıştı. Bu dönemde, İtalya'da uygulanan Roma yurttaşlığı politikasının sınırları genişletilmiştir. Buna göre, diğer halkları özendirmek amacıyla bundan sonra İtalya yurttaşlığı bir üst kimlik haline gelmiştir.

B. İç Gelişmeler: Yeni Sınıfın Köleler Sayesinde Zenginleşmesi

En son M.Ö. 287'de çıkarılan Hortensius Yasaları ile birlikte plebler patricilere karşı siyasi mücadeleyi kazanmış ve onlarla her anlamda denk olmuşlardı. Konsüllük de dâhil tüm devlet memurlukları bu iki sınıf arasında eşit bir şekilde paylaşılmıştır. Bu sayede patricilerin ve pleblerin bir araya geldikleri yeni bir soylu sınıf doğmuştur.

M.Ö. 3. ve 2. yüzyılda soyluların da soylusu denilebilecek yeni bir sınıf ortaya çıktı. Roma kazandığı savaşlar sayesinde sürekli genişliyor ve zenginleşiyordu. Ganimetin aslan payını subaylar ve en başta yüksek rütbeli komutanlar, konsüller, praetorlar ve bunların yanı sıra, senatonun görevleri sona eren konsüller ve praetorlar arasından seçerek proconsul ve proprætor unvanını verdiği ve sınırsız yetkilerle donatılmış olan eyalet askeri valileri alıyordu.¹⁸⁹

M.Ö. 180'de çıkartılan Villius Yasaları ile devlet memuru olabilmenin içeriği düzenlenmiştir. Buna göre, bundan böyle quaestor olmak için en aşağı 31, aedillik için 37, praetorluk için 40, konsüllük için 43 yaşında olmak gerekliydi.¹⁹⁰ Memur

¹⁸⁹ Diakov ve Kovalev, s.67.

¹⁹⁰ Atlan, s.110.

olabilmek için askerlik görevini tamamlamış olmak gerekiyordu. Ayrıca aedil olabilmek için de zengin olmak gerekiyordu. Geleneğe göre konsül olabilmek için sırasıyla tüm memurlukları yapmak gerekiyordu, ancak bu gelenek Scipio'nun sıradan bir ordu komutanıyken konsüllüğe yükseltilmesiyle birlikte son bulmuştur.

Bu dönemde zenginleşmenin başlıca kaynaklarından biri ölçsüz bir şekilde sömürülen kölelerdi. Kölelik, M.Ö. 4000'lere kadar dayanıyordu, tarihte ilk kez Mısırlılar uygulamıştı, Roma'da da krallık döneminden bu yana var olan bir sınıftı. Roma'nın küçük bir şehir devleti olduğu ve kapalı bir aile ekonomisinin hâkim olduğu ilk zamanlarda kölelerin sayısı azdı.¹⁹¹ Ancak bu kurum M.Ö. 2. yüzyıl Roma'sında zenginleşme aracı olarak zirve yaptı. Bu dönemde zenginlerin yüzlerce kölesi olduğu bilinmektedir. Cicero'nun eserlerinde yazdığı gibi "köle orduları, köle sürüleri" vardı. M.Ö. 2. yüzyıla kadar Roma'da üç toplumsal sınıf vardı. Bunlar, patriciler, plebler ve kölelerdi. Fakat M.Ö. 2. yüzyıla gelindiğinde toplum sadece iki sınıfa bölünmüştü. Bunlar, köleler ve onlar üzerinden para kazanan soylulardı. Ülke zaferlerle büyüdükçe ve bu sayede zenginleştikçe, eskiden orta sınıf olan plebler, zengin soylulara dönüşmüştü.

Roma'da bir insanın köle yapılmasının birçok yolu vardı. Bunlar arasında en çok uygulananlar hürriyetin kaybedilmesiyle ve doğumla yapılan yöntemlerdi. Roma hukuku kölelere evlenme hakkı tanımıyordu. Ancak köleler, efendilerinin izniyle veya gizlice ilişkiye girebiliyor; böylece doğan çocuk, doğum yoluyla köle yapılıyordu. Köle bir kadının doğurduğu çocuk hür bir adamla olan münasebetinden mütevellit olsa da, yine köle olurdu.¹⁹² Yani kölelerin çocukları her daim köle yapılıyor, annelerinin bile onlar adına olan hakları kabul edilmiyordu.

Antik Çağ'da, herhangi bir ülke işgale uğradığında yurttaşların geleceği işgal eden komutanların veya yöneticilerin vereceği keyfi kararlara bağlıydı. Düşman hukuku yoktu; tutsaklar öldürülebilirlerdi. Ancak devlet hazinesi için köle olarak satılmaları ve iş güçlerinden yararlanılmaları da bir tercihti.¹⁹³ Bu dönemde birçok ülke savaş esirlerini idam ediyorken, Romalılar onları köle yapıyordu. Bu insanlar şehir merkezlerinde yüksek rütbeli komutanlar tarafından satılıyor ve gelirleri de genellikle askerler arasında paylaştırılıyordu.

¹⁹¹ Erdoğan, s.107.

¹⁹² Umut, s.358.

¹⁹³ Erdoğan, s.108.

İşlemiş olduğu ağır bir suçtan dolayı (örneğin vatana ihanet veya düşman ordusunun komutanlığını yapmak gibi) idama çarptırılan biri madenlere veya arenalara gönderilerek köle yapılabiliyordu. Bu şekilde özgürlüğünü kaybedenler arasında madenlere gidenler çok ağır şartlarda hayatta kalma mücadelesi veriyorken, arenalara gönderilenler ise eşit olmayan şartlarda zenginlerin eğlencesi haline geliyordu. Bunlar belli kişilerin değil çarptırıldıkları cezaların kölesi sayılıyorlardı.¹⁹⁴

Patrici-pleb mücadelesi sırasında çıkan Philo Yasalarına göre, yuttaşlık hakkına sahip olanların borçtan dolayı köle olmaları yasaklanmıştı. Ancak Roma yurttaşı olmayanlar için, borçtan dolayı köleliğe mahkûm edilme kuralı hala yürürlükteydi. Dilerse borçlusunu ödürebilen alacaklı, dilerse onu köle olarak satabilirdi.¹⁹⁵

Romalı bir ailede babanın gücü tartışılmaz ve mutlaklıdır. Eğer ailedeki baba isterse egemenliği altında bulunan çocuklarını köle olarak satabilirdi. Genelde gayrimeşru olduğu sanılan çocuklar bu şekilde köle yapılıyordu.

Askerlik görevinden kaçan yurttaşlar yakalanınca Romalı devlet memurları tarafından köle pazarlarında satılıyorlardı. Bu yöntemle ordunun disiplini ve gücü eksilmiyordu.

Bir dönem Roma'da, özgür yurttaşlar bir tanıdıkları aracılıyla kendilerini köle gibi gösterip sattırıyorlardı. Amaçları bu yöntemle para kazandıktan sonra, hukuki yollara başvurarak tekrar özgür olmak ve ardından aynı yöntemle tekrar insanları kandırmaktı. Bu yöntemle ciddi para kazanan dolandırıcıların önüne geçmek için yapılan bir düzenlemeyle birlikte "kendini köle olarak sattıranlar köle olarak kalacaktır" kuralı getirildi. Bu kuralın ardından dolandırıcıların büyük bir kısmı köle yapıldı.

Sahipleri diledikleri zaman kölelerini azat edebiliyorlardı. Bu sayede özgürlüğüne kavuşan eski köleler yine mecburiyetten dolayı yine eski sahiplerinin yanlarında çalışıyorlardı. Azat edilmiş eski köleler, kendi hadlerini aşmasınlar diye birtakım düzenlemeler getirildi. Buna göre eğer azat edilmiş bir köle eski sahibine karşı herhangi bir zarar verirse veya görevlerini yerine getirmese tekrar köle

¹⁹⁴ Çelebican, Roma Hukuku, s.132.

¹⁹⁵ Çelebican, Roma Hukuku, s.133.

yapılacaktı. Fakat buna rağmen bu durum köle için bir kaynaşma olanağı, özgürleşme ile toplumla birleşme kolaylığını birlikte getirmiştir.¹⁹⁶

Bu yöntemlerle köle olanların sayısı o kadar çok arttı ki, bunun en büyük sebebi de savaşlardır, kimi bölgelerde köle sayısı özgür yurttaş sayısından daha fazlaydı.

Eskiden başta tahıl ve şarap gibi temel gıdaların ve içeceklerin satıldığı büyük ticaret pazarları M.Ö. 2. yüzyıla gelindiğinde, neredeyse tamamen köle ticareti yapılan yerler olmuştur. Bu pazarlarda sadece Romalılar değil, onlarla iyi ilişkileri bulunan komşuları da köle alıp satıyorlardı. Ayrıca bu pazarlarda boy gösterenler arasında Romalılar ile iyi geçinen korsanlar da mevcuttu. Bu pazarlar sayesinde Roma şehri antik dönemin bir numaralı ticaret merkezi haline geldi. Ağır işlere uygun bir kölenin değeri ortalama 2.000 sestertius,¹⁹⁷ eğitim görmüş köleninki 8.000, iyi bir aşçınıninki 10.000 sestertius dolaylarındaydı.¹⁹⁸ Becerilerine göre sınıflandırılan köleler arasında en değerlileri çocuklardı. Çünkü onlar diğerlerine göre daha uzun süre iş gücü sağlıyordu.

Yaş ve cinsiyetin yanısıra, kölenin nereden getirildiği ve yetenekleri de oldukça önemliydi. Doğu'dan özellikle günümüzdeki Yunanistan, Makedonya ve Batı Anadolu topraklarından, Roma'ya getirilen kölelerin yaptıkları meslekler diğerlerine göre daha iyiydi. Çünkü Antik Çağ'da, bu bölgelerin kültür düzeyi oldukça yüksekti ve Romalılar bundan faydalanıyordu. Örneğin; bazı soylu aileler çocuklarının Antik Yunanca bilmesini istiyordu. Yetenekli köleler, işletmeler için sermaye olarak verilirken bu vasıfta olmayanlar latifundia denilen büyük topraklarda, maden ocaklarında ve gemilerde çok kötü şartlar altında efendilerinden uzak çalışır ve yaşarlardı.¹⁹⁹ Yetenekli olanlar ise idareci, kâtip, muhasebeci, öğretmen veya gemi kaptanı gibi daha iyi mesleklerde çalışırlardı.

Kölelerin yaşam standartlarını etkileyen bir diğer faktör nerede bulduklarıyla ilgiliydi. Şehir merkezlerindeki köleler ile kırsal yerlerdeki köleler arasında da büyük farklar vardı. Kırsal yerlerdeki köleler, ağır şartlarda tarım ve

¹⁹⁶ Özcan Karadeniz Çelebican, "Roma Egemenliği: Yurttaşlık ve Kölelik", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi**, Cilt: 43, Sayı: 1, 1993, s.311.

¹⁹⁷ Sestertius; Roma Cumhuriyetinde, küçük ve gümüş olan madeni paralara verilen isimdir.

¹⁹⁸ Diakov ve Kovalev, s.69.

¹⁹⁹ Erdoğan, s.107.

maden işlerinde çalıştırılıyorken, şehir merkezlerindeki köleler, genelde aşçılık ve garsonluk gibi hizmet işlerini üstleniyorlardı. Ancak şehir merkezlerinde olan ve ağır şartlarda, arenalarda tıpkı bir kafes hayvanı gibi dövüştürülen köleler de vardı. Bunlara gladyatör deniliyordu. Nitekim tarihin en büyük köle isyanını çıkartacak olan Spartacus bu gladyatörlerden biriydi.

Romalılara göre, köle bir şeydi ancak bir insan değildi.²⁰⁰ Köleler hukuken kişi sayılmadıklarından, haklardan yararlanamazlardı.²⁰¹ Mal mülk sahibi olamazlar ve borç alıp veremezlerdi. Sahibinin bir eşyası kabul edilen köleler, alınıp satılabilir veya özgürleştirilebilirdi. Efendisinin köle üzerinde sınırsız hakları ve yetkileri bulunuyordu. Kölelere tıpkı hayvanlara takılan isimler gibi sahipleri tarafından takma isimler takılıyordu. Eğer efendisi isterse kölesini öldürebilirdi ve bunun için kimseye hesap vermezdi. Efendisi tarafından terk edilen bir köle, köle olmaya devam ederdi. Eğer bir başkası isterse onun yeni kölesi olabilirdi.

Kölenin yaptığı hukuki işlemin, efendinin mali durumunu iyileştirebileceği, ama kötüleştirilemeyeceği kuralı kabul edilmişti.²⁰² Böylece, köleler efendisi dışında diğer yurttaşlara zarar verdiklerinde, efendileri sorumlu tutulmuyordu. Kölelerin dava ehliyetleri yoktu. Bir köleye dava açılabilmesinin tek yolu onun azat edilmesini beklemektir. Ancak sahipleri istediklerinde sanık olarak davalara çıkabiliyorlardı. Mahkemelere sanık olarak katıldıklarında doğruyu söylemedikleri bahanesiyle ağır işkencelere maruz kalıyorlardı. Kölelerle yaptıkları işlemlerde haksızlığa uğrayan üçüncü kişiler ne köleye ne de sahibine dava açabiliyordu. Dava açılmadığı için hukuken bir boşluk ortaya çıktı. Bu olay, Roma'da kölelerin ticari işlemlerde kullanılmasının olanaksız olduğu bir durum ortaya çıkardı.

Köleler, işledikleri kamu suçlarından, yani devletin ve kamunun çıkarlarına zarar verdiği kabul edilen suçlardan dolayı kamu makamlarınca cezalandırılıyorlardı.²⁰³ Cezaları saptayan praetorler, kölelere gelince sıradan yurttaşlara kıyasla daha ağır cezalar veriyorlardı.

²⁰⁰ Edgar S. Shumway, "Freedom and Slavery in Roman Law", **The University of Pennsylvania Law Review**, Cilt: 49, Sayı: 40, 1901, s. 637.

²⁰¹ Çelebican, Roma Hukuku, s.134.

²⁰² Çelebican, Roma Hukuku, s.135.

²⁰³ Çelebican, Roma Hukuku, s.138.

Romalılar antik dönemin en iyi şekilde işleyen sömürü sistemini kurmuştu. Sadece köleleri değil, savaşlarda işgal edilen ülkeleri de sömürüyordu. Önce taşınabilir ganimetler yağmalanıyor, daha sonra işe yarayacak olan insan grupları köleleştiriliyor, geriye kalanlar için bir vali atanarak sömürü sistemi ağır vergilerle devam ettiriliyordu. Örneğin, 201 yılında Kartaca 10.000 talent, Suriye kralı Antiokhos 15.000, Makedonia Kralı V. Philippos 1.000 ve Aitolia 350 talent ödemekle yükümlenmişlerdi.²⁰⁴ Bu sayede Roma'ya, Avrupa, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da ki birçok yerden yüklü miktarda vergi geliri geliyordu.

Akdeniz dünyasını ele geçiren Romalılar, bir yandan büyük savaşlar kazanıyor, diğer bir yandan ele geçirilen yerleri acımasızca sömürüyordu. Yoksul plebler hiç beklemedikleri bir şekilde sıradanlaşıyorlardı. Onlar patriciler ve zengin pleblerin yanlarında yer almak isterlerken, ordunun piyade sınıfı olmuş ve siyasi güçlerini tamamen kaybetmişlerdi. Halk meclisleri artan binlerce üyesi yüzünden karar alamaz noktaya gelmişti. Bu yüzden, M.Ö. 2. yüzyıl Roma'sında senato ön plana çıkmış, halk meclislerini gölgede kalmıştır. Diğer yandan, taşınır taşınmaz ganimetlerin büyük bir bölümüne el koyan dar zengin üst sınıflar, özellikle elde ettikleri arazileri "latifundia" olarak bilinen büyük çiftliklere dönüştürmüşlerdi.²⁰⁵

İşgal edilen Roma toprakları ikiye ayrılıyordu. İlki, parsellere ayrılan ve halka dağıtılan topraklardı. İkincisi ise halka verilmeyen kamu topraklarıydı. İlk başta Romalı yöneticilerin amacı, toprakları eşit bir şekilde dağıtarak hem halkı memnun etmek ve bu sayede aşırı zenginlerin ortaya çıkıp kral olmasını önlemektir. Ancak Roma sürekli genişledikçe, dağıtılacak topraklar artıyor, ağır vergiler yüzünden halkın orta ve alt kesimleri toprak almaya cesaret edemiyordu. Kullanılan topraklarda yıllık vergi, meyve yetiştiriliyorsa hasadın beşte biri, meyve yetiştirilmiyorsa hasadın onda biriydi. Büyük toprak sahibi olmak yüksek görevlere giden yolu açıyordu.²⁰⁶ Ayrıca, Roma'nın yüksek memur sınıfına bütün diğer işler yasak edilmişti.²⁰⁷ Onlarında memurluğun yanı sıra tek seçenekleri kalıyordu; köleleri tarafından işletilecek olan büyük tarım çiftlikleri. Durum böyle olunca, büyük toprak sahibi zenginler parayla ya da zorla diğerlerinin topraklarını ele geçirmeye başladılar. Bu

²⁰⁴ Diakov ve Kovalev, s.68.

²⁰⁵ Kaçar, s.21.

²⁰⁶ Diakov ve Kovalev, s.71.

²⁰⁷ Atlan, s.122.

durum günümüz şehirleri büyüklüğünde toprakları olan, zengin bir aristokrat sınıf ortaya çıktı.

Elbette latifundiaların temel kaynağı kölelerdi. İster kadın ister erkek olsun tüm köleler ağır şartlarda ve karın tokluğuna çalıştırılıyorlardı. M.Ö. 3500'lerde tarım için bıçaklı saban icat edilmişti, fakat antik dönemlerde sabanı sürenler kölelerdi. Çapa ve orak gibi belli başlı tarım aletleri de icat edilmişti ancak bu ilkel aletler oldukça ağır ve kullanışsızdı. Tüm bu ağır koşullara rağmen kölelerin üretimi ciddi boyutlara ulaştı.

Soylular kurdukları latifundialar sayesinde zenginleşiyorlarken, orta ve alt sınıf köylü plebler topraksız kalıyor ve bir o kadar yoksullaşıyordu. Arazinin boyutu, buralarda çalışan kölelerin sayısı ve sahipleri ziyaret ettiğinde ikamet edeceği villaların görkemi, asiller için muazzam servetlerini sergilemelerinin bir yolu haline gelmişti ve bu da yeni rekabet olanakları sunmaktaydı.²⁰⁸ Diğer yandan köyden kente göç başladı ve böylece şehirlerin nüfusu zirve yaptı. Göç eden bu insanların bir kısmı gündelik veya mevsimlik işler yapıyorken diğerleri zanaatçılık yapıyordu. Büyük bir kısmı aç ve yoksul kalan bu insanlar, halkın oyuncağı haline geldiler. Tiyatrocular daha fazla müşteri toplayabilmek için, bu insanları sadece alkış tutsunlar diye kiralyorlardı. Bazıları ise karnını doyurabilmek için tıpkı bir köle gibi tarlalarda karın tokluğuna çalışıyordu. Bu suretle Roma'nın dayandığı asıl kuvvet olan köylü sınıfı, zamanla rekabet edemeyecek bir hale gelerek ortadan kaybolmuş ve Roma'da büyük bir şehir proletaryası meydana gelmiştir.²⁰⁹ Bu grubun hatırı sayılır bir kısmı yoksulluktan dolayı köle sınıfına geçmeyi seçmiştir. Böylece Roma'daki özgür yurttaş sayısı azalıyor, köle sayısı artıyordu.

İtalya'nın dört bir yanından insanlar Roma'ya akın ediyor, çok sayıda yabancı bu kente yerleşmeye geliyordu, bunlar arasında Yunanlar, Suriyeliler ve özellikle Yahudiler başı çekiyordu.²¹⁰ Bu sayede kozmopolit bir anakent olan Roma kültürel anlamda çağ atlıyordu. Yoksullar, üç veya dört katlı inşa edilmiş olan sıkışık apartmanlarda yaşıyorlarken, zenginler kendilerine bahçeli villalar inşa ettiriyorlardı.

²⁰⁸ Adrian Goldsworthy, **Caesar**, çev. Efe Kurtoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s.21.

²⁰⁹ Atlan, s.123.

²¹⁰ Diakov ve Kovalev, s.75.

Tiber nehrine inşa edilen köprüler, şehir meydanına ve pazar yerlerine yapılan yollar zenginliğin somut belirtileriydi.

Eskiden kutlanılan törenlerde ve bayramlarda saflık ve sadelik ön plandayken, M.Ö. 2. yüzyıla gelindiğinde gösteriş her şeyin başını çekiyordu. Hiçbir masraftan kaçınılmayan partilerde, çatlayana kadar bir şeyler yeme ve sarhoş olana kadar şarap içme sıradan bir durum haline geldi.

Bu dönemde zenginleşen Romalılar günümüz spor karşılaşmalarının düzenlendiği stadyumların mimari atası olan arenaları inşa ettiler. Oturma düzeni toplumsal sınıflara göre ayarlanan, çok katlı arenalarda düzenlenen gladyatör dövüşleri en büyük eğlencelerden biriydi.

Savaşlarda mağlup edilen ülkelerin sanat eserleri yağmalanıyor ve Roma'ya getiriliyordu. Bu durum öylesine abartılmıştı ki, Makedonya'nın ele geçirilişinin ardından yağmalama üç gün sürmüştü. Yağmalanan eserlerden esinlenen Roma sanatı da gelişti. Özellikle Yunan asıllı sanatçı kölelerin yaptığı taklit eserler, Roma'da üretilen ilk sanat eserleri oldu. Romalılar, savaşçı toplum özelliklerinden dolayı, bu dönemde en çok savaş sahneleri olan resim ve heykellere talep gösteriyorlardı.

M.Ö. 2. yüzyılda Yunan kent devletleri Roma'nın himayesi altına geçmişti. Böylece Yunan kültürü, Roma kültürüne sızmaya başladı. Yunan modelini izleyen atletizm oyunları ilk kez 186'da Scipio Africanus'un Antiokhos'u yenen ağabeyi tarafından Roma'ya yönlendirildi.²¹¹ Yunan kültüründen geçen ve Roma halkı üzerinde en çok etki yapan gelişme tiyatroydu. Eskiden Yunan halkının erdemlerine vurgu yapan trajediler, birkaç değişiklikte birlikte Roma halkını öven oyunlar haline getirildi. Tiyatro türleri içinde en çok izlenen ve sevilen komedyalardı. Titus Maccius Plautus ve onun takipçisi Terentius bilinen en ünlü Romalı komedyacı yazarlarıydı. Doğu etkisi, düşünce alanında da kendini gösterdi. Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi ünlü Yunan düşünürlerin eserleri Latinceye çevrildi. Romalılar mimari alanda çığır açmış olsalar da kültür, sanat ve düşünce alanlarında Yunanları takip etmişler ancak bu alanlarda onları hiçbir zaman geçememişlerdir.

²¹¹ Freeman, s.386.

Romalılar tarih yazımını Yunanlarda olduğu gibi bir bilim olarak değil, siyasetin bir parçası şeklinde ele almışlardır.²¹² Bu bağlamda Marcus Porcius Cato, Titus Livius, Polybios, Quintus Fabius Pictor ve Marcus Tullius Cicero gibi tarihçilerin aynı zamanda birer siyasetçi olmaları şaşırtıcı değildir. Siyasi amaçları pekiştirmek için kullanılan tarih yazımı, Roma'da M.Ö. 3. yüzyılda başlamış en başarılı örneklerini ise M.Ö. 1. yüzyılda vermiştir.

M.Ö. 2. yüzyıl sona erdiğinde, Romalılar savaşlarda elde edilen zaferler ve kölelik sisteminin getirmiş olduğu zenginleşme sayesinde kendilerini diğer toplumların kültürlerine açmış, özellikle Yunan kültürünün etkisiyle sanat, zanaat, felsefe ve siyaset alanlarda gelişmişlerdir. Nitekim İtalya'nın sınırlarını aşan Roma Cumhuriyeti birçok alanda önemli bir aşama kaydetmiştir.

IV. KÖLE İSYANLARININ ORTAYA ÇIKIŞI

Roma'da, kölelerin özgürlük kavgası M.Ö. 2. yüzyılın başlarına dayanır. M.Ö. 198, 196 ve 185 tarihlerinde imparatorluğun birçok bölgesinde kölelik sistemine karşı ayaklanan toplumsal ve sosyal talepleri olan, siyasi bir yapılanma içine girmiş köle isyanları olmuştur.²¹³ Latifundia denilen büyük çiftliklerin çoğalmasıyla birlikte soyluların köle miktarında büyük bir artış görülmüş, bir soylunun onlarca köleyi yönetmesi zor olduğundan, köleler kendi aralarında iletişim kurma ve örgütlenme fırsatı yakalamışlardır.

Bu tür ayaklanma girişimlerinin ilk örneği, M.Ö. 198 yılında, Latium'daki Sei Setia adlı Roma şehrinde ortaya çıkmıştır. Setia şehri, Roma'nın yaklaşık 65 km güneyinde yer alan bir ticaret kolonisiydi. Bu şehirde örgütlenen kölelerin planına göre, önce özgürlüklerini kazanacaklar, daha sonra da bir gemi bularak memleketleri olan Kuzey Afrika'ya geri döneceklerdi. Ancak aralarından bazıları durumu Romalı yöneticilere bildirince, planları suya düştü. Roma kent praetörü 9.000 askerle Setia'ya gönderildi. Komplocuların büyük bir bölümü ve o anda kaçan 500'ü daha sonra idam edildiler.²¹⁴ Bu olay Titius Livius gibi Roma tarihçilerinin bizlere

²¹² Bahar, s.73.

²¹³ Mustafa Karnas, **Ölümüne Özgürlük Peşinde Spartaküs**, Akıllaşı Kitapları, Bursa, 2015, s.20.

²¹⁴ Diakov ve Kovalev, s.79.

aktardığı ilk başkaldırış girişimidir. Başarısız bir girişimdi fakat bir dizi isyanın fitilini ateşledi.

M.Ö. 196'da, bu sefer Etruria'da ikinci bir isyan girişimi ortaya çıktı. Etruria, Roma şehrinin yaklaşık 30 km kuzeyinde yer alan bir Orta İtalya şehridir. Ayaklanan köleler, üzerlerine bütün bir lejyonunun gönderilmesini gerektirecek ölçüde, gerçek bir ordu kurmayı başarmışlardı. Ama meydan savaşlarında yenilmişler ve aralarından çoğu savaşta ölmüş, tutsak olmuş, önderleri ise çarpmıha gerilmişti. Kalanlar ise ya cezalandırılmış ya da efendilerine teslim edilmişlerdi.²¹⁵ Roma'nın hemen dibinde böyle bir ayaklanmanın ortaya çıkması, Senato'yu endişelendirmişti. Bastırılan isyandan sonra ağır cezalar verildi ancak bir kısmı affedildi çünkü isyana katılan kölelerin hepsinin idam edilmesi, Etruria şehrinin ekonomisini derinden sarsacaktı. Setia'daki köleler memleketleri olan Afrika'ya kaçmak isterken, Etruria'daki köleler ise Etruria'yı Roma'dan bağımsız bir kent yapmayı amaçlamışlardı.

M.Ö. 185 yılında ise Apulia'da diğerine kıyasla daha örgütlü ve vahşi bir isyan girişimi ortaya çıkmıştı. İtalya'nın güneydoğusunda yer alan ve eskiden bir Yunan ticaret kolonisi olan Apulia şehri, Roma'ya yaklaşık 450 km uzaklıktaydı. Bölgesel kuvvetler isyanı bastıramamış ve bir dönem şehrin başkent ile iletişimi kopmuştu. Ancak, daha sonra Tarentum şehrinde yola çıkan birlikler isyanı bastırabilmişlerdi. Kölelerin bir kısmı farklı şehirlere kaçmış, yakalananlar ise acımasızca idam edilmişti.

M.Ö. 2. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan bu isyanların genel özellikleri yerel ve başarısız olmalarıydı. Ancak bu isyanlar giderek büyüyen daha geniş alanlara yayılan isyanlardı. Bu isyanlar Sicilya'da ortaya çıkacak olan daha etkili isyanların habercileriydi.

A. Birinci Köle İsyanı (M.Ö. 136-132)

Öncelikle Sicilya adasını ele almak gerekir. İtalya'nın güneyinde yer alan ve yaklaşık 25.000 km² yüz ölçümü ile Akdeniz'in en büyük adasıdır. Başkent Roma ile Sicilya arasında yaklaşık 650 km mesafe bulunmaktadır. Güneyde yer aldığı için oldukça sıcak bir iklime sahipti, bu sebeple en çok tahıl üretimi yapılan bu ada, antik

²¹⁵ Diakov ve Kovalev, s.79.

dönemde Roma'nın tahıl ambarı konumundaydı. Kölelik, Sicilya'da yeni bir olgu değildi, ancak Roma tarafından tekrar fethedilişinin ardından, adadaki köle edinme sıklığı çarpıcı oranda artmıştı.²¹⁶ Özellikle yaz aylarında sıcak havanın etkisiyle birlikte, Sicilya'da ağır şartlarda çalıştırılan kölelerin durumu oldukça kötüydü.

Sikuller, Romalıların işgalinden önce adada yaşamını sürdüren yerli halktır. Roma işgalinden önce eskiden özgür yuttaş olan bu insanlar, adada sürekli sorunlar çıkartıyorlardı. Sikuller'in itaatsizliğini kırmak için, adaya Yunanistan ve Suriye'den on binlerce köle getirildi. Sicilya'nın verimli topraklarında üretim gereğinden fazla artınca, ürünlerin fiyatları da aynı oranda azaldı. Bunun ardından latifundia sahipleri düşen geliri telafi etmek için kölelerine yaptıkları harcamaları kısma yolunu seçtiler. Bu yüzden aç kalan köleler gereksinimlerini karşılamak için yol kesip soygun yapmaya başladılar. Soyguncu köleler bir araya gelerek büyük birlikler kurdular.

Adanın iki yarısındaki kölelerin farklı gruplar halinde isyan başlattıkları görülüyor; doğudakiler Suriye doğumlu ve Apameia'dan gelen Eunus adlı bir köle liderliğinde, batıdakiler ise at bakıcılığı yapan ve Toros dağlarından gelen bir Kilikyalı olan Kleon adlı köle liderliğinde harekete geçtiler.²¹⁷ Roma'daki yöneticiler durumu fark ettiler ancak bu iki grubun birbirleri ile savaşacaklarını düşünüyorlardı. Bu yüzden ilk başta asker yollama ihtiyacı duymadılar.

Eunus, kendi çevresinde bir tür büyücü olarak tanınıyordu. Demophilus ise Eunus'un bulunduğu latifundianın sahibiydi. Demophilus'un acımasızlığı köleleri efendilerini öldürmek gibi ümitsiz bir karar almaya sürüklemişti.²¹⁸ Eunus'a danışan köleler onun önderliğinde Enna şehrine yürümeye başladılar. Başlarda dört yüz kadar olan katılım, Demophilus gibi zalim latifundia sahiplerinin öldürülmesiyle birlikte on binlere ulaştı. Diğer yandan adanın batısında, eşkıya yaşamı süren Kleon da 5.000 kişinin katıldığı bir isyan başlatmıştı. Adanın her iki tarafında da çığ gibi büyüyen isyanları bastırmak için yerel kuvvetler gönderiliyor ve arka arkaya başarısız olunuyordu.

²¹⁶ Nic Fields, **Spartacus ve Köle Savaşı M.Ö. 73-71**, çev. Ece Sakar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s.7.

²¹⁷ Fields, s.8.

²¹⁸ Neil Faulkner, **Roma Kartalların İmparatorluğu**, çev. Çağdaş Sümer, Yordam Kitap Yayımevi, İstanbul, 2015, s.139.

İsyanları bastırmada başarısızlığın temel sebebi kölelerin hafife alınmasıydı. Şimdiye kadar, Romalılar tamamen eyalete yayılan bir köle isyanı ile karşılaşmamışlardı ve buna ihtimal dahi vermiyorlardı. Buna ihtimal bile vermedikleri, adada bir garnizon bile kurmadıklarından anlaşılıyor. Sicilya ele geçirilişinden bu yana bir tür zıplama tahtasıydı. Adaya sık sık askeri birlikte naklediliyor, buradan Kuzey Afrika'ya veya Batı Avrupa'ya sevk ediliyorlardı. Ancak inşa edilmiş bir garnizon yoktu.

Adada iki kişiden oluşan ve vali olarak görev yapan quaestorlar vardı. Geçici oldukları ve modern standartlara göre büyük bir kadro eksikliğiyle görev yaptıkları için, bu valiler, eyalet yönetimine sağlanan destek bağlamında bölgedeki kasaba ve şehirlerde söz sahibi olan güçlü ve varlıklı kişilere bağımlıydı.²¹⁹ Diodoros'un aktardıklarına göre, valiler tehlikeyi baştan sezmiş, acımasız latifundia sahiplerini cezalandırmayı düşünmüşlerdi.²²⁰ Ancak zengin latifundia sahiplerini karşılama alamamışlardı. Çünkü buldukları makamların tehlikeye girmesinden korkuyorlardı.

Romalı yöneticilerin yavaş hareketleri, adadaki yerel güçlerin yetersizliği ile birleşince, köle hareketi bir çığ gibi büyümüştü. İsyanın zirve noktasında 60.000 ila 70.000 kişiden oluştuğu söyleniyordu.²²¹ Diğer yandan Senato'nun beklediğinin aksine Kleon'un, Eunus'un önderliğini tanıyıp kralına tabi olan bir general gibi ona bağlanması üzerine isyan hız kazandı ve birbirleriyle kaynaşan takipçileri de birleşik bir güç oluşturdu.²²² Romalılar en çok Sicilya'daki yoksul pleblerin davranışlarına şaşırdılar. İsyan sırasında yoksul plebler köleler gibi giyinerek zenginleri yağmalıyordu. Bununla yetinmeyerek zenginlerin villalarını ve tarlalarını yakıyorlardı. Sicilya'daki gelir adaletsizliğine karşı tepki ilk fırsatta ortaya çıkmıştı.

Adadaki tehlikenin anakaraya sıçramasından korkan senatörlerin onayı ile Roma'dan iki adet konsül ordusu gönderildi. Köle ordusu, Roma ordularını yenmişti. Tarlalarda çalışan kölelerin savaşta bu kadar yetenekli olacaklarını hiç kimse beklemiyordu.

²¹⁹ Fields, s.9.

²²⁰ Diodoros Sicilius: M.Ö. 90 – 30 yılları arasında yaşamış Yunan asıllı, Romalı bir tarihçidir. Bibliotheca Historica (Tarihi Kütüphane) adlı 40 ciltlik eseriyle birlikte antik dönemin dünya tarihini kaleme almıştır.

²²¹ Fulkner, s.139.

²²² Fields, s.9.

İsyancı köleler, başkenti Henna olan bir devlet kurup Sicilya'da dört yıla yakın bir süre egemenlik sürdürdüler ve Diodoros'un dediğine göre refah içinde yaşadılar. Sikuller, İtalikler, Yunanlar ve Suriyeliler başta olmak üzere birçok ulustan kölelerin birleşerek kurduğu devlet, idare açısından oldukça farklıydı. Monarşi ile demokrasinin ilginç birleşiminden oluşuyordu.²²³

İsyanın lideri olan Suriyeli Eunus oybirliği ile kral seçilmişti ve adını Antiokhos olarak değiştirdi. Başkomutan Kleon ise, generalin Yunanca karşılığı olan strategos unvanını almıştı ve bir kraliyet konseyi, kraliyet muhafızları ve kasabı, fırıncısı, tellağı ve soytarıyla dört başı mamur bir kraliyet hanesi kurulmuştu.²²⁴ Gündelik ihtiyaçları karşılamak için halk meclisi kurulmuştu. Konseyde ise ülkenin siyaseti belirleniyordu. Farklı yerlerden gelen kölelerin bir araya gelerek, iyi işleyen bir devlet kurmuş olmaları, sadece Romalıları değil bölgedeki diğer devletleri de şaşırtmıştı. Biçim – Helenistik monarşi- ve içerik –köleliğe karşı mücadele- çelişkili olabilir, fakat her ikisi de devrimin sürdüğü kısa süre için yeterince uyumlu bir şekilde bir arada yaşabildi.²²⁵

Roma tarihinde ilk kez bir köle isyanı başarıya ulaşmıştı. Sicilya'daki kölelerin en büyük avantajı, Roma'nın bu yıllarda İspanya İsyanı ile boğuşuyor olmasıydı. Elbette Roma gibi aynı anda üç ülke ile savaşabilen büyük bir devlet hem İspanya hem de Sicilya isyanlarını bastırabilecek kadar güçlüydü. Böylece Roma'nın askeri ve siyasi başarısının zayıflamaya başladığı ortaya çıkmıştı.

Eunus'un önderliğinde bir ülke kuran köleler, Roma'nın zayıfladığının farkındaydılar. Bu sebeple bir beklentiye girdiler. Buna göre, başlatmış oldukları hareket, Roma'nın farklı yerlerinde köle isyanları ortaya çıkacak, Sicilya'nın dışına çıkılarak bu isyanlar desteklenecekti. Zafer sarhoşluğuyla birlikte, kendilerini yenilmez zanneden Sicilyalı köleler, Roma'yı hafife almışlardı. Nitekim beklentilerinin bir kısmı karşılandı. Attika, Delos ve Bergama'da köle isyanları ortaya çıktı. Attika ve Delos'ta çıkan isyanlarda sayıca katılım çok azdı. Ayrıca Sicilya'dakilerin bu bölgelerle iletişim kurabilecek olanak ve yetenekleri yoktu. Durum böyle olunca Attika ve Delos isyanları çok geçmeden bastırıldı.

²²³ Diakov ve Kovalev, s.81.

²²⁴ Fulkner, s.140.

²²⁵ Fulkner, s.140.

M.Ö. 133'te Aristonikos'un önderliğinde ortaya çıkan Bergama isyanı diğer bölgesel isyanlardan farklıydı. Tıpkı Sicilya'daki gibi katılım çoktu ve bir ülke kurma amacına inanmışlardı. Asya eyaletinde bulunan Bergama şehri, Roma'ya oldukça uzaktadır. Aristonikos'un isyancıları, Iamboulos'un yazdığı ve o dönemde çok tutulan Heliopolis adlı ütöpik romanın düşüncesini gerçekleştirerek, Bergama'da Heliopolis'i (Güneş Kenti) kurmaya söz vermişti.²²⁶ Buna göre herkes eşitlik, kardeşlik ve özgürlük ilkelerine dayanarak yaşayacaktı. İnsanlar sanat, doğa ve bilim ile uğraşacaklardı. Roma, konsül Crassus'u isyanı bastırmak üzere görevlendirdi. M.Ö. 133'te Publius Licinius Crassus ve Aristonikos önderliğinde yapılan savaşta Romalılar bozguna uğradı. Bu savaşta Roma konsülü Crassus esir alındı. Aristonikos önderliğinde Heliopolis adlı bir ülke kuruldu.

Hem Sicilya'da hem de Bergama'da başarısızlığa uğrayan Roma senatörleri durumu telafi etmek için M.Ö. 132'de Rublius Rupilius'u konsüllüğe yükselttiler. Rupilius ordularıyla birlikte Sicilya'ya doğru harekete geçti. Sonunda Romalılar isyanı ezmeye yetecek kadar güçlü bir konsüllük ordusu gönderdiler ve önce köleleri açık araziden sürdüler; ardından da Tauromenium ve Enna kalelerini ihanet sonucunda ele geçirdiler.²²⁷ Köle devletinin sembollerinden biri olan başkomutan Kleon öldürüldü, bir diğeri ülkenin kralı olan Eunus ise hapisanede ölene kadar tutsak edildi. Henna'da 20.000'den fazla köle kılıçtan geçirildi, tutsak alınanlar işkencelerden geçtiler ve kayalıklardan aşağı doğru atıldılar.

Sicilya isyanı bastırıldıktan sonra sıra Bergama'ya gelmişti. Bergama isyanını bastırmak için konsül Perpenna gönderildi. Aristonikos'un birlikleri Ege'de bir deniz savaşında yok edildi. Böylece Aristonikos tutsak edildi ve Heliopolis devleti yıkıldı. Heliopolis tehlikeli görüldüğü için Roma'da bir hapisanede boğularak öldürüldü.

Başarıya ulaşan ilk köle isyanı böylece son buldu. Tüm eyalete yayılan bu isyan, Roma'nın tüm başarılarını gölgede bıraktı. Nitekim birçok kez başarısızlığa uğrayan Romalı siyasetçiler iyi bir ders almıştı. Yaklaşık dört yıl ayakta kalan köle devleti, diğer tüm köleler için bir umut ışığı olmuştu. Roma ekonomisi tamamen kölelerin üretimine dayandığı için, üretim gücünde köle çalıştırılmayan bir devletin ayakta kalabileceğine ihtimal dahi verilmiyordu. Kölelerin kurduğu ülkenin, köleliği

²²⁶ Diakov ve Kovalev, s.82.

²²⁷ Fulkner, s.140.

kaldırmasından daha çok ilgi çeken yanı birçok halkın bir araya gelerek demokrasi ve monarşi ile birlikte yönetiliyor olmasıydı.

B. Gracchus Reformları

M.Ö. 130'lu yıllarda Roma büyük bir siyasi ve ekonomik kriz ile yüz yüzeydi. Romalılar, siyasette iki ayrı parti etrafında toplanmıştı: İlki, Optimates partisi; gücünü senatodan alan soyluların oluşturduğu ve mevcut düzeninin devam etmesini savunan gruptu. İkincisi, Populares partisi; gücünü halk meclislerinden alan ve görece daha demokratik bir düzeni savunanların oluşturduğu gruptu. Ekonomik açıdansa, Sicilya ve Asya eyaletlerinde köle isyanı, İspanya eyaletinde ise iç isyan ortaya çıkmış; bu yüzden Roma'nın tahıl ambarı olan Sicilya, meyve ve sebze üretimini üstlenen İspanya ve köle kaynağı olan Asya eyaletlerini geçici olarak kaybetmiştir. Roma'nın siyasi ve ekonomik başarısızlıkları orduya da yansımış, eskiden aynı zamanda üç farklı ülke ile savaşabilen ordu, eyalet isyanlarını bastıramaz noktaya gelmişti. Tüm başarısızlıkların özünde "latifundia" sistemi yatıyordu. Adaletsiz bir şekilde paylaşılan topraklar, tek kişi tarafından yönetilen uçsuz bucaksız çiftlikler, Roma'da zenginleri daha çok zenginleştirirken, yoksulları daha çok yoksul yapıyordu. Durum böyle olunca ortaya çıkan hoşnutsuzluk Roma'nın tüm toplumsal alanlarına ve kurumlarına yansımıştı.

Bu durumu düzeltmek için Tiberius Gracchus ve kardeşi Gaius Sempronius Gracchus ortaya çıktı. Gracchuslar, saygınlıklarıyla beş konsül çıkarmış soylu bir aileydi.²²⁸ Ayrıca, ünlü Afrika fatihi Scipio'nun torunlarıydılar. Kardeşinden dokuz yaş büyük olan Tiberius Gracchus, III. Pön savaşına katılmış ve burada ünlenerek quaestor seçilmişti. M.Ö. 134'te gelindiğinde, Halk Meclisi tarafından halk tribunu seçildi. Tiberius Gracchus, Roma'nın içine düştüğü durumun başlıca sebebinin toprak paylaşımındaki adaletsizlik olduğunun farkındaydı. Bu sebeple, Roma'nın İtalya'da fethetmiş olduğu toprakların kullanımına ilişkin bir yasa tasarısı hazırladı.²²⁹ Hazırlanan tasarı, M.Ö. 367'de hazırlanan Licinius-Sextius Yasalarının amacına uygun bir şekilde hayata geçirilmesini savunuyordu. Bu yasaya göre, her

²²⁸ Freeman, s.391.

²²⁹ Tekin, s.206.

yurttaş 125 hektardan fazla toprak sahibi olamayacaktı.²³⁰ Bu sayede büyük toprak sahiplerinden geri alınan paylar, 7 hektarlık küçük parsellere bölünerek yoksul köylülere dağıtılacaktı. En önemli ayrıntı ise köylülere verilen topraklar bir başkasına satılamayacaktı. Amaç köylülerin eline geçen toprakların, tekrar hile veya zorba yöntemlerle zenginlerin elinde birikmesini önlemektir. Bu sayede köylüler tekrar ekonomik açıdan özgürlüklerine kavuşacak ve orduya girebileceklerdi. Güçlenen ordu, isyanları bastırarak ve Roma'nın genel sorunları çözülecekti.

Siyasi açıdan tasarının becerisi, özel mülkiyet kavramını tehdit etmesinde yatıyordu.²³¹ Nitekim hem halk meclislerindeki hem de senatodaki zengin toprak sahipleri kaygı duymaya başladılar. Durum böyle olunca diğer tribünus olan Marcus Octavius yasayı veto etti. Tiberius Gracchus bu duruma tepki olarak Octavius'u görevinden aldı ve bu yüzden anayasayı çiğnemiş oldu. Önünde hiçbir engel kalmayan Tiberius Gracchus toprak yasasını yasalaştırdı. Böylece, Roma tarihinde ilk kez, yalnızca yoksul köylülerin desteklediği bir reformcu başarılı olmuştu. Ancak bu yasa, yoksul köylüleri rahatlatmaya yetmedi. Çünkü onların, devletin kendilerine ayırdığı toprakları alabilecek veya işleyebilecek güçleri kalmamıştı.

Tiberius, Bergama Krallığı'nın son hükümdarı tarafından Roma'ya bırakıldığı haberleri üzerine krallık hazinelerinin toprak tahsis edenler için maddi kaynak olarak kullanılabilmesini ve gelecekte bu krallıktan sağlanan gelirlerin senato değil pleb meclisi tarafından görüşülmesi gerektiğini ileri sürdü.²³²

Roma'da, Optimates partisinin ele geçirdiği senato ülkenin dış siyasetini, Populares partisinin ele geçirdiği Pleb Meclisi ise iç siyaseti yaptığı için, bu durum Senato'da büyük tepki topladı.

Tiberius'un MÖ 132'de tribünlük için yeniden aday olması ise (bu durumun gerekçesini yasanın hemen feshedilmesini engellemek olduğunu öne sürüyordu) bardağı taşıran son damla olmuştu. Tiberius'un kuzeni olan Scipio Nasica'nın liderliğinde bir grup kızgın senatör hiddetle görüşmeyi kesip tribünü ve destekçilerinin çoğunu linç etti. Gracchus'un kafasını bir

²³⁰ Bahar, s.29.

²³¹ Freeman, s.392.

²³² Freeman, s.392.

sandalyenin ayağıyla kırdılar. Birçok destekçisinininkiyle birlikte cesedini Tiber Irmağı'na attılar.²³³

Tiberius ve 300 yandaşının Optimatesler tarafından öldürülmesi, senato ve halk arasındaki uçurumun daha da büyümesine neden olmuştu.²³⁴ Nitekim Roma'da ilk kez sadece köylülerin desteğini alan başarılı bir girişimin önu kesildi.

M.Ö. 123'te, Gaius Sempronius Gracchus tıpkı öldürülen kardeşi gibi halk meclisi tarafından halk tribunu seçildi. Gaius, kardeşinin fikirlerini de kapsayan geniş bir reform yapmak istiyordu. Onun ele aldığı konular ve çıkardığı yasalar şunlardı: Toprak reformunu yeniden harekete geçirmek, halka ucuz buğday dağıtımını sağlamak, Asya eyaletinin maddi kaynağının bir kısmını tekrar Roma'ya yönlendirmek ve müttefiklere (İtaliklere) yurttaşlık hakkı verilmesi.²³⁵ Her biri ayrı ayrı devrim niteliğinde olan bu kararlar senatoya rağmen yasalaştı. En çarpıcı olanı tüm İtaliklere yurttaşlık verilmesiydi. Gaius, adeta M.Ö. 91'de çıkacak olan İç Savaşı sezmiş buna bir tür önlem almıştı. Roma'nın tüm dengelerini altüst eden bu kararlar büyük tepki topladı. Buna rağmen hitabeti güçlü olduğu için ikinci kez tribunu seçildi. Bunun ardından eques (atlılar) sınıfı ile yakın ilişkiler kurdu. Equesler başta süvari sınıfına at temin eden bir sınıftan Roma'nın genişlemesiyle birlikte, atlılar sınıfı adını alarak zengin bir zümreye dönüştüler. Gaius'un amacı senatonun yargı tekeli kırılmaktı. Bunun için mahkeme üyelerinin senato yerine atlılar sınıfından seçilmesini içeren bir yasa çıkardı. Bu gelişmeyle birlikte nüfuzu kırılan senatörler, tüm gücünü Gaius'u yok etmeye adanmışlardı.

Her ne kadar halktan destek alan iyi bir reformcu da olsa Gaius oldukça yalnızdı. Roma'da onu destekleyen herhangi güçlü bir lider veya zengin yoktu. Durum böyle olunca ikinci kez seçildiği tribunu görevi biter bitmez (M.Ö. 122) tehditlere açık hale geldi. Optimatesler bu fırsatı kaçırmadı. Yaşanan bir kargaşada dönemin konsülü Lucius Opimius'un uşağı öldürüldü. Senato üyeleri bu olayı abartarak; devlete karşı girişilmiş bir darbe girişimi olarak gördü. Roma tarihinde ilk kez senatodan, konsüllere devleti her türlü zarardan koruma görevi veren bir kararname geçirildi.²³⁶ M.Ö. 121'de acımasızca saldıran Opimius, aldığı yetkilerle

²³³ Goldsworthy, s.23.

²³⁴ İplikçioğlu, s.86.

²³⁵ Tekin, s.207.

²³⁶ Freeman, s.394.

birlikte, mahkeme yaptırmaksızın Gaius'u ve 3.000 Populares Partisi üyesini idam ettirmiştir. Bunun ardından Gaius'un geçirdiği bazı yasalar yürürlükten kaldırılmıştır. Geri alınan haklardan en önemlileri, İtaliklere verilen yurttaşlık hakkı ve halka dağıtılan ucuz buğdaydı. Bundan hiç hoşnut olmayan İtalikler M.Ö. 1. yüzyılın başında tepkilerini ortaya koyacaklardır.

Gracchus kardeşlerin reform girişimlerinin başarısızlığa uğraması; senato egemenliğinin pekiştirmiş, çiftçi sınıfı tümüyle yok edilmiş ve Roma'nın karşı karşıya olduğu büyük sosyal ve siyasal problemler çözümsüz kalmıştır.²³⁷ Optimates ve Populares Partilerinin çatışması, Optimateslerin üstünlüğü ile sona ermiş, senatörler ile atlılar arasında yeni bir güç savaşı ortaya çıkmıştır. Senatörlerin başa çıkamadığı rakiplerine karşı kaba kuvvet uygulayarak onları yok etmesi, bir kez daha onların ne kadar zorba olduklarını göstermiştir. Gracchus kardeşlerin girişimleri Roma tarihinde bir dönüm noktasıdır. Onların başarısızlığı cumhuriyeti yok edecek bir süreci başlatmıştır.

C. İkinci Köle İsyanı (M.Ö. 104-101)

Yine Sicilya'da ortaya çıkan ikinci köle ayaklanması ilkinde oldukça benzemektedir. Birinci köle isyanından otuz yıl sonra, adada değişen hiçbir şey olmamıştı; köleler yine tarlalarda oldukça ağır şartlarda çalıştırılıyorlardı. I. Köle İsyanı bastırıldıktan sonra, buna dolaylı olarak destek veren yoksul plebler de cezalardan nasibi almışlardı. Ayaklanma, kölelerin sabrını taşıran Sicilya valisi praetor Licinius Nerva'nın açgözlü davranışları ve rüşvet işleri yüzünden M.Ö. 104 yılında başladı.²³⁸ Senato, kölelerin hoşnutsuzluğunun farkındaydı, bunun en büyük sebebi borç bahanesiyle köleleştirilenlerin sayısındaki muazzam artıydı. Bu yüzden önemli bir karar alan Senato, bu durumun incelenmesi ve haksız yere köleleştirilenlerin özgürleştirilmesini talep etti. Böylece, ilk aşamada yaklaşık 800 kadar köle özgürlüğüne kavuştu. Sicilya Valisi Licinius Nerva, adadaki latifundia sahiplerinden rüşvet alıyordu. Bu yüzden artan baskılara dayanamadı ve soruşturmayı daha da derinleştirmeden kapattı. Bu olay umutlanan kölelerin sabrını taşıran son hamleydi. Bu kararın ardından Sicilya'da İkinci Köle İsyanı başladı.

²³⁷ İplikçioğlu, s.87.

²³⁸ Diakov ve Kovalev, s.82.

İkinci İsyân, tıpkı ilki gibi adanın hem doğusunda hem de batısında ortaya çıktı. Adanın doğusundaki direnişe, kehanet yeteneği olan Salvius komuta ediyordu. Batıdaki direnişe de cesaretiyle ünlenmiş bir Kilikyalı olan Athenion örgütlemişti.²³⁹ Salvius tıpkı ilk isyanı başlatanlardan Eunos gibi Suriyeliydi ve takipçilerinin gözünde başarılı bir kâhindi. 20.000 kadar isyancıyı etrafında toplayarak büyük bir isyan başlattı. Ancak Sicilya’da hiçbir şehri ele geçiremedi. Pek çok kırsal köle isyana katılsa ve asilerin ordusunda hem kadınlar hem de erkekler savaşa da, kentlerdeki köleler efendilerine sadık kaldılar ve Romalılar bütün şehirler üzerinde kontrollerini sürdürdüler.²⁴⁰ Durum böyle olunca Salvius ve adamları kendilerine önce bir şehir ve ardından küçük bir devlet kurdular. Eunos’tan sonra Salvius da kral seçildi ve adını Tryphon olarak değiştirdi. Triocola adında bir başkent kuran köleler artık kendi devletlerine sahip olmuşlardı.²⁴¹ Köleler, kurdukları ülkede; saray, toplantı alanı ve şehir meydanı inşa ettiler.

Bu sırada batıda başka bir kölenin krallığı ilan ediliyor, mor kostüm, gümüş asa ve kraliyet tacı gibi monarşinin tüm göz boyayan tuzaklarını benimseyen Athenion, Sicilya’nın tamamına hükmetmesinin tanrıların kararı olduğunu taraflarına bildiriyordu.²⁴² Athenion tıpkı ilk isyanın liderlerinden olan Kleon gibi, gerçek bir komutandı. Salvius ile kıyaslandığında daha iyi bir önderdi. Onun emrindeki köleler, adadaki tahıl ambarlarını yaktılar, ulaşım yollarını ele geçirdiler ve karşılıklarına çıkan Romalı askerleri perişan ettiler. Diodoros’a göre hareket öylesine bir genişlik kazandı ki bütün Sicilya karışıklığın kucağına düşmüş, mahkemeler çalışmıyordu, Kentler arasındaki ilişkiler kesilmişti ve memurlar dönemin kargaşasından yararlanarak zenginleşmekten başka bir şey düşünmüyorlardı.²⁴³ Romalıların hâkimiyetindeki şehirler kargaşa içindeyken, köleler ilk isyanın getirdiği tecrübeyle birlikte, büyük çiftliklere zarar vermiyorlar, olası bir kuşatmada kendilerini ayakta tutabilmek için üretim yapıyorlardı.

Normal koşullarda Roma’ya bu kadar yakın ve ekonomik açıdan önemli olan Sicilya eyaleti, kargaşa içindeyken, senatonun bir konsüle yetki vererek isyancıları yok etmesi gerekirdi, tıpkı ilkinde olduğu gibi. Ancak senatörlerin ilgilenmesi

²³⁹ Fields, s.10.

²⁴⁰ Fulkner, s.158.

²⁴¹ Karnas, s.25.

²⁴² Fields, s.10.

²⁴³ Diakov ve Kovalev, s.83.

gereken ve daha önemli sorunlar vardı. Germanler, kuzeyden Roma'yı tehdit ediyordu. Bu sebeple kölelerin hareketi ikinci plana atıldı. Durum böyle olunca II. Köle İsyanı da başarıya ulaştı. İsyanı başlatan iki farklı grup birleşti. Athenion, Salvius'un önderliğini kabul etti ve bu sayede köleler tek bir çatı altında toplanarak dört sene ayakta kalabilecek bir devlet kurdular. Yine daha önce olduğu gibi, köleler bir proto-devlet kurdular, fakat bu kez devlet Roma biçimini almıştı.²⁴⁴ Salvius tıpkı Romalı konsüller gibi giyiniyor ve hareket ediyordu. Devletin yapısı da Roma'ya benzetilmeye çalışılmıştı.

Kuzeydeki tehdit ortadan kalkınca, Roma tüm ilgisini Sicilya'ya çevirdi. M.Ö. 101 yılında, konsül Manius Aquillius göreve atandı. Bu arada kölelerin başında bulunan Salvius öldü ve yerine Athenion geçti. Sicilya'da karşı karşıya gelen iki ordu çetin bir savaş verirken, Athenion, Manius tarafından öldürüldü ve bu durum kölelerin yenilgisine sebep oldu. Bu kez baskı özellikle korkunç oldu; sayılamayacak kadar çok köle çarmıhlar üzerinde can verdi ya da başka yöntemlerle idam edildi. Aralarından bin kadarı Roma'ya gladyatör olarak gönderildi ve arenalarda birbirlerini öldürmeye zorlandı.²⁴⁵ Böylece İkinci Köle İsyanı da bastırılmış oldu. Köleler tekrar başkaldırmalarını diye, Sicilya'da terör rejimi kuruldu. Buna göre, silaha dokunan bir köle ölümle cezalandırılıyordu. Öylesine ağır şartlar getirildi ki, Sicilyalı köleler bundan otuz sene sonra ortaya çıkacak olan Spartacus İsyanında bile destek veremeyecek kadar ezik duruma düştüler.

Sicilya'da ortaya çıkan iki köle isyanı da Roma ordusu tarafından bastırıldı ancak kölelerin başlattığı mücadele, Roma'nın siyasi ve askeri üstünlüğünün bozulmaya başladığını kanıtladı. Bu dönemde irili-ufaklı birçok köle isyanı ortaya çıkınca, Roma siyaseti çareler aramaya başladı. Köleleri avutacak bir olgu gerekiyordu. Bu yolda, görecekları işler karşılığında kazançlarından belli bir orana yüzde 10 olarak ücret verilecekti.²⁴⁶ Böylece köleler biriktirdikleri paralar sayesinde sahiplerine ödeme yaparak özgür olabileceklerdi. Özgür olma umuduyla da isyan etmeyeceklerdi. Bunun yanısıra dönemin senatörleri kölelere karşı keyfi uygulamalara son vermek amacıyla birtakım "insancıl" yasalar çıkardılar. Ayrıca bir latifundiadaki kölelerin hepsinin aynı anda isyan etmesini engellemek için; "Bir

²⁴⁴ Fulkner, s.158

²⁴⁵ Diakov ve Kovalev, s.83.

²⁴⁶ Karnas, s.27.

Çiftlikte herhangi bir köle isyan ederse veya sahibini öldürürse diğer tüm kölelerde isyan etmiş veya sahibini öldürmüş sayılacaktır” düzenlemesi getirilmişti.

Nitekim iki isyanda da kalıcı başarının sağlanamamış olmasının asıl nedeni, beklenilenin aksine diğer eyaletlerdeki kölelerin bu duruma tepkisiz kalmalarıydı. Sicilya’daki köle hareketleri iki isyanda da başarısız olmuştu. Fakat onların ortaya çıkardığı Roma güçsüzlüğü, sürekli haksızlığa uğrayan birtakım İtalik halklara cesaret vererek İtalyan yarımadasında bir iç savaşın yolunu açmıştı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÖLECİ CUMHURİYETİN YIKILŞI

I. İÇ SAVAŞ

Roma M.Ö. 3. yüzyılda İtalya hâkimiyetini sağlamış, içinde Samnitlerin, Latinlerin ve Marsların bulunduğu birçok İtalik halkı egemenliği altına almıştı. M.Ö. 3. ve 2. yüzyılda genişlemenin en büyük destekçileri İtalik müttefiklerdi. Müttefikler Romalılarla birlikte çıktıkları ortak seferlerden, zaferle ve onu izleyen ticari fırsatlarla gelen ganimetler şeklinde bol bol ödüller kazanarak diğerlerinden ayrılmışlardı.²⁴⁷ İtalya'da özellikle Delos gibi Romalı ve Latinlerin ortak yaşadığı ticaret şehirlerinde, herhangi bir Romalı ile bir Latin'i ayırt etmek oldukça zordu. Çünkü bu tarz gelişmiş kentlerde herkes zengindi ve iyi şartlarda yaşıyordu. Fakat İtalya'nın tümünde durum böyle değildi. Romalıların müttefiki olan birçok halk, ikinci sınıf yurttaş muamelesi görüyordu. Ortak mücadelelerin sonucunda, ele geçirilen toprakların dağıtımında, Romalılar diğerlerinden çok daha fazla pay alıyordu. İtalik halkların yerel memurları, Romalı komutanlar tarafından hor görülüyordu. Ayrıca İtalik kentlerin olası bir tehlikede kendini savunacak birlikleri yoktu, tek çareleri Roma'dan gelecek yardımı beklemektir. Bu durum onların hoşuna gitmiyordu.

İtaliklerin en büyük amacı gerçek anlamda özgür bir yurttaş sayılmak ve bu sayede yönetime katılarak kendi sorunlarını çözmektir. Örneğin Campania, Roma'dan daha çok gelişmiş bir şehirdi ancak kendi kendini yönetemiyordu.

Yıllardan beri Roma halkına boyun eğmiş olan bu kavimler artık eşit haklar talep etmeye başlamışlardı.²⁴⁸ Romalılar ise tıpkı patrici-pleb mücadelesinde olduğu gibi birtakım haklar vererek kendi itibarlarının yok olacağından korkuyorlardı. Romalılar ile kıyaslandığında, İtalik halklarının nüfusu da oldukça fazlaydı. Nüfus olarak Romalıları neredeyse üçe katlayan İtalikler olası bir özgür yurttaşlık hakkı

²⁴⁷ Beard, s.234.

²⁴⁸ Eutropius, s.125.

alma durumunda; Roma'nın tüm devlet kurumlarını ve memurluklarını ele geçirebilir ve bu sayede ülkeyi istedikleri gibi yönetebilirlerdi. Bu yüzden İtaliklere tam yurttaşlık hakkı vermek imkânsızdı.

M.Ö. 2. yüzyılın son çeyreğinde Tiberius Gracchus ve Gaius Sempronius Gracchus kardeşler ortaya çıkmış ve ikinci sınıf yurttaş muamelesi gören İtalik halklara yurttaşlık verilmesini talep etmişlerdi. Gaius Sempronius Gracchus bunun için bir yasa bile çıkartmıştı ancak acımasızca öldürülüşünün ardından bu yasa rafa kaldırılmıştı. Buna tepki gösteren ve köle isyanlarının ortaya koyduğu zayıflıktan güç alan İtalikler daha ateşli bir şekilde haklarını savunur oldular.

M.Ö. 95'te çıkarılan bir yasa, censohlara sahte vatandaşlık hakkı talep eden herhangi bir yerleşimciyi arayıp bulma ve sınır dışı etme izni verdi.²⁴⁹ Verilen bu yetkiye dayanarak, halkı örgütleyen İtalik önderlerin tespit edilip sınır dışı edilmesi şiddetli bir tepkiye yol açtı.

Nihayet M.Ö. 91 senesi için halk tribunu su seçilen Marcus Livius Drusus, İtalik müttefiklerin taleplerine duyarsız kalmadı. Bir an önce sorunun çözülmesi için iki tane yasa teklifi sundu. İlki, senatoyu hoşnut etmek içindi; mahkeme üyeleri tekrar eskisi gibi senato üyelerinden seçilecekti ancak atlılar sınıfından seçilecek 300 kişi ile genişletilecekti. İkincisi ise, İtaliklere tam yurttaşlık vererek, yeni bir toprak reformu yapmayı amaçlıyordu. Drusus'un Halk Meclisi'ne getirdiği yasa teklifleri kabul edildi. Fakat Senato, teklifi bekleneceği üzere sert bir muhalefetle karşılaşınca ve Drusus'un kendisi de bilinmeyen bir suikastçı tarafından öldürülünce, bu son dakika reformuyla engellenmek istenen müttefik isyanı nihayet patladı.²⁵⁰

Eski müttefikler, Roma'ya karşı, Corfinium kentinde 100.000 kişilik bir ordu topladılar. Kurdukları orduyu iki konsülsün emri altında güney ve kuzey orduları olarak ikiye böldüler. Kuzeydeki ordunun başında Mars halkından olan Quintus Poppaedi us Silo bulunuyorken, güneydekinin başında ise Samnitlerden olan Gaius Papius Mutilus bulunuyordu. Aynı zamanda İtalya'nın doğusunda kendilerine bir devlet kurdular. Bu devletin, bütün isyancıların gönderdiği temsilcilerden meydana gelmiş 500 kişilik bir senatoları, hükümeti teşkil eden 2 konsülleri ile 12 praetorları

²⁴⁹ Freeman, s.397.

²⁵⁰ Faulkner, s.163.

vardı.²⁵¹ Başkenti Corfinium olan yeni devletin adı ise 'Italia' idi. Roma egemenliğini yıkmak ve kurdukları devleti daha da yüceltmek amacıyla bastıkları gümüş madeni paralarda İtaliklerin sembolü olan boğa, Romalıların sembolü olan dişi kurdu yere seriyordu. İsyancıların yaptıkları hamleler başarılıydı ancak Romalıları taklit etmenin ötesine geçemiyorlardı. Kurdukları yönetim mekanizmasından, oluşturdukları ordunun şeklinden ve bastıkları paranın boyutuna kadar Roma'yı taklit ediyorlardı. Bu da gösteriyor ki, Roma'nın geçmişteki siyasi ve askeri başarısı diğer halkların genlerine işlemiştir ve bunun dışına çıkamıyorlardı.

Roma, Pön Savaşlarından bu yana ilk kez böylesine önemli bir tehlike ile karşı karşıyaydı. Bu tehlike, Romalı senatörler ve atlılar arasında yaşanan siyasi mücadeleye ara verdirildi; kenetlenen Romalı yöneticiler, orduları yönetecek olan iki konsül belirlediler: Kuzey Cephesine Publius Rutilius Lupus, Güney Cephesine ise Lucius Julius Cesar atandı.

Romalı konsüller 150.000 kişilik bir ordu kurmayı başardılar. M.Ö. 91 yılında, üç yıl sürecek olan bir İç Savaş başladı. Roma için savaşın ilk yılı kararlı ve iyi organize olan isyancılar yüzünden savunmayla geçti. İsyancıların baştaki amaçları tam hukuklu birer yurttaş statusüne yükselmekken, savaşın ilerleyen sürecinde tam bağımsız bir ülke kurma hayaline dönüştü. Nitekim yapılan savaşlar sonucunda iki tarafta ağır kayıplar veriyor hatta konsüllerini bile savaş alanlarında kaybediyorlardı. Ölen Romalı konsüllerden birinin yerine M.Ö. 88'de Lucius Cornelius Sulla seçilmiştir. Güneydeki orduların başına geçen Sulla oldukça başarılı hamlelerle Campania'daki isyancıları yok etmiştir. Ancak Romalı siyasetçiler savaşın kılıçla bir yere varamayacağını kestirdiler. İki tarafta neredeyse birbirine denkti ve gittikçe zayıflıyorlardı. Olası başka bir isyan veya başka bir ülkenin saldırması Roma'nın sonunu getirebilirdi. Bu yüzden siyasilerin acil bir çözüm bulması gerekiyordu: İki halk tribunu olan Plautius ve Papirius, iki ay içinde ellerindeki silahı bırakan ve Romalı yöneticilere kayıt yaptıran tüm İtaliklere tam vatandaşlık sözü veren bir kanun çıkardılar.²⁵² Sadık olan tüm müttefiklere ve gönüllü olarak silah bırakan isyancılar tam Roma yurttaşlığı verdiler.²⁵³ Bunun ardından isyancıların birçoğu silah bıraktı ve isyanın direnci kırıldı. Sulla öncülüğündeki güney ordusu isyancıların

²⁵¹ Atlan, s.143.

²⁵² Mary Agnes Hamilton, **A Junior History Of Rome To The Death Of Caesar**, Clarendon Press, Oxford, 1910, s.220.

²⁵³ Faulkner, s.164.

başkenti olan Corfinium'u ele geçirdi. Buna rağmen isyancıların hepsi teslim olmamıştı, bir süre daha devam eden savaşlar M.Ö. 88'de Romalıların zaferiyle son bulmuştur.

İtalya'da yaşayanların hepsi Roma yurttaşı, Latin ve müttefiklere ait kentler de yurttaş kentleri olmuşlardı.²⁵⁴ İtalya artık klasik dünyanın şimdiye kadar gördüğü ulus devlete en yakın şeydi.²⁵⁵ Büyük bir sorun çözülmüştü ancak birçok sorun doğurmuştu. Savaşın ardından Roma devletindeki yurttaş sayısı çıkarılan bir yasa ile üçe katlanmış ve bir milyonu aşmıştı. Yeni düzende eyaletlerin nasıl yönetileceği, yeni yurttaşların nerede oy kullanacakları ve üst düzey devlet memuru olup olamayacakları yasada belirtilmemişti. Olağan olarak tam hukuklu yurttaşlar bunların hepsine sahip olmalıydı fakat Roma'daki hukuk kuralları uygulamada farklılıklar gösterdiği için birtakım karışıklıklar vardı. Yapılan şiddetli tartışmalardan sonra alınan karara göre; yaşayanlarına yurttaşlık verilen kentlerde, başkent Roma'da seçilen 4 memurdan oluşan komisyonlar kurulacak ve bu kentleri bu komisyonlar yöneteceklerdi. Böylece İtalya'da gerçek bir yerel yönetim kurulmuş oldu. Ancak Roma dışında oy verilmesine yönelik bir sistem kurulmadığından uygulamada sadece seyahat edebilecek zamanı ve parası olan İtalyanlar yeni siyasi güçlerden yararlanabiliyorlardı.²⁵⁶ O halde, M.Ö. 89 senesi reformu devletin temelini genişletebilmiş fakat temelin üstüne oturan kısmı olduğu gibi kalmıştır.²⁵⁷

Asıl sorun yeni yurttaşları her ne kadar oy kullanmasalar da halk meclislerine kaydetmekti. Romalı yöneticileri savaştan daha çok yoran bir şey varsa o da buydu. Amaçları 8 tribus oluşturarak bu kitlelerden çıkacak memur sayısını azaltmaktı fakat bu kadar çok insanı 8 tribusa bölmek, on binlerce insandan oluşan meclisler kurmak demektir. Kendi yöneticilerini kendi kentlerinde seçemeyen müttefikler buna çok sert tepki verdiler. İsyan da tam anlamıyla bastırılmadığı için, daha fazla dayanamayan Romalılar tribus sayısını 35'e çıkardılar. Böylece İtalya'da ortaya çıkan İç Savaş her iki tarafında uzlaşmasıyla sona erdi. Nitekim Romalı siyasi mekanizması bir kez daha başarılı oldu.

²⁵⁴ Atlan, s.144.

²⁵⁵ Beard, s.236.

²⁵⁶ Beard, s.240.

²⁵⁷ Atlan, s.144.

II. SULLA DİKTATÖRLÜĞÜ

Roma'da müttefiklerle olan iç savaş devam ederken, isyancılar dışarıdan yardım aramışlar ve Roma'nın yeni düşmanı Pontus kralı Mithradates ile temas kurmuşlardı.²⁵⁸ Pontus, Romalıların Küçük Asya adını verdikleri bölgede, günümüzde Anadolu'nun kuzeyinde bulunan, Roma'ya karşı tarafsız bir krallıktı. M.Ö. 80'li yıllarda doğu eyaletleri Romalı siyasetçilerin ilgisini çekmiyordu, ilgisiz kalan eyaletler bu durumdan pek hoşnut değildi. Roma'daki iç savaşın getirdiği yorgunluğu fırsat bilen Mithradates, Roma'nın Asya eyaletine saldırdı. Yerli halk tarafından hiçbir direnişle karşılaşmayan Pontus ordusu kısa sürede, Yunanların yaşadığı toprakları ele geçirdi.

Pontusluların ve yerli halkların Roma sömürüsüne karşı büyük bir öfkesi vardı. Bunun en büyük sebebi Roma yönetimi altına girdikleri andan itibaren hiçbir gelişme gösterememiş olmalarıydı. Mithradates, Efes'e geldiği zaman, Asya'da yaşayan tam ve yarım vatandaş olan bütün İtaliklerin öldürülmesine dair meşhur emrini çıkarınca, bir günde 80.000 İtalik öldürülmüştür.²⁵⁹ Bunların ardından Mithradates, tüm Egeyi, Ege'deki Adaları ve Yunanistan'ı ele geçirdi.

General Lucius Cornelius Sulla, gerilemiş bir aileden gelen, Iugurha ve Germenlere karşı savaşlarda kıdemli bir subay olarak şöhret kazanan hırslı, sefiş ve ilkesiz bir genç aristokrattı.²⁶⁰ Doğudaki sorunu çözebilecek birkaç isimden biriydi. Nitekim bu görev ona verildi. Ancak dönemin halk tribunu olan Publius Sulpicius, Sulla'nın bu göreve atanarak daha da güçlenmesini istemiyordu. Sulla doğuya sefer hazırlığı yaparken, Sulpicius Roma'daki siyasetçileri ikna ederek; Sulla yerine Marius'un bu göreve atanmasını sağladı. Bu durum Sulla için onur kırıcıydı. Ya Roma'daki beceriksiz siyasetçilere boyun eğecekti ya da onları yok edecekti. Nitekim komutanlarını ve ordusunu ikna eden Sulla, Roma'ya karşı harekete geçti. Tarihte ilk kez Roma ordusu, Roma'ya karşı saldırdı. Bu garip durum karşısında halk pek fazla direnç göstermedi çünkü onların gözünde Sulla haklıydı. Sulla ve Marius'un partileri arasında süren iç savaş boyunca yüz elli binden fazla Roma yurttaşı yaşamını kaybetti.²⁶¹ M.Ö. 87'de çıkardığı bir dizi yasa ile birlikte kendisine

²⁵⁸ Freeman, s.399.

²⁵⁹ Atlan, s.148.

²⁶⁰ Faulkner, s.166.

²⁶¹ H. A. Guerber, **The Story Of The Romans**, American Book Company, Chicago, 1896, s.164.

muhalif olanları Roma'dan uzaklaştıran ya da bir şekilde öldürten Sulla, artık doğu sorunu ile ilgilenebilirdi. Ordusunun bir kısmını Roma'da bıraktı, kalan kısmıyla Doğu harekâtına başladı.

M.Ö. 88'de Pontusluların başlattığı ayaklanma, onların başlattığı son ayaklanma olacaktı. M.Ö. 87'de Atina'ya çıkan Sulla'nın güçsüz ordusu beklenmedik bir şekilde zafer elde etti. Sulla, Mithradates'e karşı verdiği mücadelede Roma'dan yardım beklerken, tam tersi bir durumla ayrılışının ardından başa gelen muhalifler tarafından vatan haini ilan edildi. Bunun ardından Sulla'ya ve Mithradates'e karşı oluşturulan ordunun başına Marius'un ölümünden sonra konsül seçilen Valerius Flaccus atandı.

Zor duruma düşen Sulla, teslim olmak yerine Mithradates'e karşı verdiği savaşa devam etti ve M.Ö. 86'da ilk büyük zaferini kazandı. Bu zaferin yarattığı etki yüzünden, Roma tarafından görevlendirilen Flaccus, Sulla'ya karşı saldırmaktan çekiniyordu. Onun çekingenliği orduda pek hoş karşılanmadı, bunun ardından Flavius Fimbria tarafından öldürüldü ve doğudaki Roma ordularının başına daha istekli biri olan Fimbria geçti.

M.Ö. 86'da tekrar Mithradates'in ordularını yenen Sulla, zaferin Fimbria tarafından çalınmasını önlemek için Mithradates ile bir anlaşma yapmak zorunda kaldı. Bu anlaşmaya göre Mithradates, işgal ettiği toprakları boşaltacak, donanmasını Sulla'ya bırakacak ve 3.000 talent savaş tazminatı ödeyecekti. Normal şartlarda İtaliyler üzerinde soykırım yapan ve üst üste iki kez savaş kaybeden bir düşmanın yok edilmesi lazımdı. Ancak Sulla'nın içine düştüğü zor durum Mithradates'in kazançlı çıkmasına sebep olmuştu.

Daha sonra Sulla, Fimbria'ya karşı yürüdü ve Fimbria, ordusu Sulla tarafına geçince intihar etti.²⁶² Tüm düşmanlarını devre dışı bırakan Sulla, isyan çıkaran doğu eyaletlerini tek tek bastırınca, M.Ö. 83'te doğunun mutlak hâkimi oldu. Sulla'nın kendisini yarı yolda bırakan siyasetçilerden alması gereken bir intikam vardı. Bunu finanse etmek için Asya eyaletindeki şehirleri ağır vergilere bağladı. Bu sayede güçlenen Sulla ve ordusu Roma'ya doğru harekete geçti.

²⁶² Atlan, s.150.

M.Ö. 83'te İtalya'ya ayak basar basmaz, toplulukları ve aralarında Marius'u desteklemiş olan Samnitlerin de bulunduğu halkları ezdiği bir iç savaş başlattı.²⁶³ Eski müttefiklerle dostların arasındaki bir iç savaş, yurttaşların arasındaki bir iç savaşa dönüşmüştü.²⁶⁴ Yaklaşık iki yıl süren bu savaşta, Sulla'nın emrindeki askerler tarafından 80 senatör ile 2.000 atlılar sınıfı üyesi acımasızca öldürüldü. Bu insanların köleleri Sulla tarafından azat edilmiş ve sayıları 10.000'den fazla olan köleler, Corneli adıyla Sulla'nın muhafız alayını oluşturmuşlardı. Yedi yüz yıllık tarihi boyunca, Roma kenti ilk kez böylesine karışmıştı. Ülkenin tüm siyasi, askeri ve idari yapısı altüst olmuştu.

İki sene süren iç savaşın ardından Populares Partisi yok edildi. Cumhuriyetin simgesi olan Jupiter Tapınağı ve birçok ev yakıldı. Roma, başka ülke tarafından işgal edilmiş olsa daha az zarar gördü. Tüm muhalefeti yok eden Sulla, Roma Cumhuriyeti'nin tartışmasız mutlak gücü haline geldi. Diktatörlük, bir bireye her zaman değil ama bazen, askeri olabilen bir krizle baş etmesi için geçici bir süreliğine mutlak güç sağlayan eski bir olağanüstü hal göreviydi.²⁶⁵ En son M.Ö. 202'de 6 aylığına seçilen diktatör, II. Pön savaşında Roma'yı Kartaca işgalinden kurtarmıştı. M.Ö. 82'de tüm muhalefeti yok eden Sulla, kendini süresiz şekilde diktatör ilan etti. Onun zalim diktatörlüğü daha önceki diktatörlerle karşılaştırılmazdı, çünkü süre sınırı yoktu ve hiçbir kurumca denetlenemiyordu. Bu bağlamda Sulla'nın diktatörlüğü modern anlamdaki ilk diktatörlüktür.

Roma yasaları devletin çeşitli kuvvetlerini, birbirlerine destek olması ve yürütmeye adaleti sağlaması için makam ve memuriyetlerin dağılımını çok iyi bir şekilde sağlamıştı.²⁶⁶ Sulla, elde ettiği güçleri pekiştirmek yerine kendisinden beklenilmeyen reformlar gerçekleştirdi ve Roma Cumhuriyeti'nin idari yapısını altüst etti. Buna göre, Senatoya yeniden güç kazandırdı ve devletin en yetkili organı yaptı; herhangi bir mecliste alınan kararı veto etme yetkisini geri verdi.²⁶⁷ Tüm ordu generallerini atama veya görevden alma yetkisi de senatoya verildi. Üç yüz olan geleneksel üye yapısı altı yüze çıkarıldı.²⁶⁸ Eklenen üç yüz üye Sulla'ya yakın olan

²⁶³ Freeman, s.401.

²⁶⁴ Beard, s.244.

²⁶⁵ Beard, s.245.

²⁶⁶ Montesquieu, s.79.

²⁶⁷ Tekin, s.212.

²⁶⁸ Freeman, s.401.

atlılar sınıfından seçildi. Bu sayede diktatörlüğü bıraktığı zaman kendisine saygı duyacak ve bela olmayacak bir senato oluşturdu.

Zamanla değişen halk tribunuşluğu çeşitliliğın ve özgürlüğün bir sembolüydü. Ancak Sulla'nın başına bir dizi bela açan kişi de bir halk tribunuşu olan Publius Sulpicius'tu. Sulla için bu makam senatoyu tehdit eden bir pozisyondur. Bu sebeple, halk tribunuşlarının yasa önerme haklarını ellerinden aldı, veto yetkilerini kısıtladı ve tribunuşluk yapanların gelecekte başka bir göreve seçilmesini yasakladı; bu makamı çıkmaz sokağı dönüşürmenin garantili bir yoluydu.²⁶⁹ Çıkarılan bu yasanın ardından hiç kimse halk tribunuşu olmak istemiyordu.

Sulla'nın yaptığı başka bir değişikliğe göre, hiç kimse herhangi bir devlet memurluğunu on yıl içinde ikinci kez elde edemeyecekti. Bunun altında yatan sebep ise Marius'un üst üste defalarca kez konsül seçilmiş olmasıydı. Sulla'nın amacı; görevi bıraktığında kendisini tehdit edecek güçlü düşmanların ortaya çıkmasını engellemekti.

Ayrıca censorluk makamı kaldırıldı. Quaestorlar doğrudan senato üyesi yapıldı ve sayıları yirmiye çıkarıldı. Praetorlerin sayısı da 6'dan 8'e çıkarıldı. Konsül ve praetorler memuriyetleri esnasında devlet içinde yalnız mülki işlerle uğraşacaklar ve ancak bundan sonraki sene prokonsül ve propraetor olarak eyaletlerde görev alacaklardı.²⁷⁰ Bu yasadaki amaç, hem tecrübesiz konsüllerin ve praetorlerin deniz aşırı yerlere giderek buraları tehlikeye atmasını engellemek hem de idari ve askeri ayrımı sağlayabilmektir. Bundan böyle rahipler halk tarafından değil, bizzat rahip meclisleri tarafından seçileceklerdi.²⁷¹ Din adamlarının desteğini almak için Sulla'nın çıkarttığı bu yasa, uzun zaman sonra bu alanda yapılan ilk değişikliktir. Yapılan son değişikliğe göre, konsül başkanlığında toplanan halk meclisleri sadece etkisiz devlet memurlarını seçebilecekti.

Dört yüzyılda şekillenen patrici-pleb mücadelesinin temellerini attığı Roma Cumhuriyeti'nin yönetim mekanizması, tek bir kişi tarafından altüst edildi. Erklere ayrılığına dayanan dört meclisli sistem o andan itibaren senato diktatörlüğüne dönüştürülmüştü. Ordulara komutanın, eyaletleri yönetmenin ve hükümet organlarını

²⁶⁹ Beard, s.247.

²⁷⁰ Atlan, s.153.

²⁷¹ Atlan, s.154.

yönetmenin yanısıra, sadece senatörler, (equesler değil) Sulla'nın farklı suç tipleriyle ilgilenmek için kurduğu bir dizi yeni uzmanlaşmış mahkemede yargıç sıfatıyla oturabilecekti.²⁷² Muhaliflerin partisi yok edilerek yönetimde devletin gelişmesini ve ilerlemesini sağlayan rekabet ortadan kalktı.

Sulla, Asya seferi sırasında askeri sistemi iyice bozmuş, ordusunu yağmacılığa alıştırmış, o zaman kadar hissetmediği birçok gereksinime onu maruz bırakmış ve zamanla askeri yöneticilerin ahlakını bozan şeyler askerlerin de ahlakını bozmuştu.²⁷³ Muhaliflerin topraklarını askerlerine dağıtmakla birlikte hem onların asker kimliğini yok etmiş hem de onları açgözlü hale getirmişti. Sulla sürgün ve uzaklaştırma yöntemini icat etmiş ve partisinden olmayanları öldürenlere ödülleri vaat etmiş olduğundan bundan sonra cumhuriyete sıkı şekilde bağlı kalmak imkânsız hale gelmişti.²⁷⁴

Sosyal ve iç savaşlar olarak da adlandırılan bu iki yıkıcı savaş,²⁷⁵ İtalia savaşları böylece son bulmuş oldu; bunlar toplamda on yıl sürmüştü ve yüz elli binden fazla askerin ölümüne, yirmi dört konsülün, yedi preatörün, altmış aedilisin, aşağı yukarı iki yüz senatörün de yaşımının son bulmasına neden olmuştu.²⁷⁶

M.Ö. 79'da kurduğu düzenin işleyişine güvenen Sulla, üç yıl süren diktatörlük görevini bırakmış ve siyasetten çekilerek bir çiftliğe yerleşmişti. Çok geçmeden M.Ö. 78 yılında öldürülmüştür. Onun çıkardığı yasalar bir süre sonra ortadan kaldırılmış bile olsa cumhuriyet üzerinde açtığı derin yara asla kapanmamıştır. Sulla diktatörlüğünün Roma devletine getirdiği en büyük kötülük, ülkenin gelişmesini sağlayan sınıflar arası rekabeti sona erdirmesi ve bunun yerine şahısların mücadelesi dönemini başlatmış olmasıdır. Ölümünden sonra çok az sayıda kişi arkasında durmuştu. Bunlar da zaten onun tarafından üst makamlara getirilen kişilerdi.

²⁷² Faulkner, s.171.

²⁷³ Montesquieu, s.77.

²⁷⁴ Montesquieu, s.78.

²⁷⁵ Hem İtaliyeli hem de Romalı generaller arasında yapılan savaşlar.

²⁷⁶ Eutropius, s.135.

III. Spartacus İsyanı (III. Köle İsyanı)

A. Cumhuriyetin Son Yüzyılında Kölelik ve Gladyatörler

Roma'nın toplumsal düzenin temellerini, erkeklerin egemen olduğu, kadınların sıkıldığı ve kölelerin çalıştığı bir sistem oluşturmaktaydı.²⁷⁷ Erkek egemenliği öylesine bir pozisyondaydı ki, himayesi altında bulunan kadınlar ve köleler onun birer malıydı. Durmaksızın çalıştırılan köleler üretiyor, ortaya çıkan kazanç ise sahiplerinin oluyordu.

Cumhuriyetin son yüzyılında Roma, üç kıtaya yayılmış ve Akdeniz'i kendisine ait bir göl haline getirmişti. Roma, savaşı etkin bir siyasi dünya görüşü olarak devlet ideolojisi haline getirmesi ile imparatorluğun önceki dönemlerinden farklı olarak 'savaş ekonomisi' dönemi de başlamış oldu.²⁷⁸ Nitekim bu ekonominin bel kemiğini de 'kölelik kurumu' oluşturuyordu. Savaşlarda elde edilen zaferlerin yanı sıra korsanların da köle sayısındaki artışa katkısı büyüktü. Roma'nın Akdeniz hâkimiyetinden önce, Akdeniz'deki korsanların insan kaçırma faaliyetleri pek yaygın değildi. Ancak Roma, Akdeniz'e hâkim devlet olunca, 2,5 milyon km² alanı kapsayan suları kontrol etmek imkânsıza yakındı. Böylece, Kilikya ve Girit'i bir tür askeri üs gibi kullanan korsanlar, Akdeniz'de ticaret yapan korumasız gemilere saldırıyor, bu gemileri yağmalıyor ve ele geçirdikleri insanları köle pazarlarında satıyorlardı.

M.Ö. 1. yüzyılın sonunda toplam nüfusun altı ile yedi buçuk milyon arası olduğu öne sürülmekte, İtalya'daki köle nüfusunun iki – üç milyona ulaştığı ya da toplam nüfusun yaklaşık üçte birini oluşturduğu tahmin edilmektedir.²⁷⁹ Farklı bir kaynağa göre; köle nüfusu, M.Ö. 1. yüzyılda muazzam artmıştı – 3,25 milyon özgür nüfus karşısında iki milyon köle vardı.²⁸⁰ Bu dönemde köle sahibi olmak basit ama bir o kadar külfetliydi. Sicilya gibi yılda iki kere hasat yapılabilen yerler haricinde, tarım sektöründe köle çalıştırmak sahiplerine zarar ettirebiliyordu. Bu sebeple tarım sektörünün tamamında kölelerin çalıştırıldığı fikri, doğru bilinen bir yanıştır. Cumhuriyetin son yüzyılında bile, tarım sektöründe çalışan ama köle olmayan geniş

²⁷⁷ Fields, s.15.

²⁷⁸ Karnas, s.5.

²⁷⁹ Fields, s.18.

²⁸⁰ Chris Harman, **Halkların Dünya Tarihi**, çev. Uygur Kocabaşoğlu, Yordam Kitabevi, İstanbul, 2009, s.83.

bir proletarya sınıfı vardı. Ancak tarımsal üretim bir lokomotif benzetiğinde, lokomotifin ilerlemesini sağlayan motor kölelerdi. Mevsimlik olarak çalışan proletarya sınıfıyla, kölelerin ortaya koyduğu emek kıyaslanamazdı.

Köle sahibi olmak aynı zamanda bir tür zenginlik statüsüydü. Roma'daki geleneğe göre, önemli günlerde düzenlenen geçit törenlerinde soylu aileler veya zenginler boy gösterirken köleleri de onların peşinden gelirdi ve köle sayısı ne kadar çoksa izleyen üzerinde o kadar çok etki bırakırdı. Roma'nın o dönem kayıtları incelendiğinde sadece tek bir adamın elinde 4 bin köle, 257 bin büyükbaş hayvan olduğu bilinmektedir.²⁸¹ Bu durum onu oldukça zengin ve satatülü bir yurttaş yapıyordu.

Bu dönemde sömürülen köleler dört farklı alanda kullanılıyorlardı: İlki, hizmet sektörüydü; en çok köle bu sektörde çalıştırılıyordu. Bu gruptaki köleler Şehir merkezlerinde yaşayan zenginlerin ev işlerini üstleniyordu. İkincisi ise tarım sektörüydü; toplum tarafından en çok tüketilen şarap, tahıl ve kırmızı et üretiminde çalıştırılan köleler bu grupta yer alıyordu. Üçüncüsü ise, maden sektörüydü; değerli taşların çıkarılmasında ve işlenmesinde çalıştırılan kölelerde bu grupta yer alıyordu. Sonuncu ise, eğlence sektörüydü; arenalarda hayatta kalmak için birbirlerini öldüren köleler de bu sektörde yer alıyordu. Bu gruptaki kölelere gladyatör deniliyordu. Latince gladius sözcüğü kılıç anlamına gelmekte olup, onu ustalıkla kullanan profesyonel dövüşçüler, gladiator olarak adlandırılmaktaydı.²⁸² Bu kavram Türkçeye, Latince'den gladyatör olarak geçmiştir.

Gladyatör dövüşlerinin tarihsel süreçte nasıl geliştiğini tam olarak bilinmemektedir. Romalı tarihçilere göre, bu gelenek Etrüsklerden alınmıştı. Tarihsel olarak ritüel özelliği ağır basan bir dine mensup olup kendi ölmüş savaşçıların ruhu için savaş esirlerini kurban etme geleneği olan halk Etrüsklerdi.²⁸³ Dolayısıyla Etrüskler bir şekilde gladyatör dövüşlerini icat etmiş ve Romalıların hâkimiyeti altına girdikleri zaman bunu Romalılara miras bırakmışlardı. Farklı bir bakışa göre, gladyatör dövüşlerinin atası, M.Ö. 4. yüzyılda Campania şehrinde düzenlenen, insanların para için birbirlerini öldürdükleri organizasyonlardı.

²⁸¹ Karnas, s.10.

²⁸² Abdurrahman Uzunalan, "Antik Roma'da Gladyatör Oyunları " **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 12, 2005, s.16.

²⁸³ Fields, s.21.

Bol kazançlı olan bu dövüşler Romalılar tarafından beğenilmiş ve daha sonra şehre getirilmişti. Tarihi kayıtlar yoluyla oyunların kökeninin, Etrüskler olduğu güçlü bir şekilde iddia edilmektedir.²⁸⁴

Roma'da gladyatörler ilk kez M.Ö. 264'te Forum meydanında ortaya çıktı, Marcus ve Decimus Brutus kardeşler babalarının cenazesini onurlandırmak için düzenlediler.²⁸⁵ Geniş yankı uyandıran bu etkinliği izlemek için neredeyse Roma'nın yarısı akın etti. Zenginlerin güçlerini pekiştirdiği etkinlikler kısa sürede yaygınlaştı ve bir geleneğe dönüştü. İlk kez M.Ö. 105'te o senenin iki konsülü resmi bir gladyatör merasimi düzenledi.²⁸⁶ Böylece Roma'da resmileşen gladyatör dövüşleri M.S. 6. yüzyıla kadar devam etti. Bu dövüşleri ilgi çekici hale getirmek için birkaç hamle yapıldı. Buna göre, dövüşlerde sadece insanlar değil hayvanlar da kullanılıyordu, gladyatörler çeşitli halklardan seçiliyor ve memleketlerini temsil eden farklı kıyafetler giyiyordu. İlk başlarda gladyatörler sadece Samnitlerden seçiliyorken, ilerleyen süreçte bu gruba Galyalılar, Trakyalılar ve Afrikalılar da katıldı. En önemlisi bu dövüşler için inşa edilen çok katlı arenalar Roma'nın zenginliğini temsil ediyor ve halkın gözünü kamaştırıyordu. Gladyatörler için özel hazırlanan zırhlar ve silahlar da buna güç katıyordu.

B. Spartacus ve Amacı

Roma devletinde gladyatörlere verilen isimler ya erotik olurdu ya da tarihte yaşamış olan kahramanların veya devlet büyüklerinin isimlerinden seçilirdi. Amaç hem tarihi yaşatmak hem de Roma devletini yüceltmekti. Trakyalı Spartacus'e verilen ismin, M.Ö. 5. yüzyılda yaşamış olan Trakya hükümdarı I. Spartakos'a dayandığı düşünülmektedir. Dilbilimcileri Spartacus isminin Latince sparrus, sparum = kargı ya da mızrak ve trako-frig bir sıfat olan takos= ünlü ya da saygıdeğer sözcüğünün birleşkesinden oluştuğunu öne sürmektedirler.²⁸⁷

²⁸⁴ Uzunaslan, s.18.

²⁸⁵ W. O. Blake, **The History Of Slavery And The Slave Trade**, H. Miller Press, New York, 1860, s.53.

²⁸⁶ Fields, s.23.

²⁸⁷ Mustafa H. Sayar, "İtalya'da Köleleri Ayaklandıran Bir Trakyalı Spartacus", **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı 211, Temmuz 2011, s.75.

Romalı tarihçilerin, Spartacus'ün nasıl gladyatör yapıldığı hakkında ortak bir fikirleri yoktur. Bu konuda iki farklı görüş öne çıkar. İlkine göre, Trakya'lı Maed kabilesi bölgedeki Roma işgallerine karşı muhalifti. Pontus kralı Mithridates doğudaki (Ege ve Yunanistan) Roma topraklarını işgal ederken bu kabileden yardım almıştı. Bu nedenle Balkan Yarımadası'nı işgal eden Roma konsülü Sulla, Mithridates'i püskürttüktan sonra onun yakın müttefiki Maed kabilesini de ağır bir şekilde cezalandırmış ve erkekleri hepsini savaş esiri olarak İtalya'ya getirerek zafer alayında halka göstermişti.²⁸⁸ Bu kabilede, ordu komutanı olan Spartacus de esir alınanlar arasındaydı. Fiziksel olarak oldukça güçlü görünen bu adam ilerleyen süreçte gladyatör yapıldı. Diğer görüşe göre, Spartacus, Trakya'daki Roma ordusuna katılmış, daha sonra yaşanan bir anlaşmazlık yüzünden ordudan kaçmış ve yakalanınca da gladyatör yapılmıştı. Ancak, Romalı tarihçilerin daha çok ilgi görmek için büyük sorunlar çıkarmış yetenekli düşmanlarını kendileri tarafından eğitilmiş gibi gösterme eğilimi vardır. Bu sebeple bu iddianın ne kadar doğru olduğu tartışma konusudur. Nitekim onun Trakyalı ve iyi bir asker olduğu tartışılmaz bir konudur.

Cumhuriyetin son yüzyılında (M.Ö. 1. yüzyıl) ortaya çıkan iş kollarından biri, Roma'nın düzenlediği organizasyonlar için gladyatör yetiştirip dövüştürmektir. Oldukça riskli bir işti ancak başarı elde edildiğinde kazancı yüksekti. Capua'da, Lentulus Batiatus adındaki bir adam gladyatör eğitmeni ve gladyatör eğlenceleri düzenleyicisiydi. Gladyatör okulunun adı 'Gladiatorial Gnaeus Lentulus Batiatus' idi. Onun sahip olduğu gladyatörlerin çoğu Trakyalı ve Galyalıydı.²⁸⁹ Spartacus da bir şekilde Batiatus'un gladyatör okuluna düşmüştü. Burada hem sıkı bir dövüş eğitimi aldı hem de Crixus, Oenomaus, Castus ve Gannicus gibi usta gladyatörlerle tanıştı. M.Ö. 73'te başlayacak olan Üçüncü Köle İsyanı bu okulda ortaya çıktı.

Spartacus, isyanda köle ordusunun bir numaralı komutanıydı. Daha önce hiç askerlik yapmamış kölelerden oluşan bir ordu kurmuş olması ve bu orduyu iki yıl boyunca zor şartlarda bir arada tutması olağanüstü bir başarıdır. Bu olay hem siyasi hem de askeri bir başarıdır. Romalı bir komutanla karşılaştırıldığında, Romalı komutanın pozisyonu savaş becerilerinden ziyade rütbesiyle ilgiliydi ve kendisi stratejik ve taktik bilgilerine değil, mutlak suretle Romalı lejyonunun savaş

²⁸⁸ Sayar, s.75.

²⁸⁹ Brent D. Shaw, **Spartacus and the Slave Wars**, Bentford - St Martin's Press, Boston - New York, 2001, s.131.

becerilerine bağılıydı.²⁹⁰ Spartacus'ü, diğerköle isyanlarını başlatan Eunus ve Salvius'tan ayıran başlıca dört özelliğı vardır: İlki, iyi bir savaşçı ve komutan olmasıdır. İkincisi, elde edilen ganimetleri tüm köleler arasında ortak bir şekilde pay etmesidir. Üçüncüsü ise ordusuna altın ve gümüş gibi değerli madenlerin kullanılmasını ve satılmasını yasakladı. Böylece eşitlik bozulmadı. Sonuncusu ise Spartacus kendini bir liderden öteye taşımadı ve herhangi bir soyluluk ya da krallık gibi bir yöneticilik unvanına sahip olma peşine düşmedi.²⁹¹

Spartacus'ün planında ne bir sınıf kavgası vardı ne de sosyal bir devrim vardı.²⁹² Spartacus'ün herhangi bir aşamada yeni bir dünyaya ilişkin parlak bir vizyon ve köleliğin kaldırılmasına ilişkin bir hayal taşıdığına dair hiçbir kanıt yoktur.²⁹³ O ve onun peşinden kölelerin tek derdi prangalarından kurtulmaktı. Bu yolda ilerlerken hem önerilen Roma yurttaşlığını reddettiler hem de teslim olmadılar.

Bugün elimizde bulunan kaynaklarla, Spartacus'ün ordusunu ilkin kuzeye daha sonra güneye götürmesinin nedenlerini eksiksiz bir doğrulukla açıklayamayız.²⁹⁴ Spartacus'ün ordusunu oluşturan etnik unsurlar arasında kemik kadroyu Galyalılar, Germenler ve Trakyalılar oluşturuyordu. Bu nedenle, Spartacus'ün ordusunu ilk başta kuzeye hareket ettirmesindeki muhtemel amacı, İtalya sınırlarından çıkarak herkesin memleketlerine varmasıydı. Bu sayede özgürlüklerine ve memleketlerine kavuşan köleler rahata ereceklerdi. Ancak kuzeyde Alp dağlarının ardında Roma birlikleri mevcuttu. Büyük olasılıkla, durumun farkına varan Spartacus, bu tehlikeli yolculuktan vazgeçmiş ve hedefini güneye çevirmişti.

M.Ö. 2. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan iki köle isyanı da güneydeki Sicilya eyaletinde meydana gelmişti. Spartacus'ün daha sonra güneye yönelmesindeki amacı, Sicilya'daki kölelerin isyana destek vereceklerini ummasıydı. Eğer Sicilya'daki kölelerle birlikte, Sicilya'da bir devlet kuracak olursa, Roma'nın bu devleti yıkması oldukça çok zor olacaktı. Sicilya'daki kölelerin tekrar

²⁹⁰ Fields, s.30.

²⁹¹ Karnas, s.48.

²⁹² Fields, s.50.

²⁹³ Fields, s.47.

²⁹⁴ Diakov ve Kovalev, s.109.

ayaklanacağına dair Romalıların anlaşılabilir bir korkuları vardı. Eyaletini kontrol altında tutması gereken Verres, bu doğrultuda çok gaddarca tedbirler almıştı.²⁹⁵

Spartacus'ün ordusu art arda birkaç zafer kazandıktan sonra bu iki planın aksine, bir dönem Roma'ya doğru harekete geçmiştir. Bu hareketin sebebi tam olarak bilinmese de iki farklı görüş vardır: Bunlardan ilkinde göre, Spartacus ordusunun himayesini kaybetmişti. İkincisine göre, Roma'nın zayıflığını gören Spartacus, kaçmaktansa doğrudan başkenti ele geçirerek büyük bir zafer kazanmak istemişti.

Spartacus'ün planlarını altüst eden nihai gelişme, başta Crixus ve Oenomaus'un ve ardından Castus ve Gannicus'un orduyu birkaç parçaya bölmeleri ve şahsi hareket etmeleriydi. Nitekim birlik olma özelliğini yitiren köle ordusunun Sicilya'ya ulaşma planı bu yüzden suya düşmüştür.

C. Crassus ve Amacı

Crassus M.Ö. 107'de Roma'da doğdu. Spartacus İsyanını bastırmada görev alan son komutandır. Dönemin Roma'sında Sulla'nın ölümünden sonra Pompeius Magnus ile birlikte öne çıkan iki isimden biriydi. Marius ile Sulla arasında yaşanan mücadelede Sulla'nın yanında yer almış ve ün yapmıştı. Marius'a karşı kişisel bir düşmanlığı vardı. Marius'un üst üste konsül seçildiği dönemlerde, Crassus'un babası Marius'a karşı muhalifti. Eski konsüllerden olan babası ve ağabeyi M.Ö. 87'de Marius'un çeteleri tarafından katledilmişti.²⁹⁶ Bu da yetmezmiş gibi tüm ailesinin servetine el konulmuştu. Ancak Crassus, tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen hem siyasi hem de maddi anlamda güçlendi ve ünlü bir general oldu.

Marius'un kötüğünden kaçırılan Crassus, İspanya'nın İbiza kentinde yetişti. Bir kaçkın olmasına rağmen, hiç duyulmamış bir şey yaparak kendi özel ordusunu kurmak üzere asker almaya başladı. Kurduğu ordu, komutan ve askerleriyle birlikte 2.500 kişilik bir kuvvetti.²⁹⁷ Daha sonra topladığı ek kuvvetlerle birlikte Sulla'nın ordusuna katıldı. Yaptığı katkıyla birlikte, İç Savaş'ın seyrini değiştirdi. Sulla

²⁹⁵ Fields, s.48.

²⁹⁶ Charles Oman, **Seven Roman Statesmen Of The Later Republic**, Edward Arnold And Co Press, Londra, 1934, s.166.

²⁹⁷ Fields, s.32.

diktatörlüğünün mimarlarından biridir. Ancak açgözlü hareketleri onu, Sulla'nın gözünden düşürmüştü.

Crassus, büyük servetinin altyapısını Sulla yönetimindeki terör döneminde, yasal hakları ellerinden alınan kişilerin haczedilen taşınmazlarını çok düşük fiyatlara satın alarak oluşturmuştu.²⁹⁸ Dönemin diğer zenginlerinden ayrılan en çarpıcı özelliği, kölelere eğitim veren okullar açmış olmasıdır. Bu okullar kölelere muhasebe, inşaat ve açılış eğitimi verdi. Bir yandan ucuza aldığı köleleri nitelikli hale getirip iyi paralara satıyor, diğer yandan ucuza aldığı arsalarla nitelikli köleleriyle villalar yapıp, bunları kazançlı bir şekilde satıyordu. Yapmış olduğu akıllıca hamleler sayesinde zenginliği öylesine muazzam boyutlara ulaştı ki bir dönem tek başına Roma ordusunu finanse etti. Ayrıca senatörlerin yarısına borç verdi. En yakın rakibi olan Pompeius, lejyonlarını beslemek için Roma hazinesinden borç alırken, Crassus ise herkese borç veriyordu. Nitekim bu avantajı fırsat bilen Crassus, “yıllık geliri ile bir lejyonu besleyemeyenler kendini zengin zannetmesinler” diyordu.

M.Ö. 73'te başlarında Spartacus olan bir gladyatör isyan eder ve büyük bir köle ayaklanması ortaya çıkar. Bu durum senatoda tartışılırken hiçbir senatör isyanı bastırmayı istemiyordu. Çünkü hem kölelere karşı bir zafer almak hiç kimseye şan ve şeref getirmeyecekti hem de olası bir yenilgi durumunda herkese rezil olunacak ve senatörün siyasi hayatı sona erecekti. Bu durumda hem cesaretli hem de cömert olan üç isim öne çıkıyordu: Pompeius, Lucullus ve Crassus. Mecburiyetten dolayı bu görev Crassus'a verildi. Çünkü diğer iki komutana erişmek mümkün değildi. Pompeius, İspanya'da Sertorius ile savaşıyorken, Lucullus ise doğuda Mithradates ile savaşıyordu.²⁹⁹

Crassus'un bu görevi kabul etmesinin birçok sebebi vardı. Muazzam zengindi ancak onun ilgisini çeken tek şey askeri bir başarıydı. Zenginliği ile övünmek yerine Sulla döneminde elde ettiği askeri başarılarıyla övünüyordu. En önemlisi Pompeius ile girdiği rekabetti. Pompeius yaklaşık sekiz yıldır bir isyanı bastırmakla meşgulken, hızlıca bir isyanı bastırarak ve onun önüne geçecekti. Böylece ülkenin en önemli

²⁹⁸ Fields, s.31.

²⁹⁹ Oman, s.170.

komutanı ve siyasetçisi olacaktı. Nitekim hiç kimsenin yanaşmadığı bu görev onun için büyük bir fırsattı.

Crassus'un gözüpek bir komutan olup gerektiğinde gaddarlıkta en uç noktaya kadar gidebilen bir karakter yapısı vardı.³⁰⁰ Komutayı aldığı anda yaptığı ilk şey askerlerin yüreğine ölümcül bir korku salmak üzere antik çağlardan kalma dehşet verici bir ceza uygulamasını canlandırmak oldu.³⁰¹ Cezanın adı, onuncunun öldürülmesi (desimasyon) idi. Romalıların icat ettiği bu cezaya göre, asker kaçakları toplanır, bu kaçaklar onar kişiye ayrılır ve kura ile aralarından birer tane kurban seçilirdi. Seçilen kurban diğer dokuz kişi tarafından sopalarla dövülerek öldürülürdü. Bu infazın ardından diğer dokuz kişi bir süre ordudan dışlanır ve onlara erzak verilmezdi. Crassus, askerleri üzerinde psikolojik bir baskı kurmak için bu cezayı ilk başta 500 asker kaçağı üzerinde uyguladı. Bu yöntemle askeri disiplini tekrar sağladı.

Daha önce meydana gelmiş iki köle isyanından da hiçbir ders çıkarmayan Senato, Spartacus'ün başlattığı köle isyanını da hafife almıştı. Başta hiçbir planları ve düşünceleri yoktu. Bu isyanı yerel güçlere bıraktılar. Fakat bu sefer karşılarındaki isyancılar Sicilya'nın tarımcı köleleri değildi, ustaca savaşılabilen gladyatörler olunca kısa sürede büyük bir isyana dönüştü. Durumun ciddiyeti anlaşılınca, bu görev için Crassus seçilmiş ve bu isyanı bastırmada onun kararlarına müdahale edilmemiştir. Hâlihazırda senatörlerin yarısının Crassus'a borcu olduğu için ona müdahale etmeleri de beklenemezdi.

D. Rakip Orduların Özellikleri

Klasik Roma ordusundansa köle ordusunun özelliklerinden başlamak daha yerinde olacaktır. Köle ordusunun genellikle Galyalılar, Germenler ve Trakyalılardan meydana geldiği daha önce dile getirilmişti. Bunlar genellikle Balkanlardan gelen insanlardı. Bu sayede en azından ırk birliği olmasa da kültürleri ve yaşam tarzları birbirlerine yakındı. Bunların yanı sıra birçok İtali ve Kuzey Afrikalı köle de isyanda yer almıştı. Nitekim bu kadar çeşitli insalardan oluşan bir ordunun iletişimi oldukça zor olmalıydı. İmparatorluğun her köşesinden getirilmiş olmalarına rağmen,

³⁰⁰ Sayar, s.77.

³⁰¹ Fields, s.32.

pek çoğu Doğu'dan gelmişti ve orada konuşulan Yunanca genel olarak kölelerin ortak dili olmuştu.³⁰² Yunancadan sonra iletişimde kullanılan ikinci dil elbette Latince'dir.

Köle ordusu tıpkı Roma ordusu gibi piyade ağırlıklıydı. Ancak köle ordusu, Roma ordusuyla kıyaslandığında, daha dirençli, daha cesaretli ve daha beceriliydi. Spartacus ve Hannibal, Roma Cumhuriyetine karşı verdikleri mücadelede tarih boyunca kıyaslanmış en ünlü iki büyük düşmandır. Spartacus'ün hiçbir zaman Hannibal'inki gibi süvarileri olmadı, ancak Florus'a göre Spartacus rast geldikleri vahşi atları yakalamak yoluyla atlı bir birlik kurmuştu.³⁰³ Spartacus ve Hannibal kıyaslandığında; Spartacus'ün ordusunda savaş becerileri olan fillerinin yoktu.

Köle ordusunun en büyük zayıflığı, silah eksikliğiydi. İsyanı başlatan gladyatörler silahlarıyla yola çıkmışlardı ancak isyana sonradan katılan kölelerin büyük bir kısmı daha önce tarım işçiliği yapan silahsız insanlardı. Bir yandan köle ordusunun nüfusu artıyor diğer yandan silah ihtiyacı da çığ gibi büyüyordu. Bu sorunu çözebilmek için ellerine geçen her şeyi silah yapmaya karar verdiler. Balta, tırmık ve dirgen en çok kullanılan silahlardı. En yaratıcı olanı ise hayvan derisi ve ahşap malzemeler kullanılarak üretilen yuvarlak, küçük ve etkili kalkanlardı. Köle ordusundakilerin kullandığı silahlar, Romalılarınkilerle karşılaştırıldığında daha küçük ve hafifti ancak bu olumsuzlukları yanında sürat gibi daha önemli bir artışı vardı.

Köle ordusu kendi içinde çeşitli gruplardan kuruluydu. Bunlardan en önemlisi, savaşın seyrini değiştiren çoban (pastores) olarak anılan kölelerdi. Mesleği çobanlık olan birçok kırsal köle aynı zamanda tarım işçiliğine ve balıkçılığa da elverişliydi, ayrıca basit ve iddiasız kulübe veya kır evlerinde yaşıyorlardı.³⁰⁴ Hayvan sürülerini güderken özgürlerdi ve sürülerini korumak için silah taşımaları gerekiyordu. Bu sebeple çoban köleler iri ve dayanıklı insanlardan seçiliyordu. Her şeyden önemlisi bu insanlar tüm koşullarda hayatta kalabiliyorlardı. İsyanda köle ordusuna katılan bu insanlar hem sürüleriyle yiyecek ihtiyacını karşılıyor hem de silahlı ve eğitilmiş olmaları sayesinde piyade sınıfının bel kemiğini oluşturuyorlardı.

³⁰² Faulkner, s.178.

³⁰³ Fields, s.34.

³⁰⁴ Keith Bradley, **Slavery And Society At Rome**, Cambridge University Press, Cambridge, 1994, s.86.

Köle ordusundaki bir diğer grup ise “vilicus” olarak adlandırılanlardı. Latince bir kavram olan “vilicus”un Türkçe anlamı denetmen demektir. *Vilicus* ve eşi bir tarım çiftliğindeki en üst düzey kölelerdi, bir kır evinde birlikte yaşayan *vilicus* ve eşi hukuki olarak eşitti.³⁰⁵ Tarım sektöründe çalıştırılan *vilicus*ların işi, köleleri hizaya getirmek ve işin aksamasını engellemektir. Nitekim isyanda köle ordusuna katılan bu insanlar, orduda yöneticilik yapmış ve bu sayede disiplin sağlamışlardır.

Köle ordusuna katılanlar arasında daha önce çobanlık veya denetmenlik yapmış kölelerin yanı sıra hizmet sektöründe çalışmış olan aşçı veya garson gibi birçok köle çeşidi de mevcuttu. Ancak isyanı yöneten ve diğer gruplardan ayrılan en önemli grup isyanı da başlatan gladyatörlerdi. Savaşmayı bilen tek köle sınıfı gladyatörlerdi, zaten onlar da gladyatör okullarında mahkûm hayatı yaşamaktaydı.³⁰⁶ Arenalarda hayatta kalmak için defalarca kez dövülmüş ve rakiplerini öldürmüş olan gladyatörler savaşta Roma ordusunun en büyük kâbusuydu. Birçoğu haksız yere özgürlüğünü kaybetmiş ve bu yüzden kana susamıştı. Nitekim köle ordusundaki üst düzey komutanlar hep gladyatörlerden seçiliyordu. İsyanın başında yer alan Spartacus de bir gladyatördü. Bu bağlamda, Spartacus’ün başlattığı köle isyanı ile daha önce Sicilya’da ortaya çıkan köle isyanları işleyiş ve düzen açısından çok farklıdır.

Roma ordusu ise Marius reformlarından önce tamamen malvarlığına dayanan beş sınıftan oluşuyordu. Şehirlerdeki sıradan insanlar bırakın orduda yükselmeyi, yoksul oldukları için kapısından içeri bile alınmıyordu. Ordu tamamen zenginlerden oluşan ve daha da zenginleşen bir sınıf olma yolunda ilerliyordu. Yıllarca süren savaşlar sonucunda sosyal bir insan olduklarını unutan askerler halktan kopuk ve oldukça farklı yaşıyorlardı. Bu durumda hem asker bulmak zorlaşıyor hem de rekabet olmadığı için ordudaki disiplin azalıyordu. Nitekim bu konuda ilk adım atan kişi Tiberius Gracchus’tu. 11.000 as olan orduya giriş sınırı 4.000 as’a indirildi.³⁰⁷ Daha sonra başa gelen Gaius Sempronius Gracchus 4.000 as sınırını 1.500’e indirdi. M.Ö. 107’de Marius konsülken büyük bir reform yaparak, bu sınırı ortadan kaldırdı. Böylece malvarlığı ve devletin savunması arasındaki bağ tamamen koparılmış

³⁰⁵ Bradley, s.71.

³⁰⁶ Karnas, s.50.

³⁰⁷ As: Bakır paradır. Bu dönemde değeri 1/10 denarius değerindedir. Denarius ise M.Ö. 211’de basılmaya başlanan küçük gümüş paradır.

oldu.³⁰⁸ Bu sisteme manipulus adı verildi.³⁰⁹ Bu sisteme göre, birey eskiden olduğu gibi, zenginliğine göre değil, yetenek ve deneyimlerine göre orduya alınmaya başlandı.³¹⁰ Artık Roma ordusu tüm İtalya Yarımadası'ndan toplanan yurttaş askerlerin yer aldığı lejyonlardan ve İtalyan olmayan paralı asker yahut gönüllülerin hizmet yaptığı birliklerden oluşuyordu.³¹¹ Bu bağlamda köle ordusuyla kıyaslandığında çeşitlilik azdı ve düzen vardı.

Marius, ordunun savaş düzeninde değişiklik yapmıştı. Lejyonlar eskiden üç hattan meydana geliyordu. İlkinde mızraklı, ikincisinde tecrübeli ve kıdemli, üçüncüsünde ise en yaşlı ve en tecrübeli askerler bulunuyordu. Bu hatlar oldukça zayıf ve kırılıyordu. Marius, hatların sayısını ona çıkardı. Böylece genişleyen birlikleri yenmek daha da zorlaştı.

Eskiden askerler, belirli sınırlar içinde kendi silahlarını ve zırhlarını temin ediyorlardı. Ordu dışarıdan tek tip gözükiyordu ancak askerlerin kullandıkları malzemeler arasında kalite farkı vardı. Bu da birliklerin orantısız olmasına neden oluyordu. Ayrıca askeri araç gereçlerin pahalı olması sebebiyle silah ve zırh alamayan sıradan insanlar orduya giremiyorlardı. Marius reformlarıyla birlikte, artık tüm lejyonerler bronz montefortino miğferi takıyor, lorica hamata denilen zırh üstlük giyiyor ve bir scutum (kalkan), biri ağır biri hafif olmak üzere iki pilum (mızrak) bir gladius hispaniensis (kısa kılıç) ve bir pugio (hançer) kuşanıyordu.³¹² Askerlerin kullandığı araç gereçler genellikle ya demir ya da bronzdan yapılmıştı. Üstüne eklenen yol erzakıyla birlikte, bir askerin taşıdığı yük ortalama 35 kg'a kadar ulaşabiliyordu. Köle ordusundakiler taşıyacak silah bile bulamıyorken, Romalılar taşıdıkları ağırlığın altında eziliyordu.

Roma ordusunu, köle ordusundan ayrılan bir diğer özellik ise ordu birliklerine verilen sancak geleneğiydi. Sancaklar çeşitli sembollerle temsil ediliyordu. En belirgin beş sembol; kurt, kartal, yabandomuzu, at ve minotauros idi.³¹³ Bu konuda da reform yapan Marius, gümüş kartalı en yüce sancak olarak belirledi. Her şeyden önemlisi sancak kutsaldı ve kaybedilmesi bir lejyonun başına gelebilecek en kötü

³⁰⁸ Fields, s.42.

³⁰⁹ Latince bir kavram olan 'manipulus' Türkçeye çevrildiğinde grup anlamına gelmektedir.

³¹⁰ Bahar, s.88.

³¹¹ Fields, s.42.

³¹² Fields, s.44.

³¹³ Minotauros: Yarı boğa yarı insandan oluşan bir canlıdır. Yunan mitolojisinden gelmektedir. Latin halkların kutsalıdır.

hadiseydi. Kaybedilen bir savaşta, eğer sancakta kaybedildiyse sağ kalanlara onursuz ve işe yaramaz gözüyle bakılıyordu. Böyle bir durumda lejyon tamamen lağvediliyordu.

Köle ordusuyla Roma ordusunu ayıran bir başka özellik ise köle ordusundakiler hayatta kalabilmek için rast geldikleri yerlerde ne bulurlarsa değerlendiriyor; gerekirse o bölgedekilere zarar veriyor ve insanların ürünlerine el koyuyordu. Ancak Romalıların böyle bir derdi yoktu: Tahmin edilenin aksine Roma geleneğinde bir ordu asla devletin kendisi tarafından beslenmez ve finanse edilmezdi.³¹⁴ Roma orduları her zaman toprak zenginleri olan finansörler bulurdu. Bunun karşılığında zafer elde edilince ganimetten pay alırlardı. Nitekim yola çıkan Roma ordusunun erzak ihtiyacı gibi bir derdi yoktu.

Roma ordusu düzen ve disiplinin temsil ediyorken, köle ordusu cesaret ve direnci temsil ediyordu. Köle isyanına katılanlar arasında hiç kimse zorla savaştırılmadı ancak Roma ordusuna katılan ve savaştan kaçanlar çok ağır bir şekilde cezalandırıldı.

E. Çarpışan Ordular

İtalya'nın önde gelen zevk ve sefa kenti ve Campania'nın başşehri Capua, bir asırdan uzun süre boyunca gladyatörlerin eğitim alıp ikamet ettikleri bir ticaret merkeziydi.³¹⁵ Spartacus, Crixus ve Oenomaus'un komutasındaki yetmiş dört gladyatör Capua'daki bir gladyatör okulundan kaçtı.³¹⁶ Anlatılana göre, Capua şehir merkezine inen gladyatörler, burada bir silah arabası buldular ve silahlandılar. Kendilerini takip eden birlikleri püskürtüp başka bölgelerden kaçarak kendilerine katılan kölelerle birlikte Vezüv Yanardağı³¹⁷ krateri civarında üstlenerek etrafi yağmalamaya başladılar ve ele geçirdikleri ganimetleri herkese eşit dağıttılar.³¹⁸ Spartacus bulunduğu araziye olan hâkim konumundan dolayı burayı seçmişti.

³¹⁴ Karnas, s.51.

³¹⁵ Fields, s.52.

³¹⁶ Eutropius, s.143.

³¹⁷ Günümüzde, İtalya'nın Napoli kentinde bulunan bu yanardağ, o zamanlar sönmüş olarak görülen fakat aktif bir yanardağdı. Nitekim M.S. 79'da patlamıştır.

³¹⁸ Sayar, s.76.

Spartacus hızlıca harekete geçerek kölelerden oluşan bir ordu kurdu. Tıpkı daha önce ortaya çıkan köle isyanlarında olduğu gibi, Senato olayı başta pek ciddiye almadı. Bölgede çobanlık yapan kölelerin hayvanlarıyla birlikte kaybolmasından yakınan mal sahipleri, bir an önce bu sorunun halledilmesini talep ediyordu. Harekete geçen Roma, M.Ö. 73 yılının praetorlerinden Caius Claudius Glaber'i görevlendirdi. Bu sefer Roma'nın karşısında savaştan anlamayan köleler değil, tam tersine savaş ustası gladyatörlerin yetiştirdiği birlikler vardı. Glaber'in ordusu köle ordusu tarafından kısa bir sürede yok edildi.

Normal şartlarda bu isyanı köleler değil de herhangi bir halk çıkarmış olsaydı, örneğin Latinler ve Etrüskler gibi; Senato acilen toplanır ve üzerlerine bir konsül ordusu gönderilirdi. Ancak geçmiş tecrübelerden ders çıkaramayan senatörler bunun yerine, bu sefer iki praetor görevlendirdi. Praetorlerin isimleri; Lucius Cossinius ve Pulus Varinius idi. Birbirlerinden ayrı hareket eden bu iki praetörün sonu kaçınılmazdı. Gelişmeleri bir şekilde haber alan Spartacus cesaret gerektiren bir plan yaptı. Bu plana göre, gece vakti gizlice Roma karargâhına girilecek ve Cossinius öldürülecekti, böylece şaşkına uğrayan Roma birliklerini yenmek daha kolay olacaktı. Nitekim plan başarıyla uygulandı; Cossinius ve birlikleri ustaca yok edildi. Sıra diğer praetor Varinius ve ordusuna gelmişti. Spartacus ile üç kez karşı karşıya gelen Varinius, bu savaşların hepsini kaybetti, hatta yapılan son savaşta hem atını hem de emir subayını kaybetti. Hayatta kalmasına rağmen Varinius için tüm askeri ve siyasi hayat sona ermişti. Bundan daha çok onur kırıcı bir durum olamazdı.

Spartacus'un başarısının duyulması ve tüm İtalya Yarımadası'nda yayılması üzerine sadece gladyatör okullarında tutulan savaş esirleri ve cezalandırılmış askerler değil, aynı zamanda evlerde hizmet veren köleler de Spartacus ve çevresindeki gruba katılarak büyük bir kaçak köle ordusu oluşturdular.³¹⁹

M.Ö. 73'te kışın gelmesiyle birlikte savaşlara ara verildi. Köle ordusu bu sayede dinlenme ve büyüme fırsatı buldu. İzleyen M.Ö. 72 ilkbaharında, işler Roma için hiç de iyi gitmiyordu. Spartacus, önemli bir ordunun başında harekete geçmek üzere Güney İtalya'daki Campania'dan hayvancılık bölgeleri Lucania ve Bruttium'a geçtiği ve burada hepsi savaştı ve atılan çoban köleler kitle halinde saflarına

³¹⁹ Sayar, s.76.

katıldığı zaman ayaklanma gerçek boyutlarına ulaştı.³²⁰ Böylece Spartacus önderliğindeki köle ordusu 70.000 kişiye ulaştı. Durumun ciddiyetini anlayan Senato, artık bir konsül görevlendirmeliydi. Bu görev ilk başta M.Ö. 72 yılının konsüllerinden biri olan Lucius Gellius Publicola'ya verildi.

Tam bu sırada kuzeye doğru hareket eden köle ordusunun komutanları, kendi içinde anlaşmazlıklar yaşıyordu. Crixus Roma ordusu ile savaşmayı ve kuzeye Roma'ya doğru ilerlemeyi önerirken, Spartacus tüm köleleri İtalya'dan çıkaracak memleketlerine özgür insanlar olarak döndürmeyi hedef olarak belirlemişti.³²¹ Bu anlaşmazlık köle ordusunun ikiye bölünmesiyle sonuçlandı. Birçoğu kadın ve başıboş evsizlerden oluşan 20.000 kişilik bir grup Crixus'u takip etti. Publicola emrinde olan tam donanımlı 10.000 kişilik bir ordu onların üstlerine geliyordu. Garganus tepelerinde meydana gelen savaşta Crixus dört kez Roma ordusunu geri püskürttü. Fakat daha fazla dayanamadı ve orada arkadaşlarıyla birlikte öldürüldü. Böylece köle isyanı büyük bir darbe aldı. Bu olayın ardından diğer konsül Gnaeus Cornelius Lentulus Clodianus da göreve çağrıldı. Nitekim iki konsül güçlerini birleştirdi ve Spartacus'ün peşine düştüler.

Spartacus inisiyatifi ele aldı ve Romalılara kuvvetlerini toplayamadan saldırmak için iki konsülü de bozguna uğrattı. Sonuçta konsüller itibar kaybetmiş olarak Roma'ya geri çağrıldılar, öfkeli senatörler tarafından görevden azledildiler.³²² Crixus'a karşı alınan zafer hiçbir işe yaramamıştı. Spartacus hala güçlüydü. Kuzeydeki Alp Dağlarının eteklerine dayanan Spartacus ve ordusu derhal durdurulmalıydı. Eğer köle ordusu Alpleri geçecek olursa, durdurulması imkânsız hale gelebilirdi. Bu sebeple bölgenin prokonsülü olan Gaius Cassius Longinus'a isyanı bastırma görevi verildi. Kuzeydeki Galya valisi ile birlikte hareket eden Longinus, Po Nehri'nde Spartacus ile karşı karşıya geldi. Spartacus bir kez daha Roma ordularını yenilgiye uğrattı. Bu zaferin ardından Roma neye uğradığına şaşırılmıştı. Esir aldığı lejyon askerlerini Romalıların kendilerine yaptıklarını onlara yaparak gladyatörler gibi birbirleriyle dövüştürerek karşılıklı olarak öldürttü.³²³

³²⁰ Diakov ve Kovalev, s.108.

³²¹ Sayar, s.76.

³²² Fields, s.59.

³²³ Sayar, s.77.

Spartacus, üç praetor, iki konsül ve bir prokonsül ordusunu perişan etmişti. İsyan büyük bir savaşa dönüşmüştü. Bu hareketin gücünün ve niteliğinin bilincinde olan İlkçağ tarihçileri ona genel olarak “kölelerin savaşı” ya da “Spartacus Savaşı” adını verdiler.³²⁴ Romalılar için durum öylesine vahim bir hale gelmiş olmalıydı ki, bu savaşı Pön Savaşlarıyla kıyaslamaya başlamışlardı.

Alınan son zaferin ardından Spartacus fikir değiştirerek, Roma’ya doğru harekete geçmiştir. Neden fikir değiştirdiğini açıklayan net bir bilgi yoktur. İlkçağ tarihçilerine göre, bu savaş İtalya sınırları dışına çıksa da bitmeyecekti, ayrıca Roma orduları bitmek tükenmek bilmiyordu, en mantıklısı Roma’yı yani başkenti ele geçirerek tüm bunlara son vermektir. Durumu haber alan Senato olağanüstü toplantıya çağrıldı ve sıkıyönetim ilan edildi. Aralarından biri hariç, hiçbir komutan veya senatör bu görevi kabul etmek istemiyordu. Sulla’nın son arkadaşı, Collina Kapısı Savaşı kahramanı, diktatörlük yetkileriyle donatılmış Marcus Licinius Crassus, Spartacus’ün bozguna uğrattığı iki konsül ordusunun kalıntılarını da alarak bütün cumhuriyet silahlı güçlerinin başına geçirildi.³²⁵ Senato tarafından ilk kez bir kişiye *imperium extraordinarium* verildi.³²⁶ Roma devletinin köle ayaklanması nedeniyle nasıl bir dehşet ve panik içinde bulunduğu da göstergesidir.³²⁷

Crassus’un yaptığı ilk iş ordudaki disiplinsizliği gidermek için yaklaşık 4.000 askerini “desimasyon” yöntemiyle ölüme göndermek oldu. Crassus, mağlup olan diğer Romalı generallerin aksine, hemen saldırmak yerine ustaca bir plan yaparak bekleyişe geçti. Onu bu düşünceye iten temel faktör Spartacus’ün, Roma üstüne yürümekten vazgeçip İtalya’nın güneyine yönelmesidir. Tam o sıralar Spartacus, Sicilya adasına varmayı ve orada güçlü bir köle devleti kurmayı amaçlıyordu. Kuzeyden vazgeçip başkent Roma’ya yönelme hatasından sonra yapılabilecek en mantıklı plandı ancak bunu tahmin etmek hiçte zor değildi. Bunun üzerine Crassus, İtalya’nın güneyinde, Sicilya adasına geçişlerin yapıldığı yere, yaklaşık 54 km genişliğinde ve 4,5 metre derinliğinde oldukça büyük bir hendek kazdırdı.

³²⁴ Diakov ve Kovalev, s.107.

³²⁵ Diakov ve Kovalev, s.110.

³²⁶ Imperium extraordinarium: Tüm İtalyan Yarımadası’nın askeri, hukuki ve siyasi liderliğini ifade eden diktatörlük seviyesinden de öte bir yetkidir.

³²⁷ Sayar, s.78.

Crassus'un planı işe yaradı. İsyancılar gerçekten de tam bir fare kapanına sıkışıp kalmışlardı.³²⁸ Böylece üstünlük kuran Crassus, Spartacus'un ordusuna ağır kayıplar verdirdi. Oldukça zor durumda kalan köleler, bu tuzağı aşmak için savaşta öldürülen arkadaşlarının cesetlerini hendeğe doldurarak bir çıkış noktası oluşturdular. Bu sayede hayatta kalan Spartacus kuzeye gitmeye karar verdi. Ancak tam o sırada Roma'nın diğer konsülü Pompeius, İspanya İsyanını bastırması ve Roma'ya geri dönüyordu. Bunu öğrenen Spartacus kuzeye yönelme planından vazgeçti. Crassus'un da isteği bu yöneydi. Çünkü olası bir durumda Pompeius yardımıyla alınacak bir zafer, kendisi için hiçbir anlam ifade etmeyecekti. Ona muhtaçmış gibi görünecek ve oldukça saygınlık kaybedecekti.

Tekrar güneye yönelen Spartacus'un, Crassus ile karşılaşması kaçınılmazdı. Bu sırada köle ordusu içinde tekrar fikir ayrılıkları ortaya çıktı. Crixus'un ardından, başlarında Gaius Gannicus ve Castus'un bulunduğu yeni bir hoşnutsuzlar topluluğunun ayrılmasıyla, kısa bir süre önce, ordusu epeyce zayıf düşmüştü.³²⁹ Gannicus ve Castus'un yaklaşık 12.000 köleyi arkalarına aldıkları bilinmektedir. Crassus, doğrudan Spartacus'e saldırmaktansa köle ordusundan ayrılan bu birliğin peşine düştü. Nitekim Gannicus ve Castus'un ordusu Crassus tarafından yok edildi. Böylece köle ordusuna yön veren komutanlar arasında bir tek Spartacus kalmıştı.

Lucania bölgesinde, karşı karşıya gelen iki ordu bir dizi savaş yaptı. Spartacus'un amacı Crassus birliklerini yararak bir an önce ordusuyla birlikte bölgeden uzaklaşmaktı. Ancak şartlar buna el vermedi. Crassus tüm çıkış noktalarını elinde tutuyordu. Spartacus taktik değiştirdi; cephede Crassus'u bulup öldürecek ve bu sayede savaşa son verecekti.

Tarihçiler asilerin büyük bir kararlılıkla savaştıklarını ve kaçmayı reddettiğini gösteren sembolik bir hareket olarak baştan atını öldüren Spartacus'un, Crassus'a ulaşmak için arbedede yolunu açmaya çalışırken öldüğünü kaydeder. Cesedi hiçbir zaman bulunamadı.³³⁰

Antik dönemin güçlü düşmanları övmeyi çok seven tarihçilerine göre, Spartacus ancak 200 Roma askerini öldürdükten sonra durdurulabilirdi. Nitekim

³²⁸ Fields, s.66.

³²⁹ Diakov ve Kovalev, s.111.

³³⁰ Faulkner, s.180.

lidersiz kalan köle ordusunun büyük bir kısmı onla birlikte yapılan son savaşta hayatını kaybetti. Köle ordusundan geriye kalan çaresizler, parçalara ayrılarak canlarının derdine düştüler. Böylece İtalya'da pek çok felaketin yaşanmasına neden olan bu savaşa ancak üç yılda bir son verilebildi.³³¹

Lucania bölgesinde yapılan son savaşta 60.000 kölenin ve 1.000 Roma askerinin öldüğü kayıtlara geçmiştir. Toplamda ise köle ordusuna katılanlar arasından yaklaşık 150.000 kişinin, Roma ordularından ise on binlerce askerin öldüğü tahmin edilmektedir. Bu açıdan getirmiş olduğu yıkımın boyutlarına bakıldığında, Spartacus'ün başlattığı isyan, insanlık tarihinin en büyük köle isyanıdır.

Köle ordusundan geriye kalanların şansı çok azdı. Hayatta kalabilen köleler civardaki dağlara kaçtılar ancak bunlardan yaklaşık 6.000 kadarı yakalandılar ve Capua ile Roma arasında uzanan Via Appia yolu³³² boyunca çarmıha gerilerek öldürüldüler.³³³ Crassus tarafından verilen cezalar arasında diri diri yakma, yırtıcı hayvanların önüne veya çarmıha germe gibi dehşet verici cezalar vardı. Crassus kendi lejyonerlerine bile acıması olmayan biriydi. Çarmıha germeyi seçmesindeki en büyük etken aralarında en uzun süren ve en acı verici olanıydı. Romalıların o güne kadar gördüğü en acımasız ve en geniş kapsamlı cezaydı. Crassus bir yandan gövde gösterisi yapıyor, diğer yandan siyasi düşmanlarına gözdağı veriyordu.

F. İsyanın Sonuçları ve Büyük Rekabetin Başlaması

Spartacus'ün başlattığı isyan fiilen başarısız oldu ancak manevi bakımdan zafere ulaştı. Özellikle M.S. yaşayan Romalı tarihçiler bu isyana büyük saygı duydular. M.S. 2. yüzyılda yaşayan Plutarkhos ve Appianos gibi köleci dünyanın tarihçileri bile, Spartacus'ün kişiliğine karşı sevgi izleri taşıyan bir yargı getirirler. Crassus döneminde, kölelerin sömürülmesi yöntemlerinin dayanılmaz ve tehlikeli niteliğini kabul ederler.³³⁴ Bu isyandan sonra toplumdaki köle anlayışında büyük

³³¹ Eutropius, s.145.

³³² Via Appia; M.Ö. 312 yılında Appius Cladius'un yaptırdığı 660 kilometre uzunluğundaki bir yoldur. Başkent Roma'dan başlayan bu yol, İtalya'nın güneyindeki Brindisi kentine kadar uzanmaktadır.

³³³ Sayar, s.79.

³³⁴ Diakov ve Kovalev, s.112.

değişiklikler olmuştur. Kölelik kaldırılmadı fakat tıpkı krallar dönemindeki gibi kölelere saygı duyulmaya başlandı.

Gladyatörlerin başlattığı isyan öylesine ağır izler bırakmış olmalı ki, M.Ö. 63 senesinde çıkartılan bir kararname ile Roma'da gösteri yapan gladyatör toplulukları Roma dışına taşınmıştır. Bu isyanda gladyatörler savaşma becerilerini kanıtladığından olsa gerek, ilerleyen süreçte bir kısmı Pompeius tarafından orduya asker olarak alındı.

İsyan edenlerden yaklaşık 5.000 kişilik bir grup, isyandan sonra İtalya'nın kuzeyine kaçmayı başarmıştır. Bu grubun karşısına İspanya'dan dönmekte olan Pompeius çıkmıştır. Pompeius, bu fırsatı elinden kaçırmamış ve isyandan geriye kalan son grubu ortadan kaldırmıştır. Senato'ya, savaşı kendisinin sonlandırdığını ifade eden bir rapor göndermiş, böylece Crassus ve Pompeius rekabeti farklı bir boyut kazanmıştır. Spartacus'ün başlattığı isyan tamamen sonra ermiş ancak Roma'da farklı bir savaş başlamıştır.

Bir tarafta halkın gözdesi olan Pompeius diğer tarafta muazzam malvarlığı ile ona rakip olan Crassus vardı. Her ikisi de daha önce takip ettikleri Sulla gibi, Roma'da tek adam olmak istiyordu. Bir iç savaşın çıkması an meselesiydi. Ancak araya giren senatörler, bu iki generalin bir iç savaş çıkarmasını engellemek için ikisini de konsül seçtiler. İkisi de Sulla Anayasası'nın kuruluşunda rol oynadıkları halde konsüllükleri döneminde bu anayasayı yıkmaya çalışmışlardır.³³⁵ Bu bağlamda, Pompeius önderliğinde çıkarılan birtakım yasalarla birlikte, halk tribunusluğu ve cesnsorluk görevleri geri getirilmiş, ayrıca Sulla'nın talimatlarıyla senatoya giren yaklaşık 60 senatör görevinden azledilmiştir. Böylece Sulla Anayasası'nın kalıntıları yıkılmış ve Pompeius oldukça güçlenmiştir.

Bu süreçte Sulla döneminde yok edilen muhalefet (Populares Partisi) tekrar ortaya çıkmıştır. Demokratik partinin ılımlı kanadına kesinlikle bağlanan Pompeius 'yeni Marius' olma onuruna göz dikmiştir.³³⁶ Bu partinin taraftarları arasında genç Julius Caesar da bulunmaktadır.

³³⁵ Atlan, s.163.

³³⁶ Diakov ve Kovalev, s.113.

M.Ö. 67 yılına gelindiğinde Akdeniz'deki korsanlar Roma ticaretine ciddi anlamda darbe vuruyordu. Bir halk tribunu olan Aulus Gabinius'un önerisiyle birlikte Pompeius'a tüm Akdeniz ve tüm kıyı bölgeleri üzerinde *imperium infinitum* -sınırsız yetki- bahşeden bir yasa çıkarıldı.³³⁷ Buna göre, Akdeniz'deki tüm Roma donanması (500 gemi ve 120.000 kişilik bir ordu) tek bir adamın yani Pompeius'un emrine girdi. Verilen bu güçle birlikte Pompeius, üç ay gibi kısa bir sürede Akdeniz'deki tüm korsanları yok etti.

Senato onun askeri başarılarından oldukça etkilenmiştir. Bunun ardından ona Doğu'nun asayişini sağlaması için birtakım görevler verildi. Doğu'da sorun çıkaran Pontus Krallığı, Pompeius'un emrindeki birlikler tarafından dize getirildi. Böylece Karadeniz'de iki yeni eyalet kuruldu: Pontus ve Bithynia. Daha sonra Ermeni devleti kendi rızasıyla Roma egemenliği altına girdi. Pompeius buradaki düzenlemelerinden sonra, M.Ö. 64 ilkbaharında Suriye'ye geçti ve burada Suriye ve Filistin topraklarını eyalet haline getirdi.³³⁸ Cumhuriyet artık kutsal topraklara yani Kudüs'e komşu olmuştu. Bu dönemde Kudüs'teki Yahudi cemiyeti arasında iki kardeşten hangisinin tahta çıkacağı tartışılırken güçsüz olanı Pompeius'un desteği ile tahta çıkar. Doğal olarak, Romalı savaş beyni, güçlü olanın isyan etmesini kışkırtarak zayıf olanın lehine karar verdi ve isyanın çıkmasıyla ordusunu Yahudilerin kutsal şehri Kudüs'e sürdü.³³⁹ Nitekim Yahudiler tarihte ilk kez kutsal topraklarından kovuldular. Ardından Arabistan'a yönelen Pompeius orayı da ele geçirdi. Böylece Pompeius önderliğinde 'Doğu Sorunu' tamamen çözüme kavuşmuştur. Doğu sadece Roma himayesine girmedi ayrıca Pompeius'un vergi topladığı büyük bir derebeylik haline geldi. Buralara düzenlediği seferler sonucunda irili ufaklı 1.000 kale, 900 kent ve 800 korsan gemisi ele geçirdi, 39 kent kurdu ve devlet kasasına giren 20.000 talent dışında doğrudan alınan vergiler de iki katına çıktı.³⁴⁰ Bu görevleri başarıyla yerine getiren Pompeius hem karizmatik bir lider olmuştu hem de muhtemelen o döneme kadar Roma'nın gördüğü en zengin insan konumuna yükselmişti.

Diğer yandan Crassus ise Mısır'ı ele geçirme planı yapıyordu. Ancak bu konuda katı bir muhalefet ile karşılaşınca bundan vazgeçti. Bunun yerine, Pompeius

³³⁷ Faulkner, s.181.

³³⁸ Bahar, s.31.

³³⁹ Faulkner, s.183.

³⁴⁰ Simon Baker, **Eski Roma: Bir İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü**, çev. Ekin Duru, Say Yayınları, İstanbul, 2012, s.109.

Roma dışındayken onun dostlarına yanaşmayı ve bu sayede ondan daha güçlü olmayı amaçladı. Caesar ve diğer demokratlarla anlaşma yaptı. Bu grubun desteklediği adaylar seçimleri kazandı. Publius Cornelius Sulla (Lucius Cornelius Sulla'nın yeğeni ancak amcasının fikirlerine muhalif olan bir kişi) ve Publius Autronius Paetus konsül seçildi. Ayrıca Crassus censor ve Caesar da aedil seçildi. Bu sayede güçlenen Crassus, Pompeius ne kadar çok zafer alırsa alsın siyasi açıdan onun önündeydi. Ancak demokratların güçlenmesinden korkan bir grup senatör bu seçimlerde hile yapıldığını öne sürerek seçimleri iptal etti. Bunun yerine kendi belirledikleri iki adayı seçtirdiler. Ardından Crassus'un evinde yapılan bir toplantıda hükümete darbe girişimi tartışıldı. Buna göre senato üyeleri öldürülecek, ardından Crassus diktatör ilan edilecekti. Eski düzen tekrar kurulunca; yönetim demokratlar arasından seçilen iki konsüle iade edilecekti. Bu plan bir şekilde dışarıya sızdı. Bu olayın ardından kurgulanan plandan vazgeçildi. Normal şartlarda hükümete darbe planları kuran bir grubun deşifre olması durumunda ya idam edilirdi ya da sürgüne gönderilirdi. Ancak Crassus'un zenginliği bir şekilde bu durumu bastırdı.

Roma siyasetinde M.Ö. 60'lı yılların sonlarına damga vuran isim Marcus Tullius Cicero'dur. Kendi çağının en büyük edebi kişiliği olmasının yanısıra, çok başarılı bir avukat ve M.Ö. 67 yılından M.Ö. 43'teki ölümüne kadar önde gelen muhafazakâr bir siyasetçiydi.³⁴¹ M.Ö. 63 yılının konsül seçimlerinde Cicero ve Lucius Sergius Catilina aynı mevkiye aday olur. Catilina, halkın borçlarını silmeyi vadederken, Cicero ise üstün hitabet yeteneği ve abartılı konuşmalarıyla bunun yanlış olduğunu dile getiriyordu. Nitekim Cicero senatörlerden aldığı destekle birlikte seçimleri kazanarak konsül seçilir. Onun konsüllük yaptığı bu dönemde en önemli rakibi halk tribunu olan Servius Rullus'tur. Rullus, Pompeius'tan aldığı destekle toprak reformu yasası tasarlamıştı. Buna göre; eyaletlerdeki devlete ait topraklar satışa çıkarılacak, elde edilen para ile İtalya'da toprak alınarak yoksul halka dağıtılacaktı.³⁴² Bunun sağlanması için de 10 kişilik bir komisyon kurulacaktı. Bu tasarımı destekleyenler arasında Crassus ve Caesar da vardı. Ancak Cicero önderliğinde gelişen muhalefet ağır basmış ve bu tasarı Senato'da reddedilmiştir.

Catilina, M.Ö. 62 senesi için yapılan konsül seçimlerine tekrar aday olmuştur. Ancak bu sefer onu destekleyenler arasında Crassus ve Caesar yoktur. Çünkü bu iki

³⁴¹ Faulkner, s.183.

³⁴² Atlan, s.175.

isim Catilina'nın sadece kendi menfaatlerini düşündüğünü fark etmişlerdir. Nitekim yapılan seçimde Cicero'nun desteklediği aday, Catilina'ya karşı galip gelmiştir. Anlatılana göre Catilina hükümeti devirmek için bir darbe örgütledi, fakat tasarısı ihanete uğradı ve bazı destekçileriyle birlikte başkentten kaçmasının ardından Etrüsk bölgesinde bir ayaklanma çıkarmaya çalışırken yenildi ve öldürüldü.³⁴³ Onun planını ortaya çıkaran ise Cicero'nun kurduğu istihbarat ağıdır. Onu ölüme götüren yol ise Cicero'nun Senato'da yaptığı ürkütücü konuşmalar sayesinde ilan edilen sıkıyönetimdir.

Bu gelişmelerin ardından beklenmedik bir olay yaşanır: M.Ö. 62'de Pompeius ordusuyla birlikte İtalya'nın güneyindeki Brindisi şehrine ayak basar. Halkın ve birçok siyasetçinin gözünde Roma'nın o güne kadar gördüğü en başarılı generaldir. Ondan beklenen tıpkı Sulla gibi bir diktatörlük kurmasıdır. Bu durum Roma siyasetinde büyük bir endişe yaratmıştır. Ancak Pompeius herkesi şaşkırtan bir kararla ordusunu dağıtmıştır. Oldukça riskli olan bu kararı neye dayanarak verdiği bilinmemektedir. Bundan böyle anayasal çerçevede kıdemli bir kişi olarak görev yapmaya karar vermiş olabilir.³⁴⁴ Kolay yoldan ülkeyi ele geçirmek yerine siyasi mücadele sonucunda hakkını arama yolunu seçmiştir. Senato'da yaptığı konuşma pek fazla ilgi çekmemiştir. Terk ettiği Roma ile yeni Roma arasında büyük fark vardır. Gücünden korkan herkes ona mesafeli davranmıştır. Birtakım toprak reformu içeren yasalar çıkarmak istese de başarısız olmuştur. Böylece M.Ö. 60'lı yılların sonu beklenenin aksine iç savaşsız bir şekilde tamamlanır.

IV. CUMHURİYETİN SONU

Eyaletlerin özgürlük hareketi, kölelerin korkunç ayaklanması ve demokratların hareketi, Roma devletini temellerinden sarsmıştı.³⁴⁵ M.Ö. 510'da kurulan cumhuriyet rejimi uzun bir süre boyunca başına gelen felaketleri atlattı. Ancak M.Ö. 50'li yıllara gelindiğinde cumhuriyete olan güven oldukça azalmıştı. Siyasetçiler ve halk kitleleri birkaç generali koruyucu ve kurtarıcı olarak görmeye başlamışlardı. Başka bir deyişle cumhuriyet rejiminin getirdiği gelenekler terk

³⁴³ Faulkner, s.184.

³⁴⁴ Freeman, s.407.

³⁴⁵ Diakov ve Kovalev, s.119.

edilmeye başlanmıştı. Bu dönemde kurtarıcı olarak görülen generaller arasında Pompeius, Crassus ve genç Caesar vardı.

Julius Caesar, belki de ismi daha sonraki Avrupa tarihine Kaiser ve Çar olarak giren, Batı takvimine July (temmuz) ayı dâhil edilen ve suikastı Avrupa kültürünün en çarpıcı anılarından biri olarak kalan en ünlü Romalıdır.³⁴⁶ Cicero kadar olmasa da hitabeti güçlüdür. Hırslı ve cömert biri olarak bilinir. Pompeius'un aksine Caesar Roma'nın efsanevi kurucusu olan Turuvalı Aenas'ın soyundan geldiğini iddia eden eski bir patrisyen (patrici) aileye mensuptu.³⁴⁷ Bu iddiasını her yerde bir avantaja çevirdi ve yükselmeye önü açıldı. Ancak sahneye çıktığı dönemlerde ailesi diğer particilere kıyasla görece yoksuldu. Buna rağmen, M.Ö. 100 yılında doğan Caesar, 65'te aedilis, 63'te pontifex maximus ve 62'de praetor seçilmiştir.³⁴⁸ Ordu komutanı olarak ilk kez M.Ö. 60'ta İspanya'ya sefere gitmiştir. Ona verilen görev bölgedeki isyanları bastırmaktı ancak o hem isyanları bastırdı hem de Portekiz topraklarını Roma devletine kattı. Bu görevi fazlasıyla başarılı tamamlamış ve zengin bir general olarak Roma'ya geri dönmüştür.

Caesar'ın bundan sonraki hedefi M.Ö. 60 seçimlerinde 59 senesi için konsül seçilmektir. Ancak önüne büyük bir engel çıkar. Roma geleneklerine göre Portekiz'de elde ettiği başarı için düzenlenecek olan zafer alayına katılmak istiyorsa tören gününe kadar başkent dışında beklemek zorundaydı. Zafer alayı, Romalı bir aristokratın nail olabileceği en büyük şereflerden biriydi.³⁴⁹ Fakat eğer başkente ayak basacak olursa bu hakkını kaybedecekti. Diğer yandan konsül adayı olmak istiyorsa bunu başkentte bizzat duyurmak zordundaydı. O tarihi değiştirecek olan büyük bir risk aldı; kutlamaları, şanı ve şöhreti reddederek Roma'ya geldi ve konsül seçimlerine adaylığını koydu. Konsül olmak için oldukça genç ve tecrübesizdi. O dönem geri planda kalmış olan Pompeius ile bir anlaşmaya vardı. Pompeius, Caesar'a seçimi kazanabilmesi için gerekli maddi katkı ve desteği verecek, Caesar'da konsül seçildikten sonra Pompeius'a en çok istediği şeyi sağlayacaktı.³⁵⁰ Pompeius ona rakip tutucu senatörlerin azledilmesini ve askerlerine toprak verilmesini talep

³⁴⁶ Freeman, s.410.

³⁴⁷ Baker, s.109.

³⁴⁸ Pontifex Maximus: Roma Cumhuriyetinde dini temsil eden devlet görevlileri arasında en üst makamdır. Genelde emekli konsüller için ayrılan bu mesleğin halk üzerindeki nüfuzu oldukça yüksektir.

³⁴⁹ Goldsworthy, s.173.

³⁵⁰ Baker, s.112.

ediyordu. Nitekim yapılan seçimlerde Caesar 59 senesi için konsül seçildi ve sahneye çıktı. Artık adı Pompeius ve Crassus ile aynı konuşmalarda anılan biri haline geldi.

M.Ö. 59'a gelindiğinde Caesar hem pontifex maximus hem de konsüldü. Pompeius geçmişi zaferlerle dolu yenilmez bir generaldi. Crassus ise ülkeyi büyük köle isyanından kurtarmıştı ve oldukça zengindi. Pompeius, Crassus ve Caesar'ın önlerinde iki seçenek vardı; ya birbirlerini yok etmeye çalışacaklardı ya da güçlerini birleştirerek, Cicero'nun liderliğini yaptığı muhalefeti yok edeceklerdi. Üçü de ülkeyi tek başına yönetmek isteyen hırslı insanlardı ancak birbirleriyle savaşacak kadar çılgın değillerdi. Nitekim Roma'nın en güçlü üç adamı kendi aralarında gizli bir anlaşma yaparak, siyasal olaylarda birlikte hareket edeceklerine dair yemin ettiler.³⁵¹ Bu anlaşma I. Triumvirlik olarak tarihe geçti.³⁵² Tutucu Varro'nun deyimiyle, bu üç başlı canavar gerçekten de ortaklaşa ve gizli bir diktatörlüğü temsil ediyordu.³⁵³

Uzlaşma sağlandığına göre belirli sorunlar halledilmeliydi. Senatörler durumun ciddiyetini anlar anlamaz üçlü ittifaka muhalif olmaya başladılar. Ancak üçlü ittifakı durdurmak imkânsızdı. Halk Meclisi, adeta Caesar'a tapıyordu. Bu sayede üçlü ittifakın kararları senato yerine Halk Meclisi'nde alınıyordu. Alınan kararlar arasında, Caesar'ın kendisini beş yıl süreyle Galya, Narbonensis ve Illyria eyaletlerine prokonsül olarak ataması, Pompeius'un Doğu'da ele geçirdiği eyaletlere istediği yöneticileri ataması, Crassus'a bağlı atlılar sınıfı üyelerinin zenginleştirilmesi ve M.Ö. 58'de muhaliflerin lideri olan Cicero'nun sürgüne gönderilmesi en çarpıcı olanlarıdır.³⁵⁴ I. Triumvirlik ilan edileli üç sene olmuştu ve üçlü ittifak öylesine güçlenmişti ki karşılarında durabilecek herhangi biri ya da bir kurum kalmamıştı.

İttifakı güçlendirmek adına Caesar, Pompeius'a tek kızı Julia (henüz 14 yaşında olan) ile evlenmesini önermiş ve yaşlı general bu genç güzel gelinle M.Ö. 59 baharında evlenmişti.³⁵⁵ Pompeius'un Doğu'da elde ettiği zaferlerden kazandığı ganimetleri dağıtması halkın büyük takdirini topladı. Böylece ittifakta en ağır basan Pompeius'tu ancak Caesar aralarında en hızlı ilerleyendi, Crassus ise ne yükseliyor

³⁵¹ Bahar, s.32.

³⁵² Latince bir kavram olan 'triumvirlik' üç kişi anlamına gelmektedir. Caesar, Pompeius ve Crassus'un toplamda üç kişi oluşturmasından dolayı ittifaka bu ad verilmiştir.

³⁵³ Diakov ve Kovalev, s.120.

³⁵⁴ Narbonensis, günümüzde Fransa'nın Akdeniz sahillerini kapsayan bir eyalettir. Illyria ise günümüzde Balkanların Akdeniz sahillerini içeren bir eyalettir.

³⁵⁵ Baker, s.116.

ne de alçalıyordu. Üçlü ittifakın tek kişinin yönetiminde olan monarşiden veya bir başka deyişle krallıktan hiçbir farkı yoktu.

Geleneklere göre, bir yıllık görev süresi biten konsül, senatonun seçtiği bir eyelate genel vali olurdu.³⁵⁶ Caesar'da daha önce belirtildiği gibi Galya ve çevresindeki eyaletlere vali olarak atandı. Burada birtakım isyanlar ortaya çıktı. Bu isyanları bastırmak bahanesiyle, Caesar ordusunu genişletiyordu. M.Ö. 58-56 yılları arasında süren mücadele sonucunda, Caesar'ın ordusu Cumhuriyet tarihi boyunca Roma'ya baş belası olan Galyalıları ve Germenleri dize getirdi. Tüm kabile liderleri esir alındı. Ele geçirilen ganimet muazzamdı. Askerlerine çift maaş dağıttı. M.Ö. 55 yılında, başkentte, görkemli yapılarla bezeli yeni bir forum (şehir meydanı) yaptırmaya başladı ve yalnızca arazinin satın alınması Caesar'a 100 milyon sestertiusa mâl oldu. Zaman ilerledikçe Caesar güçleniyor ve durdurulamaz hale geliyordu. Nitekim Pompeius ve Crassus durumun farkındaydı. Eski düşmanlar bu sefer Caesar'a karşı bir plan yaptılar. Bu plana göre, her ikisi de M.Ö. 55 senesi için konsül seçilecek ve Caesar'ı zayıflatacaklardı. Ancak her ikisinin de konsül seçilebilmesi için herkesin desteği gerekiyordu. Bunun için Pompeius'un önerisiyle birlikte, Cicero'nun cezası affedildi ve sürgünden geri döndü. Böylece triumvirlik dağılıyor ve duumvirate geliyordu.³⁵⁷

M.Ö. 55'te yapılan seçimlerde Pompeius ve Crassus konsül seçilerek amaçlarına ulaştı. Crassus, Caesar'ı oldukça kıskanmıştı. Kuşkusuz onu en çok yaralayan şey Caesar'ın malvarlığı ile gösteriş yapmasıydı. İlk fırsatta buna karşılık vermesi gerekiyordu. Bu nedenle Crassus, biraz maceracı bir hevesle ve zamansız bir vakitte Parthlara karşı sefere çıktı.³⁵⁸ Amacı Roma'ya toprak kazandırmaktan daha çok kendi zenginliğini arttırmaktı. Düşüncesizce hareket edişi ve gittiği yerleri ölçüsüzce yağmalıyor oluşu, bölgedeki birçok halkı Romalılara karşı birleştirdi. Kökleri İran bozkırlarında yatan ve zırhlı ani taaruz süvarileriyle atlı okçulardan oluşan Parth ordusu, Romalıların daha önce karşılaştıklarından oldukça farklıydı.³⁵⁹ Romalı lejyonerler üstlerindeki ağır zırhlar yüzünden karşılık bile veremedi can

³⁵⁶ Baker, s.114.

³⁵⁷ Latince bir sözcük olan 'duumvirate', eşbaşkanlık anlamına gelmektedir. Pompeius ve Crassus'un, Caesar'a karşı birleşerek oluşturduğu ittifaka bu sebeple duumvirate denmiştir.

³⁵⁸ Kevser Taşdöner Özcan, "Agustus Dönemi'nde Armenia: Roma-Parth Hâkimiyet Mücadelesi", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 33, Sayı 56, Eylül 2014, s.59.

³⁵⁹ Faulkner, s.190.

verdiler. Bölge halklarıyla, Romalılar arasında meydana gelen Karrhai Savaşında, Romalılar ağır bir yenilgi aldı ve bu savaşta Crassus öldürüldü.

Crassus'un ölümünün ardından I. Triumvirlik dağıldı; geriye sadece Pompeius ve Caesar kaldı. Caesar, M.Ö. 55-50 yılları için Galya eyaletine prokonsül olarak atandı. Burada bitmek tükenmek bilmeyen Germen istilalarıyla baş etmeye çalışıyordu. Prokonsül bu davetsiz konuklarından, büyük oranda, kalleşçe bir kurnazlık sayesinde kurtuldu: Görüşme yapmak bahanesiyle Germen şeflerini karargâhına çağıran Caesar, görüşmenin sonucunu rahatça bekleyen barbarların üzerine birdenbire saldırdı ve kırk binini kılıçtan geçirdi.³⁶⁰ Bu olayın ardından Galya eyaletinde yaşayan yaklaşık 500.000 Germen ayaklandı. Zor durumda kalan Caesar dâhiyane bir planla, Germenlere karşı verdiği savunma savaşını kazandı ve tarihte ilk kez Galyalıların tamamını egemenliği altına alan general oldu. Çok geçmeden Romalıların adını bile işitmemiş olan Britanyalıları (İngilizlerin ataları) karşı savaş açtı ve bozguna uğratarak rehin aldıktan sonra vergiye bağladı.³⁶¹

M.Ö. 50'lerin sonlarına doğru Pompeius ve Caesar arasında büyük bir güç yarışı vardı ancak hala aralarında duygusal bir bağ bulunuyordu. Pompeius eşi Julia'ya karşı çok derin bir sevgi besliyordu. Ayrıca Julia Caesar'ın tek kızıydı. Nitekim M.Ö. 52 senesinde Julia doğum yaparken hayatını kaybeder, doğan kız çocuğu da üç gün sonra hayata gözlerini yumar. Üzüntü içindeki iki adam aralarında siyaset ötesinde oluşan bağın önemli bir noktasının ortadan kalktığının farkındaydılar.³⁶²

En yakın müttefiki Crassus ve eşi Julia'nın ölümünden bir süre geçtikten sonra oldukça yalnız kalan Pompeius, siyasi alanda Caesar'ın en büyük düşmanları olan Cicero, Marcus Aemilius ve Cladius Marcellus ile yakınlaşmaya başladı. Plana göre, Roma'dan destek alamayan Caesar, Germenlere karşı verdiği mücadeleyi kaybedecekti, ancak durum tam tersi bir sonuç doğurunca tüm planları altüst oldu. M.Ö. 7 Ocak 49'da, Senato Caesar'a komutanlığını bırakmasını emretti, Pompeius'a da cumhuriyeti savunmak için gerekli her türlü önlemi alma yetkisi veren acil bir emir çıkardı.³⁶³ Böylece İtalya'daki tüm Roma birlikleri Pompeius'un emrine girdi.

³⁶⁰ Diakov ve Kovalev, s.123.

³⁶¹ Eutropius, s.155.

³⁶² Baker, s.124.

³⁶³ Faulkner, s.191.

Bu karara dönemin halk tribunuşları olan Marcus Antonius ve Q. Cassius Longinus sert bir şekilde itiraz etti, ancak sonuç alamadıkları görünce Caesar'ın yanına kaçtılar. Artık Romalı generaller arasında olası bir iç savaş kaçınılmazdı. Sıkıyönetim ilan edildi ve Pompeius'a İtalya diktatörlüğü verildi.

Doğal olarak haksızlığa uğradığını düşünen Caesar, üç gün sonra karar verdi ve ordularıyla birlikte Roma'ya doğru harekete geçti. Bu hamleyi kimse beklemiyordu ve Pompeius'u gafil avlamıştı. Pompeius'un ordusu, Caesar'ın ordusundan neredeyse iki kat daha büyüktü ancak birlikleri İtalya'nın dört bir yanına dağılmıştı. Sulla'nın ardından tarihte ikinci kez Romalı bir general, başkente karşı saldırıya koyulmuştu.

Caesar'ın üç avantajı vardı ve nihayetinde bunların tayin edici oldukları ortaya çıkacaktı. İlk olarak Caesar, hızı, saldırganlığı, doğaçlama ve şaşırma ustalığı ve büyük ödüller için büyük risklere girmeye hazır olmasıyla kısa sürede askeri durumu değiştirecek parlak bir stratejist ve taktisyendi. İkincisi 50.000 Galya Savaşı gazisinden oluşan ordusu, o dönemde dünyadaki en iyi savaşçı güçtü. Üçüncüsü, bu güç son derece konsantre olmuştu ve bu sayede azami hız ve kuvvetle saldırma kudretine sahipti.³⁶⁴

Caesar'ın ordusu önlerine çıkan birlikleri perişan etti. Bu saldırıda Galya valisi olarak atanan Longinus ve askerleri esir alınmıştı. Caesar zeki bir adamdı ve ne yapması gerektiğini biliyordu; esirleri affetti ve onlara karşı oldukça iyi davrandı.

Pompeius ve arkadaşları daha iyi bir ordu kurmak için Güney İtalya'ya doğru harekete geçtiler. Savunmasız kalan Roma kısa bir sürede Caesar'ın hâkimiyeti altına girdi. Neredeyse tüm siyasetçiler, Caesar'ın Orta İtalya'yı ele geçirdikten sonra Pompeius'un saldırılarını bekleyeceğini umuyordu. Ancak Caesar ve ordusu süratle güneye doğru yol aldı.

Caesar'ın planı, İtalya'nın güneyindeki Brindisi şehrinde Pompeius ve birliklerini yakalamaktı. Fakat Caesar, Brindisi'ye vardığında Pompeius ve birlikleri çoktan Yunanistan'a geçmişti. Bunun ardından Roma'ya geri dönen Caesar, güçlenmek için Roma'da kalan siyasetçileri etrafında toplamaya çalıştı. Öncelikle Cicero'yu ikna etmeye çalıştı, ancak başarılı olamadı. Cicero hariç birçok siyasetçi Caesar'a destek verdi. Roma'daki asayiş sağlandıktan sonra, kendisine bağlı olan

³⁶⁴ Faulkner, s.192.

Aemilius Lepidus'u hükümetin başına geçirdi. Ayrıca praetor setirdiği Marcus Antonius'a İtalya'da askeri birlikler toplamasını emretti. Ardından, yine beklenmeyen bir şekilde İspanya'ya doğru harekete geçti.

Pompeius uzunca bir süre İspanya eyaletine hükmetmişti ve ona sağık lejyonları hala oradaydı. Bu birlikler olası bir iç savaşta savaşın seyrini değiştirebilirdi. Bu sebeple Pompeius'un nüfuzunu kırmak ve bu eyaletin zenginliklerinden faydalanmak için harekete geçmişti. Yapılan birkaç savaşların ardından Pompeius'a bağlı birlikler Caesar'a teslim olmuştu. Bu zafer  zerine Güney İspanya valisi olan M. Terentius Varro da Caesar'a teslim oldu.³⁶⁵ Bu olayların ardından güçlenen Caesar Roma'ya geri dönmüştür. M. . 48 senesi için yapılan seçimlerde bir patrici olan P. Servilius İsauricus ile birlikte konsül seçilmiştir. Böylece 12 lejyon ve 10.000 süvari toplayan Caesar Doğu'ya doğru harekete geçmeye hazırdır.

Diğer yandan Pompeius ise g çlenebilmek için Roma'nın doğudaki tüm eyaletlerine yayılmıştır. Bölgedeki Yunanlar, Trakyalılar ve Kapadokların desteğiyle birlikte, 11 lejyon, 7.000 süvari ve 600 gemi toplamıştır.

İki tarafta yeterince güçlü ve savaşmaya hazırdır. Pompeius'un denizdeki egemenliğine rağmen Caesar ve ordusu deniz yoluyla karşıya geçmeyi başarabilmiştir. İki ordu Tesalya şehrinde karşı karşıya gelmiştir. Pompeius doğrudan saldırmak yerine Caesar'ın açık vermesini bekliyordu ancak rakamlara güvenen arkadaşları aynı fikirde değillerdi. Pompeius'un emrinde 43.000 asker varken, Caesar'ın emrinde 32.000 asker bulunuyordu. Böyle bir askeri güç barbarlara karşı sevk edilmiş olsaydı bütün dünya kolayca boyunduruk altına alınabilirdi.³⁶⁶ İsrarlara dayanamayan Pompeius saldırıya geçti ve M. . 48 senesinin 9 Ağustos günü meydana gelen savaşta Caesar büyük bir zafer elde etti. Buna rağmen bu savaş burada bitmemişti Pompeius ve arkadaşları kaçmayı başarabilmişlerdi.

Caesar birçok yönden Sulla'ya benzetilir ancak Sulla ile karşılaştırıldığında oldukça bağışlayıcıdır. Yaşanan gelişmelere rağmen Pompeius ve arkadaşlarını affettiğini, eğer teslim olurlarsa onlarla birlikte Roma'ya geri dönmek istediğini dile getirmiştir. Ancak bu çağrılar karşılıksız kalmış, Pompeius Mısır'a kaçmıştır. Bu

³⁶⁵ Atlan, s.192.

³⁶⁶ Eutropius, s.159.

esnada Mısır'da bir iç savaş yaşanmaktadır. Bir yanda genç kral XII. Ptolemaios diğer yanda onun kız kardeşi olan Cleopatra savaşımaktadır. Ptolemaios bu yarışta Caesar'ın desteğini alabilmek için Pompeius'u öldürtmüştür. Kafası kesilerek yüzüğü ile birlikte Caesar'a hediye olarak gönderildi. Bunu görünce, bir zamanlar damadı olan yüce bir adamın başına bakıp Caesar'ın gözyaşlarına hâkim olamadığı söylenir.³⁶⁷ Bu duruma oldukça öfkelenen Caesar önce Pompeius adına bir anıtmezar inşa ettirmiş, ardından XII. Ptolemaios'a karşı savaş açarak onu ve ordusunu yok etmiştir.

Pompeius'un öldürülmesine rağmen, Caesar'ın Küçük Asya, Afrika ve İspanya'da, Pompeius'un eski müttefikleriyle ve sayısız yandaşlarıyla Pompeiuscularla üç yıl daha savaşması gerekmişti.³⁶⁸ Öncelikle Pontus eyaletindeki isyanı bastırmak için harekete geçti. Eyaletin asayişini en son Pompeius sağlamıştı ve onun ölümü üzerine bir önceki kralın oğlu Pharnakes önderliğinde bir isyan başlamıştı. Bölgede meydana gelen Zela Savaşı'nda, Caesar isyancıları perişan etti ve Roma'ya üç kelimedenden oluşan ünlü raporunu gönderdi: "veni, vidii, vici".³⁶⁹

Asya eyaletinin emniyeti sağlandı fakat Afrika'da daha büyük bir tehlike ortaya çıktı. Afrika'daki Pompeiuscuların başında, diktatörün iki amansız düşmanı, konsül Scipio ve praetor M. Porcius Cato bulunuyordu.³⁷⁰ M.Ö. 46 ve 45 yıllarında meydana gelen bir dizi savaşın ardından bölgedeki Pompeiuscular yenilgiye uğratıldı.

Pompeius yandaşları arasında geriye kalan tüm isimler, İspanya'daki son kaleye sığındılar. Caesar'ın onları alt etmesi hiçte kolay olmadı. Başlarında Pompeius'un oğlu Sextus Pompeius bulunuyordu ve yerli halktan para karşılığında topladıkları geniş bir orduları vardı. Caesar ile Pompeiuscular arasında meydana gelen Munda Savaşı'nda, Caesar bir kez daha kazandı ve böylece iç savaş sonlandı. Bu savaşın ardından canını zor kurtaran Sextus Pompeius, bir gemiyle birlikte Akdeniz'e açıldı.

³⁶⁷ Eutropius, s.159.

³⁶⁸ Diakov ve Kovalev, s.125.

³⁶⁹ Veni, vidii, vici: 'Geldim, gördüm, yendim'.

³⁷⁰ Diakov ve Kovalev, s.125.

Baştan sona tüm dünyada yaşanan iç savaşlar nihayet son erdi ve Caesar Roma'ya döndü. Küstahça ve Roma özgürlüğünün geleneklerine aykırı davranmaya başlamıştı. Roma halkının kendisine evvelce verdiği görevleri kendi isteği doğrultusunda dağıtması, senatörler yanına geldiğinde ayağa kalkmaması, bir krala ya da neredeyse bir tirana yaklaşan işler yapması, altmış ya da daha fazla Romalı senatörün ve atlı sınıfının kendisine karşı bir suikast hazırlamasına neden oldu.³⁷¹

M.Ö. 46 yılında Galya, Mısır, Pontus ve Munda zaferleri adına gösteriler ve eğlenceler düzenlendi. Askerlerine söz verdiği gibi iki kat maaş ödedi ve ele geçirilen ganimeti onlar arasında paylaştırdı. İktidarın en başta orduya dayandığını oda gizlemiyordu. Sulla gibi, o da özel ad gibi kullanılan imparator sıfatını aldı: “İmparator Caesar, vatanın babası, sürekli diktatör” gibi unvanlarla anılıyordu.³⁷² Portresinin bulunduğu yeni paralar basıldı. Hayatta iken dini saygı gördü ve heykeli Tanrı Quirinus'un yanına dikildi.³⁷³ Kendisini korumak, bağlılarını ödüllendirmek, devleti ve toplumu ıslah etmek amacıyla diktatörlüğünü kalıcı hale getirmek ve etkinliğini güvence altına almak için bir hükümet bürokrasisi yaratmak zorunda kalmıştı.³⁷⁴ Yaşanan bu gelişmeler, artık cumhuriyetin yıkıldığını ve tamamen (askeri) bir monarşiye geçildiğini işaret ediyordu.

Gösterişli eğlenceler düzenleniyor ve ülke oldukça zenginmiş gibi gösteriliyordu. Fakat halkın tüm beklentileri boşa çıkmıştı. Başta Antonius olmak üzere yöneticiler zevk ve sefa sürerken, yurttaşların büyük bir kısmı kıtlık yaşıyor ve hayatta kalmaya çalışıyordu. İç Savaş tüm ekonomiyi altüst etmişti.

Bazı eyaletlerde de halk tarafından sevmek istenen Caesar, Roma yurttaşlığı kapsamını genişletti. Buna göre, Galya Cisalpina halkına Roma yurttaşlığı verilirken, Galya Narbonensis halkına da Latin yurttaşlığı verildi. Bir dönem uğruna defalarca kez savaşılan yurttaşlık, birdenbire bu halklara verilmişti ve bu olay İtalyan Yarımadası'nda yaşayanların hiç hoşuna gitmemişti. Caesar, diğer halkların yanısıra köleler de düşündü. Spartacus isyanını unutmamış olan diktatör İtalya'nın güneyindeki büyük tarıma açık arazilerde çalışanların en azından üçte birinin köle değil özgür olmasını öngeren bir yasa çıkardı.³⁷⁵

³⁷¹ Eutropius, s.163.

³⁷² Diakov ve Kovalev, s.126.

³⁷³ Bahar, s.33.

³⁷⁴ Faulkner, s.196

³⁷⁵ Goldsworthy, s.540.

Danışma meclisi düzeyine indirgenmiş Senato'nun üye sayısı 900'e, praetorlerin sayısı 16'ya, quaestorların sayısı 40'a ve aedillerin sayısı da 6'ya yükseltildi.³⁷⁶ Takip eden her aya 22 ya da 23 gün devreden toplam 355 günlük geleneksel Roma takviminin yerine, İskenderiyeli astronom Sosigenes'in önerisi üzerine, her dört yılda bir günün eklendiği 365 günlük takvim kabul edildi.³⁷⁷ Bu takvim M.S. 16. yüzyılda düzenlenerek Miladi Takvim adını almıştır.

Bu dönemde Caesar'ı en çok etkileyen olay Mısır gezisi olmuştur. Henüz Roma egemenliği altına girmemiş olan Mısır'da, kral tıpkı bir tanrı gibi hizmet ve saygı görüyordu. Bundan etkilenen Caesar, "Tanrısal Julius" adında bir tapınak inşa ettirdi ve burada sadece kendisi için tapınacak pontifexler atadı. Daveti üzerine Mısır kraliçesi Cleopatra, Roma'ya geldi. Amacı onunla evlenerek kral olmaktı. Roma geleneklerine göre Romalı olmayan bir kadının, herhangi bir köleden hiçbir farkı yoktu. Bu sebeple halk kitleleri sert tepki gösteri ve Caesar bundan vazgeçmek zorunda kaldı. M.Ö. 44 yılının 14 Şubat'ında, Caesar kendisini dictator perpetuus (yaşam boyu diktatör) ilan etti, bir krala ait mor elbiseleri giydi, fildişi ve altın kaplamadan yapılmış yeni bir tahta oturdu.³⁷⁸ Bu gelişmeler bardaktaki suyu taşıran son damlaydı.

M.Ö. 44 yılı 15 Mart'ında Senato, Mars meydanındaki Pompeius tiyatro salonunda toplanmıştır.³⁷⁹ Bir grup Cumhuriyetçi senatör, Caesar binaya girdiğinde etrafını sardı; ardından çok sayıda bıçak darbesiyle onu öldürdüler. Böylece Caesar, cumhuriyete son darbeyi vurarak, kral olma hayalini gerçekleştiremedi; Ancak cumhuriyeti geri dönüşü olmayan bir yola sokmuştu. Caesar'ın ölümünde başrol oynayan iki isim vardır. Bunlar, Brutus ailesinden olan praetor Marcus Junius Brutus ve Decimus Junius Brutus'tur. Bu isimler eski Pompeiusculardı ve kendilerini cumhuriyetin savunucusu olarak ilan etmişlerdi. Onların öncülüğünde toplanan yaklaşık altmış senatör, Caesar'ı öldürdü.

Tıpkı Pompeius'un ölümünün ardından Pompeiuscuların ortaya çıktığı gibi, Caesar'ın ölümünün ardından da Caesarcılar ortaya çıktı. Başlarında Marcus Antonius ve Aemilius Lepidus bulunuyordu. Onun ölümünün ardından

³⁷⁶ Diakov ve Kovalev, s.127.

³⁷⁷ Freeman, s.429.

³⁷⁸ Faulkner, s.196.

³⁷⁹ Bahar, s.33.

Cumhuriyetçiler özellikle Antonius'tan büyük bir hamle bekliyordu. Bu tehlikeyi önlemek için Cumhuriyetçiler, Capitolium'u işgal ettiler ve savunulması için gladyatörleri görevlendirdiler.³⁸⁰ Böylece bir gelenek daha yıkıldı. Roma meydanını ilk kez askerler yerine gladyatörler koruyordu. Bunun en büyük nedeni, kuşkusuz Spartacus'ün başlattığı isyanda gladyatörlerin savaş becerilerini ispatlamış olmalarıydı. Kalabalıklar komploculara destek vermedi; onları Capitolium Tepesi'ne sığınmak ve ardından yaşayan konsül Antonius ve Caesar'ın yandaşları ile uzlaştırmak zorunda bıraktı.³⁸¹ Halkın böyle bir tepki vereceğini hiç kimse bekleliyordu ancak Caesar'ın ölümünün ardından büyük savaşı kazandıklarını düşünen cumhuriyetçiler, güçlü olmalarına rağmen bu tepkilere karşı boyun eğdiler. Tam bu sırada halkın öfkesini yatıştırmak için kendisini vatanın savunucusu ilan eden Cicero, bir kez daha sahneye çıktı ve iki grup arasında bir barış yapılmasını sağladı. Buna göre, Caesar yandaşları affedildi, diktatörlük yasaklandı ve her iki tarafta bulunanların hürriyetleri garanti altına alındı. Ancak halkın öfkesi dinmedi, bu sebeple Caesar'ın ölümünden sorumlu tutulan Marcus Junius Brutus ve Gaius Cassius Longinus Roma'yı terk etmek zorunda kaldı.

Caesar öldürülmüştü fakat cumhuriyetçiler henüz net bir zafere ulaşamamıştı. Brutus ve Cassius'un, Roma'yı terk etmesinin ardından Octavius sahneye çıktı. Caesar, Gaius Octavius'un büyük dayısıydı ve hiç oğlu olmadığı için öldürülmeden önce küçük yeğenini mirasçısı olarak duyurmuştu. Ailesinin tepkilerine rağmen Caesar'ın ölümünün ardından Roma'ya gelen Octavius, mirasını talep etti ancak Antonius himayesinde olan bu paralara el koyamadı. Böylece Octavius'un içten içe gelişen Antonius düşmanlığı başladı. Bunu fark eden Cicero ve partisi, Antonius'un gücünü azaltmak için Octavius'a destek verdiler. Roma'ya vardığında Cicero ve diğleri yaltaklanıp gururu okşanan Octavius, Senato ile ittifak halinde bir ordu toplayarak M.Ö. 43 yılının başlarında Antonius'un üzerine yürüdü.³⁸² Antonius Senato tarafından vatan haini ilan edildi. Mutina'da meydana gelen savaşta Octavius önemli bir zafer elde etti.

Senatonun planı işe yaramıştı ancak bu zaferin ardından Octavius'un, Gaius Julius Caesar Octavius adını kullanması ve Caesarcılarla yakınlaşması büyük bir

³⁸⁰ Diakov ve Kovalev, s.129.

³⁸¹ Freeman, s.432.

³⁸² Faulkner, s.198.

şaşkınlık yarattı. Bu duruma tepki gösteren Senato, umutlarını Pompeius'un oğlu Sextus Pompeius'a bağladı. Senatörler onun, Roma'ya geri dönerek, tüm bunlara son vermesini umdular.

Bu durum Caesarcıları endişelendirdi. M.Ö. 43 yılı güzünde, Caesarcıların üç büyük lideri Bonnia yakınlarındaki küçük Rhenus adasında bir araya geldiler ve üç gün süren gelişmelerden sonra, birliklere okunan bir anlaşma yaptılar.³⁸³ Böylece Octavius, Antonius ve Lepidus'un oluşturduğu II. Triumvirlik ilan edildi. Bu anlaşma bir önceki gibi gizli saklı yapılmadı. Bunun ardından güçlerini birleştiren Caesarcılar, Roma'yı işgal etti. Aralarında yaptıkları anlaşmayı Halk Meclisi'nde yasalaştırdılar. Düşmalarını yok etmek için önlerinde hiçbir engel bulunmuyordu. 300 senatör ve 2.000 eques (atlı sınıfı üyesi) kanun kaçağı ilan edilerek öldürüldü ve aile arazilerine el konuldu.³⁸⁴ Yurttaşlar, öldürdüğü her bir isim için 25.000 drahmi ödül alıyordu. Kara listeye³⁸⁵ alınmış olan efendisini öldüren köleler azat ediliyordu.³⁸⁶ Öldürülen senatörlerin başında (M.Ö 43,7 Aralık) kaçmaya hazırlandığı sırada ele geçirilen M. Tullius Cicero gelmektedir.³⁸⁷ Onu acımasızca öldürdüler. Roma'nın en büyük hatibi ve Avrupa'daki hümanizmin kurucu babalarından biri için korkunç bir sondu.³⁸⁸

II. Triumvirlik ile birlikte o ana kadar Roma'da görülmemiş bir güç ortaya çıktı. Bu gücü acımasızca kullanan generaller önce muhalifleri ortadan kaldırdılar, daha sonra zenginleri öldürttüler ve onların mallarına el koydular. Cumhuriyet ölmüş ama henüz gömülmemişti.³⁸⁹ Bu ittifak I. Triumvirlik ile kıyaslandığında oldukça acımasız bir ittifaktı. Bu triumvirlikte genç olması nedeniyle (henüz 20 yaşında) en güçsüz ve tecrübesiz görünen Octavius'tu ancak o da dâhil hepsi, Roma'da tek adam ya da başka bir deyişle kral olmak istiyordu.

Öte yandan cumhuriyetin son dayanağı Brutus ve Cassius'un faaliyetleriydi. Doğu'da 18 lejyondan oluşan büyük bir ordu kurup ardından harekete geçtiler. Buna karşı Antonius ve Octavius, 20 lejyondan oluşan daha büyük bir ordu ile karşılık

³⁸³ Diakov ve Kovalev, s.130.

³⁸⁴ Faulkner, s.199.

³⁸⁵ Kara Liste: Bu dönemlerde öldürülecek olan muhaliflerin isimlerinin yazıldığı belgelerdi. Bu yöntemi başlatan kişi Sulla'dır. Bu listeler para karşılığında tutulan suikastçilere verilirdi. Listelerde adları yazan kişiler çeşitli yerlerde ve şekillerde öldürülürdü.

³⁸⁶ Diakov ve Kovalev, s.131.

³⁸⁷ Atlan, s.213.

³⁸⁸ Freeman, s.433.

³⁸⁹ Faulkner, s.196.

verdi. Caesarcılar ile cumhuriyetçiler arasında meydana gelen Philippi Savaşı'nda, Caesarcılar galip gelmeyi başardı. Yenilginin ardından Brutus ve Cassius intihar etti. Daha sonra ülke triumvirlik üyeleri tarafından paylaşıldı. Buna göre, Antonius doğuyu (Asya eyaletleri), Lepidus, güneyi (Afrika eyaletleri), Octavius ise batıyı (İtalya, Galya ve İspanya'yı) aldı. Antonius doğuda Parthlarla savaşıyordu, Lepidus, Afrika'da sınırları genişletecekti, Octavius ise Sicilya'da köleleri arkasına alan Sextus Pompeius ile mücadele edecekti.

Romalı generallerin birbirleriyle mücadelesini fırsat bilen Parthlar, Doğu'da Roma'nın Suriye eyaletini işgal ettiler. Buna bir son vermek isteyen Antonius onlara karşı bir harekât düzenledi. Tıpkı Crassus gibi Parthlara karşı verdiği mücadeleyi kaybetti ancak bu savaştan sağ çıkabildi. Fakat bu yenilgi onun tüm birikimlerini yerle bir etti. Antonius'un mağlubiyeti üzerine, kardeşi Lucius Antonius, Octavius karşıtlarını da arkasına alarak, Roma'nın Perugia şehrinde bir isyan başlattı. Amacı güçsüz düşen kardeşine bir fırsat vermektir ancak Octavius bu isyanı kısa sürede bastırdı ve isyancıları yok etti.

Caesarcılar ile Cumhuriyetçilerin arasında kıyasıya bir mücadele yaşanırken; Sextus Pompeius, özellikle Sicilya'daki köleleri satın alarak kendine bir tür köle devleti kurdu. Pompeius'un donanmasının faaliyetleri deniz ticaretini, özellikle de Roma'nın tahıl ikmalini tehdit ediyordu, bu nedenle ezilmesi askeri bir gereklilik haline gelmişti.³⁹⁰ İşin en ilginç yanı; bir dönemler babası bu tarz korsanları yok etmek için Senato'dan 'denizlerin diktatörü' yetkisi alıp büyük bir savaşa girmişti. Oğlu Sextus Pompeius ise tam tersini uygulayarak başarı arıyordu. Lepidus'un görevi Sicilya'daki bu isyancı devleti bastırmaktı. Fakat uzun süren mücadelenin ardından başarıya ulaşamadı. Savaşta kendi payına düşen görevde başarısız olduğu için Octavius'a meydan okumaya kalktı.³⁹¹ Lepidus'un ordusu hem sayıca azdı hem de uzun süredir savaşıyordu. Bu sebeple Octavius, kısa süren bir savaşın ardından Lepidus'u yenilgiye uğrattı. Octavius, Lepidus'u esir aldı fakat onu öldürtmedi. Nitekim Lepidus'un siyasi ve askeri hayatı sona erdi.

Octavius, Lepidus'a karşı önemli bir zafer elde etmiş ve siyasi mücadelede onu saf dışı bırakmıştı ancak bu dönemde Roma'nın en büyük sorunu henüz

³⁹⁰ Faulkner, s.201.

³⁹¹ Freeman, s.434.

çözülemediği. Köle devletinin korsanları yüzünden aksayan ticaret Roma'da kısıtlıya yol açmıştı. Lepidus'tan görevi teslim alan Octavius, büyük bir donanma hazırlayarak M.Ö. 36 yılında Sextus Pompeius ile bir donanma savaşına girdi. Yapılan Naulochos Savaşı'nda, Sextus Pompeius'un deniz filosu ağır bir yenilgi aldı. Bu yenilgiden de sağ çıkan Sextus Pompeius, Roma'nın Küçük Asya eyaletine kaçmış ve M.Ö. 35'te burada öldürülmüştür. Octavius Roma'ya döndüğü zaman büyük bir saygı karşılanmıştır.³⁹² Nede olsa ülke ekonomisini krize götüren köle devleti tehdidini, ortadan kaldırmıştı. Ona ödül olarak Halk Meclisi'nde ömür boyu tribunluk verdiler. Ayrıca Roma meydanına altından yapılmış büyük bir heykelini diktiler.

Antoniüs, en son Parthlara karşı büyük bir yenilgi almış ve 22.000 askerini kaybetmişti. Octavius bu kadar güçlüyken Roma'ya geri dönmesi büyük bir hata olurdu. Çaresiz bir durumdaydı ve birileriyle ittifak yapması gerekiyordu. Ancak Roma'da Octavius dışında güçlü biri kalmamıştı. Bu sebeple Mısır'a ziyarete giden Antoniüs, beklenmedik bir şekilde Mısır kraliçesi Cleopatra ile evlendi. Caesar'ın başaramadığını o başarmıştı. Bu evlilikten üç tane çocukları dünyaya geldi. Antoniüs, Mısır'da, Mısırlıların gelenekleriyle düzenlenen bir törende, Roma'nın doğu eyaletlerini, Cleopatra'dan doğan çocuklarına pay edince Octavius'un eline büyük bir fırsat geçti. Ortada her ne kadar cumhuriyet adına bir şey kalmamışsa da bu durum her açıdan geleneklere ters düşüyordu. Octavius, Antoniüs'ü disiplinsizlik ve açgözlülükle suçladı. M.Ö. 32'de Roma'da gerçek bir hükümet darbesine girişti.³⁹³ Antoniüs'a destek veren 400 senatörü, senatodan kovdu. Görev yapan konsülleri emri altına aldı. Afrika ve Asya hariç tüm eyaletleri himayesi altına aldı. Donanmasını güçlendirdikten sonra harekete geçti ve M.Ö. 31 yılının 2 Eylül günü yapılan Actium Savaşı'nda, Antoniüs'ü ağır bir yenilgiye uğrattı. Octavius M.Ö. 30 yılında Mısır'a ulaştığında Antoniüs ve Cleopatra intihar ettiler, onları yenen kişi artık tüm Roma dünyasının efendisiydi.³⁹⁴

Böylece Octavius dünyada hüküm süren bütün savaşlara son verdi ve konsül seçilişinden on iki yıl sonra Roma'ya döndü. Bu tarihten başlayarak kırk dört yıl boyunca devleti tek başına yönetti. Aslında önceden de on iki yıl Antoniüs ve Lepidus'la birlikte yönetimde bulunmuştu. Bir şekilde hükümdarlığının başlangıcından sonuna kadar elli altı yıl geçti. Octavius

³⁹² Atlan, s.220.

³⁹³ Diakov ve Kovalev, s.133.

³⁹⁴ Faulkner, s.203.

Campania'nın Atella kentinden yetmiş altı yaşında eceliyle öldü. Roma'da Campus Martius'ta gömüldü; kendisinin birçok bakımdan tanrıya benzediğinden kimsenin şüphesi yoktu. Savaşlarda onun kadar başarılı, barış döneminde ise onun kadar ihtiyatlı bir başka yönetici bulmak kolay değildir. Tek başına yönetimde bulunduğu kırk dört yıl boyunca tümüyle Romalı bir vatandaş gibi yaşadı; halkına karşı çok cömert ve neredeyse kendi mevkine eşit önemdeki görevlere atadığı dostlarına ise çok güvenilir bir kişilik sergiledi.³⁹⁵

Octavius'un beklenmedik bir şekilde güçlenmesi ve tüm rakiplerini tarih sahnesinden silmesinin ardından, devletin tüm kuvvetlerini elinde toplayarak; kendi imparatorluğunu ilan etmesinin ardında hiçbir engel kalmamıştı. Nitekim çok geçmeden M.Ö. 13 Ocak 27'de düzenlenen görkemli bir törenle yeni düzenin kurulduğunu (imparatorluğunu) ilan etmişti. Kırk dört yıl gibi oldukça uzun bir süre, ülkeyi tartışmasız bir şekilde, tek başına yönetti. Bu süreçte cumhuriyetin çoğulculuğa dayanan tüm geleneklerini yıktı. Devletin hem siyasi hem askeri hem de dini lideriydi. M.Ö. 509'da kralın kovulmasıyla başlayan başlayan süreç (cumhuriyet rejimi), Octavius'un tüm muhalifleri yok etmesi ve M.Ö. 27'de kendini İmparator ilan etmesiyle son bulmuştu.

³⁹⁵ Eutropius, s.175.

SONUÇ

Roma devleti Latinler, Etrüskler, Umbriler, Sabinler ve Yunanlar (Magna Grecialılar) tarafından İtalyan Yarımadası'nda kuruldu. Bu devleti diğerlerinden ayıran en temel özelliği ise; halkının son krallarını sürgüne gönderip Senato ve halk meclislerini açarak kendi kendilerini yönetmeleridir. Yaklaşık 500 sene ayakta kalan siyasi düzeneğin temel amacı monarşinin doğmasını engellemektir.

Roma Cumhuriyeti'nde devlet kurumlarının oluşumunda en çok etkili olan olay; patrici ve pleb sınıfları aralarında yaşanan çıkar mücadelesidir. Bu mücadele sırasında tarihin ilk düzenli anayasası olan On İki Levha Kanunları ve tarihin ilk siyasi grevleri (M.Ö. 494, 449, 343, 287) ortaya çıkmıştır. Bu mücadele yüzyıllar sonra Yakın Çağ'da ortaya çıkacak olan aristokrasi ve burjuvazi sınıflarının mücadelesine ışık tutar. Patriciler Yakın Çağ'ın aristokratlarına, plebler ise burjuvalarına benzemektedir. Patriciler ile pleblerin mücadelesi yaklaşık 400 sene sürmüş sonuçta her iki sınıfta zenginlerinden oluşan yeni bir soylular sınıfı ortaya çıkmıştır.

Roma Cumhuriyeti, modern anlamda sömüren ve sömürdüğü gelişen, bunu yaparken 'parçala, böl ve yönet' taktiğini uygulayan ilk devlettir. Krallık dönemini de katacak olursak 750 senelik devlet yönetiminde savaşmadan geçen herhangi bir dönem yoktur. Romalılar bu süreçte önce İtalyan Yarımadası ardından Balkanlar, Anadolu, Kuzey Afrika, Orta ve Batı Avrupa'ya yayılmışlardır.

Cumhuriyet yönetimi boyunca (M.Ö. 510 - 27) en hareketli dönem son yüz elli yıldır. Bu dönemde ortaya çıkan yeni soylular sınıfı savaşların maliyetini destekliyor bunun karşılığında ise işgal edilen yerlerden toprak alıyordu. Soyluların toprakları öylesine genişledi ki ucu bucağı görünmeyen çiftlikler kurdular. Nitekim toprak miktarı arttıkça işgücüne olan ihtiyaçta artıyordu. Bu ihtiyacı karşılayacak olan sınıf M.Ö. 4000'lerde Mısırlılar tarafından icad edilmişti: 'kölelik'...

Romalıların, 20. yüzyılda II. Dünya Savaşını başlatan Nazi Almanya'sı gibi tüm dünyayı ele geçirme planları yoktu. Fakat buna rağmen durmaksızın savaşlar yapılıyor ve ülke genişliyordu. Onların amacı ele geçirilen bölgelerdeki zenginliklerdi. Bu zenginlikler arasında en önemlisi de yaşayan insanlardı. Romalılar

tarafından köle yapılan bu insanlar, zengin soylulara satılıyor ya da doğrudan hediye ediliyordu. Bitmek tükenmek bilmeyen savaşların asıl amacı buydu.

Birçoğu latifundia denilen büyük çiftliklerde çalıştırılan köleler, her alanda insan yerine koyulmuyorlardı. Acımasız düzene başkaldırılar M.Ö. 2. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıktı. İlk ortaya çıkan isyanlar yereldi ve kolayca bastırıldılar. Ancak zaman ilerledikçe başkaldırılarının şiddeti ve boyutu arttı. M.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısında Sicilya adasında bölgesel isyanlar ortaya çıktı. M.Ö. 136'da Eunus ve M.Ö. 104'te Salvius önderliğinde çıkan isyanlar başarısız oldu fakat köleler İtalyan Yarımadası'nda yaşayan diğer halklara cesaret verdiler. Bu halklar (Latinler ve Etrüskler) başkent Roma'da yaşayanlarla eşit haklara sahip olabilmek; en önemlisi yerel anlamda kendi kendilerini yönetebilmek için büyük bir İç Savaş (M.Ö. 91) çıkardılar.

İç savaş diğer halklara tam yurttaşlık verilerek bastırıldı ancak bu sefer Lucius Cornelius Sulla adında acımasız bir diktatör ortaya çıktı. Sulla gelenekleri altüst ederek ordusuyla başkent Roma'ya girdi ve ona karşı çıkan tüm rakiplerini öldürttü. Tek adamın kendini 'sınırsız diktatör' ilan etmesiyle birlikte 'cumhuriyet gelenekleri' ölmeye başladı. Sulla beklenmedik bir şekilde görevinden istifa etti ancak onun açtığı yara hiçbir zaman kapanmadı.

M.Ö. 73 yılında Spartacus önderliğindeki, bir grup köle Capua'daki gladyatör okulundan kaçarak, daha önce eşi benzeri görülmemiş bir isyan başlattılar. Özellikle kırsal alanda hayvan sürülerine çobanlık yapan kölelerin onlara katılmasıyla birlikte bu isyan çığ gibi büyüdü. Öylesine güçlendiler ki bir ara başkent Roma'yı bile ele geçirmeyi düşündüler. Bu ana kadar Romalılar en büyük mücadeleyi Pön savaşlarında Kartacılılara karşı vermişlerdi. Bu isyan, Romalıları Pön savaşlarıyla kıyaslayacak kadar derinden etkiledi. Spartacus ve beraberindekilerin İtalya ekonomisine verdiği zarar ve sosyal sarsıntı M.S. 4. yüzyıla kadar Romalı yazarlar tarafından dehşet verici olarak tanımlandı.³⁹⁶

Bir dizi yenilginin ardından çaresiz kalan Romalı yöneticiler bu dönemde zenginliği ile ön plana çıkan Marcus Crassus'a bu isyanı bastırma görevi verdiler. Crassus zekice ve acımasızca hamlelerle iki yıl savaşarak bu isyanı bastırabildi.

³⁹⁶ Sayar, s.79.

Bulgarlar tarafından sahiplenilen Spartacus'ün 20. yüzyılın ikinci yarısında Sandanski ve Pazardık'ta dikilmiş heykelleri onun Bulgaristan'da büyük bir saygınlıkla anılmayı sürdürdüğünü göstermektedir.³⁹⁷ Ancak tüm bunlara rağmen Roma'da cumhuriyeti yıkan temel sebep Spartacus İsyanı değildir. Eğer öyle olsaydı cumhuriyet M.Ö. 27'de değil 70'lerin sonlarında yıkılırdı. Spartacus İsyanı asıl yıkıma yol açacak olan generalların mücadelesini tetikleyen en önemli unsurlardan biridir.

Crassus Spartacus İsyanına, Pompeius İspanyollara, Caesar ise Germenlere karşı etkili zaferler aldıkları için ülkenin en güçlü siyasi kişilikleri oldular. Bu üçlü, Cumhuriyet gelenekleri hiçe sayarak aralarında gizlice yaptıkları bir anlaşma (I. Triumvirlik) ile ülkeyi paylaştılar.

Thomas Hobbes'un dile getirdiği gibi: "Homo homini lupus." (İnsan insanın kurdudur.)³⁹⁸ Bunun altında yatan sebepler ise; kazanç, şöhret ve güvenlik ihtiyacıdır. Bu insanlar (Crassus, Pompeius ve Caesar) daha fazlasını kazanmak, daha çok şöhrete kavuşmak ve güvenliklerini garantiye almak için bir süre sonra birbirlerine savaş açtılar. Crassus Anadolu'da Parthlarla yaptığı savaşta hayatını kaybetti. Pompeius ise Caesar'a karşı kaybetti. Mücadelenin sonucunda Caesar ülkenin mutlak lideri konumuna yükseldi. Aldığı kararlar için Senato'ya hesap vermiyor, orada konuşma yaparken ayağa kalkmıyor ve hatta alınan bazı kararları bile tanımıyordu. En temel cumhuriyetçi gelenekleri bile hiçe sayıyordu. M.Ö. 44'te tam anlamıyla krallığını ilan edemeden, Senato'da Brutus'un önderliğini yaptığı bir grup senatör tarafından acımasızca öldürüldü. Böylece bir gelenek daha yıkıldı: Kan dökmenin yasak olduğu Senato'da bir konsül öldürüldü.

Caesar'ın, öldürülüşünün ardından yeğeni Gaius Octavius sahneye çıktı. Octavius, Marcus Antonius ve Aemilius Lepidus arasında, bu kez açık bir şekilde Halk Meclisi'nde yasalaşan II. Triumvirlik ile ülkeyi paylaştılar. Onların gücü Crassus, Pompeius ve Caesar'ın gücünden de üstündü. Önlerine çıkan tüm muhalifleri yok ettiler. Ardından sıra kendi aralarındaki güç mücadelesine geldi. Lepidus, tıpkı Crassus gibi, Doğu'da Parthlara karşı verdiği mücadeleyi kaybedince güçsüz düştü ve tarih sahnesinden çekildi.

³⁹⁷ Sayar, s.79.

³⁹⁸ Thomas Hobbes, **Leviathan**, çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s.11.

Antonius büyük bir hata yaparak Mısır kraliçesi Kleopatra ile evlendi. Roma kanunlarına göre Kleopatra'nın köleden bir farkı yoktu ve bu yüzden evlenmeleri yasal değildi. Bu da yetmiyormuş gibi Antonius çocuklarını varisleri ilan edince Octavius'un eline büyük bir fırsat geçti. M.Ö. 31'de yapılan savaşın ardından kaybeden Antonius eşi Kleopatra ile birlikte intihar etti.

Octavius rakibini alt edişinden dört sene sonra henüz 32 yaşındayken M.Ö. 27'de düzenlenen bir törenle krallığını ilan etti. Böylece yaklaşık beş yüz yıl ayakta kalan cumhuriyet kurumları ve gelenekleri tamamen ortadan kalktı.

Cumhuriyetin son yüz elli yılında yaşanan tüm gelişmeler birbirleriyle sımsıkı bağlıdır. Köle isyanları birtakım iç savaşlar doğurmuş ve bu savaşlar ülkenin siyasi düzeneğini yıkmıştır. Hiç şüphesiz köle isyanı deyince akla gelen ilk isim Spartacus'tür. Spartacus'ü Roma tarihinde bir yıldız haline getiren Karl Marx (1818-1883) iken, onu bilinçli bir devrimci lider mertebesine yükselten de Ekim Devrimi olmuştur.³⁹⁹ Marx'ın, Spartacus'ü kendisine yakın hissetmesindeki temel neden; Spartacus'ün haklı davasında, tarihin ilk emperyalist devletine karşı vermiş olduğu etkin mücadeledir.

Bu çalışma neden-sonuç ilişkisiyle Roma'da ortaya çıkan köle isyanlarının siyasi etkilerini saptamaya çalışmıştır. Roma devleti hakkında çalışan araştırmacılar genellikle 'imparatorluk dönemini' (M.S. 27-1453) ele almaktadırlar. İmparatorluk dönemini daha iyi kavrayabilmek için bu çalışmayı okumaları işlerine yarayacaktır. Fakat öncelikle; Titus Livius, Eutropius, Marcus Tullius Cicero gibi dönemin yazarlarının ele aldığı birincil kaynakları okumaları araştırmacılara daha çok fayda sağlayacaktır.

Bu çalışma geniş bir alanı kapsadığı için daha çok köle isyanlarının ortaya koyduğu siyasi etkiler üzerinde durulmuştur. Araştırmacılar dönemin sosyo-kültürel yapısı, kişilerin diyalogları veya mücadelelerin detayları açısından daha derin bir çalışma yapabilirler. Özellikle Latince'ye hâkim olanlar, birincil kaynakları çoğaltarak daha özgün bir çalışma ortaya koyabilirler. Daha çok tarih, siyaset ve felsefe gibi birçok alanda çalışmalar yapılan bu konuda, dönemi anlatan kaynak sorunu yoktur.

³⁹⁹ Fields, s.84.

KAYNAKLAR

Abbott, Frank Frost, **History and Description of Roman Political Institutions**, The Athenaeum Press, Boston, 1901.

Allen, William F., **Ancient History Of The Roman People**, Ginn Company Publisher, Boston, 1890.

Ana Britannica: Genel Kültür Ansiklopedisi, 6. Cilt, 1987.

Atlan, Sabahat, **Roma Tarihi'nin Ana Hatları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

Bahar, Hasan, **Roma ve Bizans Tarihi**, Kömen Yayınları, Konya, 2012.

Baker, Simon, **Eski Roma: Bir İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü**, çev. Ekin Duru, Say Yayınları, İstanbul, 2012.

Barrow, Reginald, **Romalılar**, çev. Ender Gürol, İz Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Beard, Mary, **SPQR Antik Roma Tarihi**, çev. İrem Sağlamer, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2018.

Blake, W. O., **The History Of Slavery And The Slave Trade**, H. Miller Press, New York, 1860.

Bradley, Keith, **Slavery And Society At Rome**, Cambridge University Press, Cambridge, 1994.

Cicero, Marcus Tullius, **De Re Publica**, çev. Cengiz Çevik, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017.

Çelebican, Özcan Karadeniz, **Roma Hukuku**, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2014.

Çelebican, Özcan Karadeniz, "Roma Egemenliği: Yurttaşlık ve Kölelik", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi**, Cilt 43, Sayı 1, 1993, s.299-311.

Demircioğlu, Halil, **Roma Tarihi I. Cilt Cumhuriyet**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

Diakov, V. ve Kovalev, S., **İlk Çağ Tarihi Cilt 2 Roma**, çev. Özdemir İnce, Yordam Kitabevi, İstanbul, 2008.

Erdoğmuş, Belgin, **Roma Hukuku**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1992.

Eutropius, **Roma Tarihinin Özeti**, çev. Çiğdem Menzilioğlu, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2007.

Faulkner, Neil, **Roma Kartalların İmparatorluğu**, çev. Çağdaş Sümer, Yordam Kitap Yayımevi, İstanbul, 2015.

Freeman, Charles, **Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları**, çev. Suat Kemal Angı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003.

Fields, Nic, **Spartacus ve Köle Savaşı M.Ö. 73-71**, çev. Ece Sakar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

Goldsworthy, Adrian, **Caesar**, çev. Efe Kurtoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

Guerber, H. A., **The Stroy Of The Romans**, Amercan Book Company, Chicago, 1896.

Güngör, Celalettin, **Devrim Kuramı**, Barış Kitabevi, Ankara, 2010.

Hamilton, Mary Agnes, **A Junior History Of Rome To The Death Of Caesar**, Clarendon Press, Oxford, 1910.

Harman, Chris, **Halkların Dünya Tarihi**, çev. Uygur Kocabaşoğlu, Yordam Kitabevi, İstanbul, 2009.

Hobbes, Thomas, **Leviathan**, çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.

Horton, R. F., **A History Of The Romans**, Longmans, Green and Co Publisher, Londra, 1891.

How, W. W. ve Leigh, H. D., **A History of Rome to the Death of Caesar**, Kessinger Publishing, United States, 2007.

İplikçioğlu, Bülent, **Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007.

Johnston, Harold Whetstone, **The Private Life Of The Romans**, Nabu Press, Chicago, 2010.

Kaçar, Turhan, “Klasik Roma’da Cumhuriyet’in Kısa Tarihi”, **Doğu Batı Dergisi**, Sayı 47, Kasım 2008, s.11-36.

Karnas, Mustafa, **Ölümüne Özgürlük Peşinde Spartaküs**, Akıtaşı Kitapları, Bursa, 2015.

Kurul, Erkan, “Yükümlülükler Üzerine”, **Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, 2013, s.379-382.

Liddell, Henry G., **A History Of Rome**, Ulan Press, Londra, 2012.

Livius, Titus, **Roma Tarihi Cilt I**, çev. Sabahat Şenbark, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1992.

Livius, Titus, **Roma Tarihi Cilt II**, çev. Sabahat Şenbark, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1994.

Livius, Titus, **Roma Tarihi Cilt III**, çev. Sabahat Şenbark, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1997.

Merivale, Charles, **History Of Rome B.C.753 - A.D. 476**, The Appleton and Company Publisher, New York, 1875.

Montesquieu, **Romalıların Yükselişi ve Çöküşü**, çev. Ahmet Saki, Köprü Kitapları Yayınevi, İstanbul, 2014.

Morey, Willam, **Ancient Peoples**, American Book Company, United States, 1915.

Oman, Charles, **Seven Roman Statesmen Of The Later Republic**, Edward Arnold And Co Press, Londra, 1934.

Özcan, Kevser Taşdöner, “Agustus Dönemi’nde Armenia: Roma-Parth Hâkimiyet Mücadelesi”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 33, Sayı 56, Eylül 2014, s.55-72.

Öztürk, Armağan, **Res Publica**, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2013.

Preston, Harriet Waters, **The Private Life Of The Romans**, Benjamin H. Sanborn Company, Boston, 1932.

Sayar, Mustafa H., “İtalya’da Köleleri Ayaklandıran Bir Trakyalı Spartacus”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı 211, Temmuz 2011, s.74-79.

Scheidel, Walter, **The Cambridge Economic History of the Greco-Roman World**, Cambridge University Press, Cambridge, 2008.

Seignobos, Charles, **History Of The Roman People**, Henry Holt and Company, New York, 1902.

Seneca, Lucius Annaeus, **Bilgenin Sarsılmazlığı Üzerine ve İnziva Üzerine**, çev. Cengiz Çevik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.

Seneca, Lucius Annaeus, **Tanrısal Öngörü**, çev. Çiğdem Dürüşken, Alfa Yayınları, İstanbul, 2014.

Shaw, Brent D., **Spartacus and the Slave Wars**, Bentford - St Martin’s Press, Boston - New York, 2001.

Shumway, Edgar S., “Freedom and Slavery in Roman Law”, **The University of Pennsylvania Law Review**, Cilt: 49 Sayı: 40, 1901.

Şenel, Alaeddin, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1995.

Tannenbaum, Donald, **Siyasi Düşünceler Tarihi**, çev. Fatih Demirci, Adres Yayınları, Ankara, 2010.

Taylor, T. M., **A Constitutional and Political History Of Rome**, Methuen and Co Publisher, Londra, 1899.

Tekin, Oğuz, **Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş**, İletişim Yayınları, Ankara, 2008.

Tunçay, Mete, **Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi 1 – Esi ve Orta Çağlar**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

Umur, Ziya, **Roma Hukuku Tarihi Giriş ve Kaynaklar**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1967.

Uzunlaşan, Abdurrahman, “Antik Roma’da Gladyatör Oyunları”, **Süleyman Demirel Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler**, Sayı 12, 2005, s.15-58.

Villers, Robert, “Roma Hukukunda Cumhuriyet Devri Sonuna Kadar Kadının Hukuki Durumu”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, çev. Bülent Tahiroğlu, Cilt 39, Sayı 1-4, 1974, s.427-438.

Yetkin, Çetin, **Siyasal Düşünceler Tarihi Cilt I**, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2008.